

**ΕΘΝΙΚΟ ΚΑΙ ΚΑΠΟΔΙΣΤΡΙΑΚΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΑΘΗΝΩΝ
ΣΧΟΛΗ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ ΤΗΣ ΑΓΩΓΗΣ
ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΟ ΤΜΗΜΑ ΔΗΜΟΤΙΚΗΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ
ΤΟΜΕΑΣ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ ΤΗΣ ΑΓΩΓΗΣ**

Ο Γεώργιος Βιζυηνός ως λογοτέχνης - παιδαγωγός

Παναγιώτα Καραμιχαλέλη

A.M.: 219009

**ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ
Πρόγραμμα Μεταπτυχιακών Σπουδών
Κατεύθυνση: Ανάγνωση, Φιλαναγνωσία και Εκπαιδευτικό Υλικό**

Επιβλέπων Καθηγητής: Κ. Δ. Μαλαφάντης

Αθήνα 2022

Στο παιδί μου Δημήτριο - Άγγελο

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΔΗΛΩΣΗ ΜΗ ΛΟΓΟΚΛΟΠΗΣ ΚΑΙ ΑΝΑΛΗΨΗΣ ΠΡΟΣΩΠΙΚΗΣ	
ΕΥΘΥΝΗΣ	5
ΠΕΡΙΛΗΨΗ.....	6
ΛΕΞΕΙΣ ΚΛΕΙΔΙΑ.....	7
ABSTRACT.....	8
KEYWORDS.....	9
ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΕΣ	10
ΕΙΣΑΓΩΓΗ	11
ΒΙΟΓΡΑΦΙΚΟ ΓΕΩΡΓΙΟΥ ΒΙΖΥΗΝΟΥ	13
ΤΟ ΕΡΓΟ ΤΟΥ ΓΕΩΡΓΙΟΥ ΒΙΖΥΗΝΟΥ.....	20

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΡΩΤΟ:

ΤΟ ΙΔΙΩΜΑ ΣΤΟ ΕΡΓΟ ΤΟΥ ΓΕΩΡΓΙΟΥ ΒΙΖΥΗΝΟΥ

ΚΑΙ Η ΠΡΟΣΛΗΨΗ ΤΟΥ ΕΡΓΟΥ ΤΟΥ

1.1 Το γλωσσικό ιδίωμα στο έργο του Γεωργίου Βιζυηνού.....	23
1.2 Η πρόσληψη του έργου του Γεωργίου Βιζυηνού.....	26

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΔΕΥΤΕΡΟ:

ΟΙ ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΕΣ ΜΕΛΕΤΕΣ ΤΟΥ ΓΕΩΡΓΙΟΥ ΒΙΖΥΗΝΟΥ

2.1 Η συμβολή του Γεωργίου Βιζυηνού ως παιδαγωγού	44
2.2 Το παιδικό παιχνίδι υπό έποψη ψυχολογική και παιδαγωγική.....	45
2.2.1 Θεματολογία και ανάλυση της διατριβής του Γεωργίου Βιζυηνού.....	50
2.3 Στοιχεία Λογικής προς χρήσιν της ελληνικής νεολαίας	60
2.4 Στοιχεία Ψυχολογίας προς χρήσιν των Γυμνασίων και Διδασκαλείων	65

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΡΙΤΟ:

Η ΠΑΙΔΙΚΗ ΠΟΙΗΣΗ ΤΟΥ ΓΕΩΡΓΙΟΥ ΒΙΖΥΗΝΟΥ

3.1 Η παιδική ποίηση του Γεωργίου Βιζυηνού.....	75
3.2 Οι συλλογές των παιδικών ποιημάτων του Γεωργίου Βιζυηνού.....	76
3.3 Κατηγοριοποίηση των παιδικών ποιημάτων του Γεωργίου Βιζυηνού	78

3.4 Γνωρίσματα της παιδικής ποίησης του Γεωργίου Βιζυηνού	84
---	----

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΕΤΑΡΤΟ:

ΤΑ ΠΑΙΔΙΚΑ ΔΙΗΓΗΜΑΤΑ ΤΟΥ ΓΕΩΡΓΙΟΥ ΒΙΖΥΗΝΟΥ

4.1 Τα παιδικά διηγήματα του Γεωργίου Βιζυηνού	88
4.2 Ο Άραψ και η κάμηλος αυτού	90
4.3 Ο Τρομάρας	91
4.3.1 «Ο Τρομάρας» και το λαϊκό παραμύθι «Ο κυρ Λάζαρος κι οι δράκοι»	93
4.4 Το Σκιάχτρο του χωραφιού.....	101
4.5 Ο Κλέπτης.....	102
4.6 Μέσα εις το αμφιθέατρον	103
4.7 Πώς οικονομεύεται ο χρόνος.....	105
4.8 Η παιδαγωγική διάσταση στην παιδική λογοτεχνία του Γεωργίου Βιζυηνού.....	106

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΕΜΠΤΟ:

Η ΘΕΑΤΡΙΚΗ ΜΕΤΑΦΟΡΑ ΤΩΝ ΠΟΙΗΜΑΤΩΝ

ΚΑΙ ΔΙΗΓΗΜΑΤΩΝ ΤΟΥ ΓΕΩΡΓΙΟΥ ΒΙΖΥΗΝΟΥ

5.1 Η θεατρική μεταφορά των παιδικών ποιημάτων του Γεωργίου Βιζυηνού.....	109
5.2 Η θεατρική μεταφορά του διηγήματος «Ο Άραψ και η κάμηλος».....	111
5.3 Η θεατρική μεταφορά του διηγήματος «Ο Τρομάρας»	112
5.4 Η θεατρική μεταφορά του διηγήματος «Το σκιάχτρο του χωραφιού».....	120
5.5 Η θεατρική μεταφορά του διηγήματος «Ο Κλέπτης»	121
5.6 Η θεατρική μεταφορά του διηγήματος «Εις το αμφιθέατρον».....	121
5.7 Η θεατρική μεταφορά του διηγήματος «Πώς οικονομεύεται ο χρόνος»	123
ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ	124
ΠΗΓΕΣ	12728
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ	128
ΠΗΓΕΣ ΣΤΟ ΔΙΑΔΙΚΤΥΟ	131

ΔΗΛΩΣΗ ΜΗ ΛΟΓΟΚΛΟΠΗΣ ΚΑΙ ΑΝΑΛΗΨΗΣ ΠΡΟΣΩΠΙΚΗΣ ΕΥΘΥΝΗΣ

Με πλήρη επίγνωση των συνεπειών του νόμου περί πνευματικών δικαιωμάτων, δηλώνω ενυπογράφως ότι είμαι αποκλειστικός συγγραφέας της παρούσας Μεταπτυχιακής Διπλωματικής Εργασίας, για την ολοκλήρωση της οποίας κάθε βοήθεια είναι αναγνωρισμένη και αναφέρεται λεπτομερώς στην εργασία αυτή. Έχω αναφέρει πλήρως και με σαφείς αναφορές, όλες τις πηγές χρήσης δεδομένων, απόψεων, θέσεων και προτάσεων, ιδεών και λεκτικών αναφορών, είτε κατά κυριολεξία είτε βάσει επιστημονικής παράφρασης.

Αναλαμβάνω την προσωπική και ατομική ευθύνη ότι σε περίπτωση αποτυχίας στην υλοποίηση των ανωτέρω δηλωθέντων στοιχείων, είμαι υπόλογος έναντι λογοκλοπής, γεγονός που σημαίνει αποτυχία στη Διπλωματική μου Εργασία και κατά συνέπεια αποτυχία απόκτησης του Μεταπτυχιακού Τίτλου των Μεταπτυχιακών Σπουδών, πέραν των λοιπών συνεπειών του νόμου περί πνευματικών δικαιωμάτων.

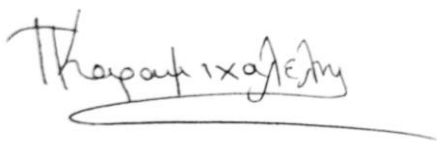
Δηλώνω, συνεπώς, ότι αυτή η Μεταπτυχιακή Διπλωματική Εργασία προετοιμάστηκε και ολοκληρώθηκε από εμένα προσωπικά και αποκλειστικά και ότι, αναλαμβάνω πλήρως όλες τις συνέπειες του νόμου στην περίπτωση κατά την οποία αποδειχθεί, στο μέλλον, ότι η εργασία αυτή ή τμήμα της δε μου ανήκει διότι είναι προϊόν λογοκλοπής άλλης πνευματικής ιδιοκτησίας.

Ονοματεπώνυμο μεταπτυχιακής φοιτήτριας: Παναγιώτα Καραμιχαλέλη

A.M. : 219009

Τόπος και ημερομηνία: Αθήνα, 13/05/2022

Υπογραφή:

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Η παρούσα διπλωματική εργασία έχει ως στόχο να αναδείξει τον Βιζυηνό ως παιδαγωγό μέσα από το επιστημονικό και λογοτεχνικό του έργο. Αρχικά θα μιλήσουμε για την πολυτάραχη ζωή του και την τραγική κατάληξη που είχε. Ως λογοτέχνης που δεν εκτιμήθηκε στην εποχή του όσο έπρεπε, θα δούμε την επιρροή που είχε το έργο του μετά τον θάνατό του και το ενδιαφέρον των λογοτεχνικών κύκλων και ερευνητών. Θα μιλήσουμε για το γλωσσικό ιδίωμα που χρησιμοποιούσε στα έργα του, στα οποία επικρατεί μία απλή, κατανοητή και φροντισμένη καθαρεύουσα στα αφηγηματικά μέρη, ενώ στα διαλογικά, δημοτική με στοιχεία της θρακικής διαλέκτου.

Ο Βιζυηνός με σπουδές σε Πανεπιστήμια της Γερμανίας, μελέτησε φιλοσοφία, ψυχολογία, παιδαγωγική, ήρθε σε επαφή με σύγχρονες μεθόδους διδασκαλίας, απέκτησε προσόντα καθηγητή, φιλοσόφου και ψυχολόγου, και αναδείχτηκε ένας βαθύτατα καλλιεργημένος διανοούμενος του 19^{ου} αιώνα στην Ευρώπη. Η διατριβή του *Το παιγνίδι υπό έποψη ψυχολογική και παιδαγωγική* και τα σχολικά εγχειρίδια *Στοιχεία λογικής προς χρήση της ελληνικής νεολαίας* και *Στοιχεία ψυχολογίας προς χρήση των Γυμνασίων και Διδασκαλείων* αποτελούν πολύτιμες μελέτες του 19^{ου} αιώνα με στόχο να ωφελήσουν τη συμπεριφορά των νέων αφ' ενός και αφ' ετέρου να επιμορφώσουν και να φωτίσουν τους εκπαιδευτικούς της εποχής του με την εμβάθυνση των γνώσεών τους. Οι τρεις επιστημονικές μελέτες φωτίζουν το επιστημονικό μέγεθος του Βιζυηνού πολλά χρόνια πριν την εμφάνιση της συμπεριφοριστικής μάθησης.

Ακολούθως θα παρουσιάσουμε τα παιδικά ποιήματα που έγραψε με πολλή αγάπη και στοργή για τα παιδιά και θα αναλύσουμε τα έξι παιδικά διηγήματα: «Ο Άραψ και η κάμηλος αυτού», «Ο Τρομάρας», «Το Σκιάχτρο του χωραφιού», «Ο Κλέπτης», «Μέσα εις το αμφιθέατρον» και «Πώς οικονομείται ο χρόνος». Όντας ο ίδιος ένα παιδί που δε μεγάλωσε ποτέ, ο Βιζυηνός ορίζει το παιδικό κοινό και συνδιαλέγεται μαζί του.

Συνακόλουθα θα μεταφέρουμε μέσα στην τάξη, στη σκηνή του σχολείου τα παιδικά ποιήματα και διηγήματα του Βιζυηνού, για να κάνουμε το έργο του προσιτό, κατανοητό και θεαματικό στη σημερινή εποχή. Μέσα από τη θεατρική μεταφορά θα αναδείξουμε τον Βιζυηνό σπουδαίο παιδαγωγό, καθώς η παιδική λογοτεχνία που άφησε παρακαταθήκη στις νεότερες γενιές καλύπτει σύγχρονους παιδαγωγικούς

στόχους. Ολοκληρώνοντας θα εκτιμήσουμε όλα τα στοιχεία για την παιδαγωγική αξία του επιστημονικού και λογοτεχνικού έργου του Βιζυηνού.

ΛΕΞΕΙΣ ΚΛΕΙΔΙΑ

Αυτοβιογραφικά στοιχεία, μύθοι της ζωής, διηγηματογράφος, ποιητής, εγχειρίδιο, παιδαγωγός, παιδική λογοτεχνία, παιδική ποίηση, παιδικά διηγήματα, παιδαγωγικοί στόχοι, παιδί.

ABSTRACT

The aim of this dissertation is to highlight Vizyinos as a pedagogue through his scientific and literary work. We will first talk about his turbulent life and the tragic end he had. As a writer who was not appreciated in his time as much as he should be, we will see the influence of his work after his death and the interest of literary circles and researchers. We will talk about the linguistic idiom he used in his works, in which a simple, understandable and caring katharevousa prevails in the narrative parts, while in the dialogical ones; it is demotic Greek with elements of the Thracian dialect.

Vizyinos studied at German universities, studied philosophy, psychology, pedagogy, came in contact with modern teaching methods, became a professor, philosopher and psychologist, and emerged as a deeply cultured intellectual of 19th century in Europe. His dissertation *The game under psychological and pedagogical supervision* and the textbooks *Elements of logic for the benefit of the Greek youth* and *Elements of psychology for the use of the Gymnasiums and Teaching* are valuable studies of the 19th century with the aim of benefiting the behavior of young people on the one hand and on the other hand to train and enlighten the teachers of his time by deepening their knowledge. The three scientific studies shed light on the scientific size of Vizyinos many years before the advent of behavioral learning.

Then we will present the children's poems that he wrote with a lot of love and affection for children and we will analyze the six for children's stories: "The Arab and his camel", "The Terror", "The Scarecrow of the field", "The Thief", "Inside the Amphitheater" and "How time is saved". Being a child himself who never grew up, Vizyinos defines the children's audience and talks to them.

Consequently, we will transfer the children's poems and short stories of Vizyinos in the classroom, on the school stage, in order to make his work accessible, understandable and spectacular in the present era. Through the theatrical transfer we will highlight the great Vizyinos educator, as the children's literature that left legacy to the younger generations covers modern pedagogical goals.

In conclusion, we will appreciate all the facts about the pedagogical value of Vizyinos's scientific and literary work.

KEYWORDS

Autobiographical facts, myths of life, short story writer, poet, textbook, pedagogue, children's literature, children's poetry, children's short stories, pedagogical goals, child.

ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΕΣ

Θα ήθελα να ευχαριστήσω τον επιβλέποντα καθηγητή μου Κωνσταντίνο Μαλαφάντη για την καθοδήγηση και τις συμβουλές του, τον Ιωάννη Λεσσέ και τον Παναγιώτη Φατσέα για την κριτική ματιά και τις εύστοχες επισημάνσεις, τον κ. Σπανίδα Μιχάλη για την παραχώρηση σπάνιου υλικού, τη Φανή Καραμιχαλέλη για τις παρατηρήσεις στην Αγγλική γλώσσα και τέλος, θέλω να ευχαριστήσω το παιδί μου Δημήτριο – Άγγελο Λεσσέ για την ωριμότητα που έδειξε και δε με απασχολούσε το διάστημα της έρευνας και συγγραφής της διπλωματικής εργασίας.

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Η ζωή και το έργο του Βιζυηνού έχουν μελετηθεί από πολλούς Έλληνες κριτικούς και λογοτέχνες. Το ποιητικό έργο, τα αυτοβιογραφικά διηγήματα, η ίδια η ζωή του ήταν αφορμή για να γραφτούν μελέτες και να απασχολούν μέχρι και σήμερα νεοέλληνες ερευνητές. Ένα λιγότερο γνωστό θέμα με το οποίο ασχολήθηκε ο Βιζυηνός και μάλιστα με επιτυχία, είναι το λογοτεχνικό του έργο σε σχέση με την παιδαγωγική, οι παιδαγωγικές μελέτες, τα παιδικά ποιήματα και τα παιδικά διηγήματα.

Έχοντας διδακτορικό από το Πανεπιστήμιο της Γοττίγγης αποκτά ουσιαστικά και τυπικά προσόντα παιδαγωγού, ψυχολόγου και φιλοσόφου. Με την επιστημονική του ιδιότητα, αλλά και την καλλιτεχνική δημιουργία, ο Βιζυηνός αποδεικνύεται παιδαγωγός που θέλει να νουθετήσει, να οδηγήσει τους νέους στην κοινωνία λαμβάνοντας τα εφόδια για μια ενάρετη ζωή.

Το ενδιαφέρον του για τα παιδιά φαίνεται από τη διδακτορική διατριβή που υπέβαλε, με την οποία απέκτησε επίσημα τον τίτλο του παιδαγωγού. Η διατριβή του *Το παιγνίδι υπό έποψη ψυχολογική και παιδαγωγική* είναι το πρώτο που θα μελετήσουμε και θα αναλύσουμε. Στη μελέτη του φαίνονται οι επιρροές από τους Γερμανούς καθηγητές και φιλοσόφους, αλλά και η άρτια επιστημονική γνώση και ενημέρωση που κατέχει. Ο Βιζυηνός αναζητάει την προέλευση του παιγνιδιού, την ουσία του παιγνιδιού και τέλος την παιδαγωγική του αξία.

Όταν επιστρέφει στην Ελλάδα συντάσσει δύο πονήματα, δύο παιδαγωγικά εγχειρίδια στα οποία εξηγεί έννοιες, προκειμένου να βοηθήσει εκπαιδευτικούς και νέους. Τα εγχειρίδια αυτά είναι τα *Στοιχεία λογικής προς χρήση της ελληνικής νεολαίας* και τα *Στοιχεία Ψυχολογίας προς χρήση των Γυμνασίων και Διδασκαλείων*. Στο πρώτο χωρίζει τη Λογική σε Στοιχειολογία και Μεθοδολογία. Τα στοιχεία της ανθρώπινης νόησης είναι οι έννοιες, οι κρίσεις και οι συλλογισμοί. Η Μεθοδολογία περιλαμβάνει το περί ορισμού, το περί διαιρέσεως και το περί αποδείξεως.

Στα *Στοιχεία Ψυχολογίας προς χρήση των Γυμνασίων και Διδασκαλείων* χωρίζει την ψυχολογία α) στο περί αισθημάτων και παραστάσεων, β) στο περί συναισθημάτων και αφικαρδιών και γ) στο περί ορέξεων και κινήσεων.

Με δεδομένη την επιστημονική κατάρτιση του Βιζυηνού και την ολοκληρωμένη παρουσίαση του επιστημονικού του έργου αποδεικνύεται πρόδρομος σύγχρονων παιδαγωγικών θεωριών του 20^{ου} αιώνα και προάγγελος των συμπεριφοριστών.

Τα παιδικά ποιήματα και τα παιδικά διηγήματα διδάσκουν, νουθετούν, καθοδηγούν τους νέους. Παντρεύει την καλλιτεχνική δημιουργία, το ταλέντο της πέννας του με την παιδαγωγική, με αποτέλεσμα τα παιδικά ποιήματα να θεωρούνται τα πιο ωραία ελληνικά παιδικά ποιήματα. Διακρίνονται για την αγνότητα και την αμεσότητα. Όπως θα δούμε παρακάτω θα γίνει μία κατηγοριοποίηση των ποιημάτων βάσει της θεματολογίας τους.

Πιο άγνωστα στο ευρύ κοινό είναι τα παιδικά του διηγήματα: «Ο Άραψ και η κάμηλος αυτού», «Ο Τρομάρας», «Το Σκιάχτρο του χωραφιού», «Ο Κλέπτης», «Μέσα εις το αμφιθέατρον» και «Πώς οικονομείται ο χρόνος». Στην παρούσα έρευνα θα αναλύσουμε τα διηγήματα αυτά και θα μιλήσουμε για τους στόχους που προσβέβουν. Σε όλα τα διηγήματα, τα μηνύματα είναι ξεκάθαρα, όλα λέγονται με σαφήνεια, δεν υποκρύπτεται τίποτα, όλα τα νοήματα βρίσκονται στην επιφάνεια, αυτό που λέει ο συγγραφέας, αυτό εννοεί κιόλας. Θα δώσουμε ιδέες πώς τα διηγήματα του Βιζυηνού μπορούν να τα παρουσιαστούν σε μαθητές δημοτικού μέσα από τη δραματοποίηση, τη θεατρική δηλαδή μεταφορά τους και θα αναλύσουμε τους παιδαγωγικούς στόχους του έργου του.

Με την έρευνα αυτή θα επιχειρήσουμε να αναδείξουμε το παιδαγωγικό έργο του Βιζυηνού και την προσφορά του στο παιδί. Για τον λόγο αυτό εστιάζουμε την προσοχή στις τρεις παιδαγωγικές μελέτες, στα παιδικά τραγούδια και στα παιδικά διηγήματα, αφήνοντας κατά μέρος το μεγάλο έργο που άφησε στα ελληνικά γράμματα, τα περίφημα διηγήματά του.

ΒΙΟΓΡΑΦΙΚΟ ΓΕΩΡΓΙΟΥ ΒΙΖΥΗΝΟΥ

Ο Γεώργιος Βιζυηνός¹ (1849 – 1896) γεννήθηκε στη Βιζύη της Ανατολικής Θράκης. Οι περισσότεροι μελετητές αναφέρουν ότι γεννήθηκε το 1849, ωστόσο ο ίδιος ο συγγραφέας αναφέρει στο ιδιόχειρο αυτοβιογραφικό σημείωμα που κατατέθηκε για τη διατριβή του στη λατινική γλώσσα: «Γεννήθηκα το χλιοστό οκτακοσιοστό πεντηκοστό έτος (1850) στη Βιζύη, μικρή πόλη της Θράκης». ² Σήμερα είναι βέβαιο ότι ο συγγραφέας θέλησε να στρογγυλέψει την ημερομηνία γέννησης, καθώς υπάρχει ³ιδιόγραφο σημείωμα του πατέρα του Βιζυηνού, αναθεωρημένο και ξαναγραμμένο από τον ίδιο που επιβεβαιώνει ότι γεννήθηκε το 1849. Στο σημείωμα η ιδιόγραφη μαρτυρία του πατέρα του ότι “ο Γιωργής” γεννήθηκε στις 8 Μαρτίου 1849 σημειώνεται και από τον Γ. Βιζυηνό αλλά χωρίς ημερομηνία: “1849 εγεννήθην εγώ”».

Ο Αλέξανδρος Σιδεράς αμφισβητεί ότι ο Βιζυηνός γεννήθηκε το 1849. Θεωρεί ότι ο πατέρας του Βιζυηνού έγραψε λάθος ημερομηνία όταν ο ίδιος ήταν σε άσχημη κατάσταση και υπέφερε από τύφο. Θεωρεί ότι ο Βιζυηνός γεννήθηκε το 1850, γιατί στο σημείωμα της γέννησης, 8 Μαρτίου 1849, ημέρα Δευτέρα, υπάρχει λάθος, καθώς σύμφωνα με το Ιουλιανό ημερολόγιο η 8^η Μαρτίου 1849 δεν ήταν Δευτέρα, αλλά Τρίτη. Επίσης το έτος 1850 αναφέρεται στο απολυτήριο Γυμνασίου, στη Φιλοσοφική Σχολή της Αθήνας, στο Πανεπιστήμιο της Γοττίγγης και στο διαβατήριο. Αλλά και οι έμμεσες πηγές στα διηγήματά του οδηγούν στο συμπέρασμα ότι γεννήθηκε το 1850. Λέει ο Βιζυηνός ότι ορφάνεψε τριών χρονών, ενώ είναι σίγουρο ότι ο πατέρας του πέθανε το 1854. Επίσης, «στο Αμάρτημα της μητρός μου» λέει ότι είναι τέσσερα χρόνια μικρότερος από τον πρωτότοκο Χρηστάκη. Ο Χρηστάκης είναι βέβαιο ότι γεννήθηκε το 1846, άρα ο Γιωργής γεννήθηκε τέσσερα χρόνια αργότερα, το 1850.⁴

---

¹Παναγιωτόπουλος, Ι. Μ. (1954). *Γεώργιος Βιζυηνός*. Αθήνα: Αετός, σ. 7 -29.

Ανακτήθηκε από το διαδίκτυο https://e-didaskalia.blogspot.com/2014/04/blog-post_8372.html
Μαστοράκη, Ανδρονίκη. (2004). «Γεώργιος Βιζυηνός – Ένας μοντερνιστής ηθογράφος». Στο *Φιλολογική Σχολή Βελιγραδίου*. Από τη γενιά του 1880 στη γενιά του 1930. Σ. 80 – 92.

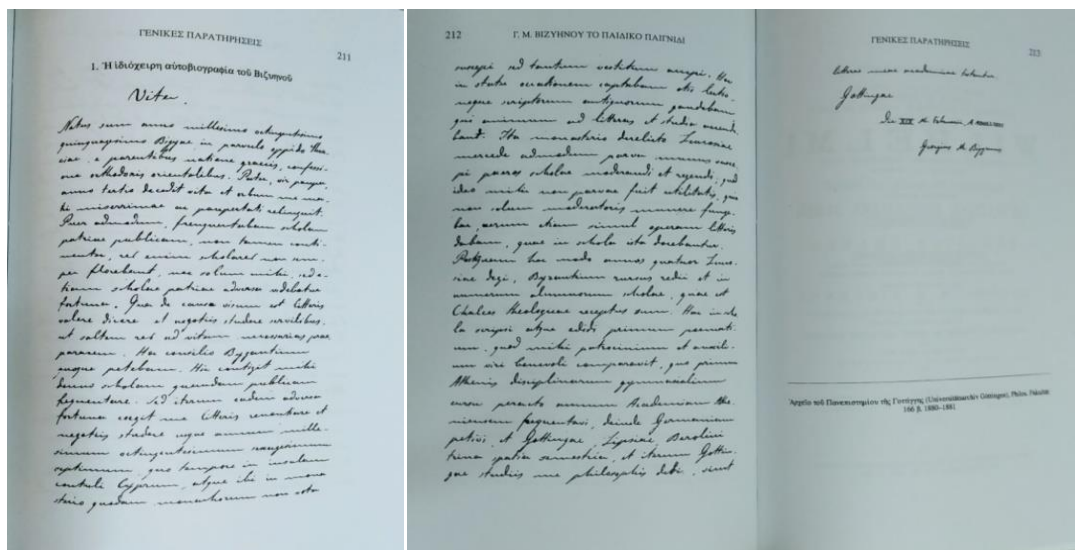
²Σιδεράς, Α. & Σιδερά – Λύτρα, Π. (2009). *Γεωργίου Μ. Βιζυηνού, Το Παιδικό Παιχνίδι σε σχέση με την Ψυχολογία και την Παιδαγωγική. Πρωτότυπη επί διδακτορία διατριβή για την απόκτηση του τίτλου του Διδάκτορα της Φιλοσοφίας στο Πανεπιστήμιο της Γοττίγγης (1881)*. Θεσσαλονίκη: Αδελφοί Κυριακίδη, σ. 207 -213.

Παπακώστας, Γιάννης. (2004). *Γεωργίου Βιζυηνού Επιστολές*. Αθήνα: Πατάκης, σ.43.

³Μαμώνη, Κυριακή. (1996). «Από τη βιογραφία και εργογραφία του Γ. Βιζυηνού. Καταγραφές και επισημάνσεις». Στην *Ενδοχώρα*. Συναξάρι Γεωργίου Μ. Βιζυηνού. Αλεξανδρούπολη, τ. 48, σ.13.

⁴Σιδεράς, Αλέξανδρος. (1996). «Το αμφισβητούμενο έτος γέννησεως του Γεωργίου Βιζυηνού». Στην *Ενδοχώρα*. Συναξάρι Γεωργίου Μ. Βιζυηνού. Αλεξανδρούπολη, τ. 48, σ. 59 - 60.

Όπως και να είναι πάντως, το έτος γέννησης του Γεωργίου Βιζυηνού είναι αμφισβητούμενο και οι μελετητές δίστανται.

Η ιδίωχηρη αυτοβιογραφία του Βιζυηνού στη λατινική γλώσσα όπως κατατέθηκε για τη διατριβή του και βρίσκεται στον τόμο των Πρακτικών της Φιλοσοφικής Σχολής του Πανεπιστημίου της Γοττίγγης.⁵

Το πραγματικό του όνομα ήταν Γεώργιος Μιχαήλ Σύρμας ή Μιχαηλίδης. Πέρασε φτωχικά παιδικά χρόνια και ορφάνεψε από πατέρα πολύ μικρός. Ο παππούς του ήταν ασβεστάς και ο πατέρας του Μιχαήλος Σύρμας από το Κρυόνερο, καρβουνιάρης. Στη συνέχεια εργάστηκε ως πραματευτής και προσβλήθηκε από τύφο στη διάρκεια ενός εμπορικού ταξιδιού στη Βουλγαρία. Πέθανε το 1854. Η μητέρα του Βιζυηνού, Δέσποινα η Μιχαλού ή Μιχαλιέσσα καταγόταν από τον Άγιο Στέφανο, χωριό στην περιοχή της Μαύρης Θάλασσας. Ήταν ορφανή από πατέρα και από μητέρα. Αργότερα υιοθετήθηκε από τον Γιωργί Παπαγιωργάκη και έτσι βρέθηκε στη Βιζύη. Ήταν αγαθή, ευσεβής και ψυχικά καλλιεργημένη γυναίκα. Όταν πέθανε ο σύζυγός της ήταν έγκυος στον αδερφό του Βιζυηνού, ο οποίος πήρε το όνομα του πατέρα τους.

Ο Γεώργιος είχε δύο αδέρφια, τον Χρηστάκη και τον Μιχαήλο. Ο Χρηστάκης εργαζόταν ως ταχυδρόμος και δολοφονήθηκε σε ηλικία τριάντα ετών. Ο Βιζυηνός αναφέρεται στον αδερφό του στο διήγημα «Ποίος ήταν ο φονεύς του αδελφού μου».

⁵Σιδεράς, Α. & Σιδερά – Λύτρα, Π. (2009). *Γεωργίου Μ. Βιζυηνού, Το Παιδικό Παιχνίδι σε σχέση με την Ψυχολογία και την Παιδαγωγική. Πρωτότυπη επί διδακτορία διατριβή για την απόκτηση του τίτλου του Διδάκτορα της Φιλοσοφίας στο Πανεπιστήμιο της Γοττίγγης (1881)*. Θεσσαλονίκη: Αδελφοί Κυριακίδη, σ. 203 - 213.

Ο Μιχαήλος πέθανε τρία χρόνια πριν από τον Γεώργιο. Είχε επίσης δύο αδελφές, την Άννα που πέθανε όταν την καταπλάκωσε η μητέρα άθελά της στον ύπνο της όπως περιγράφει ο Βιζυηνός στο έργο του «Το Αμάρτημα της μητρός μου» και την Αννιώ, που πήρε το όνομα της αδελφής της, όμως πέθανε κι αυτή σε νεαρή ηλικία.

⁶Γεώργιος Βιζυηνός (8-3-1849 – 15-4-1896)

Ο Γεώργιος παρακολούθησε με διακοπές τα μαθήματα του Δημοτικού σχολείου στη γενέτειρά του και στη συνέχεια η μητέρα του τον έστειλε σε ένα θείο του στην Κωνσταντινούπολη, αρχιγράφτη της Βαλιδέ Σουλτάνας για να μάθει την τέχνη της ραπτικής. Στην Κωνσταντινούπολη τον ακολούθησε και ο αδελφός του Χρηστάκης, που μάθαινε την τέχνη του πραματευτή σαν τον πατέρα του.

Το 1867, δύο χρόνια μετά το θάνατο του βάνουσου θείου του και με τη βοήθεια του Κύπριου εμπόρου Γιάγκου Γεωργιάδη Τσελεμπί, ο Γεώργιος εγκαταστάθηκε στην Κύπρο, με σκοπό να γίνει κληρικός και παράλληλα φοίτησε στην Ελληνική Σχολή της Λευκωσίας. Έζησε ορισμένα χρόνια της ζωής του φορώντας ράσα, όμως στο διάστημα αυτό έμπλεξε σε ένα ερωτικό σκάνδαλο, όταν τον συνέλαβαν να στέλνει από τα παράθυρα του κελιού του, ερωτόλογα και στίχους στη 14χρονη Ελένη Φυσεντζίδη, προς την οποία σώζονται τρία γράμματα στην αλληλογραφία του. Το 1872 συνόδευσε τον επίσκοπο Κύπρου Σωφρόνιο στο Οικουμενικό Πατριαρχείο στο Φανάρι για εκκλησιαστικούς λόγους. Στην Κωνσταντινούπολη σπούδασε το 1872 στο Ελληνικό Λύκειο του Πέραν, υπό τη διεύθυνση του Γεωργίου Χασιώτη και στη συνέχεια γράφτηκε ως ιεροσπουδαστής στη Θεολογική Σχολή της Χάλκης, με δάσκαλο και συμπαραστάτη του τον τυφλό θεολόγο και ποιητή Ηλία Τανταλίδη.

---

⁶Ανακτήθηκε από το διαδίκτυο http://users.uoa.gr/~nektar/arts/tributes/gewrgios_bizyhnos/bizyhnos-biografia.htm

Με τη βοήθεια του Τανταλίδη, τύπωσε το 1873 την πρώτη του ποιητική συλλογή με τίτλο *Ποιητικά*. Η έκδοση συνέβαλε στη γνωριμία του Βιζυηνού με τον τραπεζίτη και εθνικό ευεργέτη Γεώργιο Ζαρίφη, γιο μέλους της Φιλικής Εταιρίας, σταθερά προσηλωμένο στην αναγκαιότητα ενός ελληνικού διαφωτιστικού προγράμματος που δαπανούσε σημαντικά ποσά στην προώθηση των γραμμάτων και της εκπαίδευσης. Ο Ζαρίφης τον στήριξε οικονομικά προκειμένου να ταξιδέψει στην Αθήνα, όπου γράφηκε στην τελευταία τάξη του Γυμνασίου.

Το 1874 κέρδισε στον Βουτσιναίο ποιητικό διαγωνισμό το πρώτο βραβείο με το ποίημα *Κόδρος*, ενώ τον Ιούνιο της ίδιας χρονιάς αποφοίτησε από το Γυμνάσιο της Πλάκας και τον Σεπτέμβριο γράφτηκε στη Φιλοσοφική Σχολή του Πανεπιστημίου Αθηνών. Μετά το τέλος του πρώτου Ακαδημαϊκού έτους, επέλεξε να συνεχίσει τις Φιλοσοφικές του σπουδές στο Πανεπιστήμιο της Γοττίγγης της Γερμανίας. Από τον Μάιο του 1877 μέχρι τον Αύγουστο του 1878 συνέχισε τις φιλολογικές σπουδές του στη Λειψία, με δάσκαλο το Βίλχελμ Βουντ και το Βερολίνο με δάσκαλο τον Έντουαρντ Τσέλλερ. Εκείνη η περίοδος υπήρξε εξαιρετική για τον Βιζυηνό, καθώς συνάντησε και συναναστράφηκε μεγάλους δασκάλους της φιλοσοφίας, της θρησκείας, της λογικής, της ηθικής, της αρχαίας ελληνικής λογοτεχνίας, της γλωσσολογίας και της ανθρωπολογίας, όπως ο Ribbeck, ο Wundt, ο Curtius, ο Lipsius και ο Lotze, που τον επέλεξε και ως συνεργάτη του.

Το 1880, όπως θα δούμε παρακάτω, άρχισε να γράφει τη διδακτορική του διατριβή με θέμα *Το παιδικό παιχνίδι υπό έποψη ψυχολογική και παιδαγωγική*, η οποία εγκρίθηκε από το Πανεπιστήμιο της Γοττίγγης και τυπώθηκε στη Λειψία στις αρχές του 1881 με έξοδα του Ζαρίφη, με τίτλο *Das Kinderspiel in Bezugauf Psychologie und Paedagogik*.

Ταξίδεψε στο Παρίσι και επέστρεψε τον Νοέμβριο του 1881 στην Αθήνα. Στο τέλος του 1881 επισκέφτηκε το Σαμάκοβο, το Σιδηροχώρι, της Ανατολικής Θράκης, όπου ασχολήθηκε επιχειρηματικά -με αποτυχία- με επιχείρηση μεταλλείων, γεγονός που συσχετίστηκε στενά με τη μελλοντική ψυχική του ασθένεια. Στην περιοχή βρίσκονταν τα πατρικά κτήματα της μητέρας του κοντά στον Άγιο Στέφανο, μια περιοχή γεμάτη μεταλλεία, που έκλεισαν λόγω του Ρωσοτουρκικού πολέμου το 1877. Εκεί ο Βιζυηνός προσπάθησε με Άγγλο μηχανικό και με άδεια από τον Σουλτάνο να τα επαναλειτουργήσει και επένδυσε όλες τις οικονομίες του, όμως ο Σουλτάνος ανακάλεσε τη λειτουργία των μεταλλείων για λόγους πολιτικούς.

Το 1882 επέστρεψε στην Αθήνα και ακολούθησε ταξίδι στο Παρίσι, όπου το Νοέμβριο του 1882 γνωρίστηκε με τον Δημήτριο Βικέλα και από τότε η επικοινωνία τους υπήρξε συνεχής και στενή. Κοντά στον Βικέλα γνώρισε τον κύκλο των Ελληνιστών, όπως τον μαρκήσιο Queux de Saint-Hilaire και τη Juliette Lambert-Adam, που εξέδιδε το περιοδικό *Nouvelle Revue*, ενώ το 1883 εγκαταστάθηκε στο προάστιο Stoke Newington του Λονδίνου, όπου σχετίστηκε με τον πρεσβευτή Πέτρο Βράϊλα-Αρμένη.

Τον επόμενο χρόνο επέστρεψε στην Αθήνα, λόγω του θανάτου του Γεωργίου Ζαρίφη και της αδιαφορίας των κληρονόμων του για την τύχη του Βιζυηνού. «Φτάνοντας στην Ελλάδα, εκτός από τους τίτλους σπουδών του και τη διδακτορία του, κουβαλούσε στις αποσκευές του την αναγνώριση των φιλολογικών κύκλων, ιδιαίτερα του Παρισιού και του Λονδίνου, με δημοσιεύσεις έργων σε έγκυρα πνευματικά όργανα, εγκωμιαστικές κριτικές από διάσημες προσωπικότητες της αλλοδαπής,⁷ όπως είναι ο Όσκαρ Ουάιλντ που τον ξεχώρισε τιμητικά⁸ το 1885».

Έκτοτε ξεκίνησε η τελευταία περίοδος της ζωής του, η οποία συνοδεύτηκε από οικονομική ανέχεια. Συνέχισε να ασχολείται με την αποτυχημένη μεταλλευτική επιχείρηση στο Σαμάκοβο και προκειμένου να επιβιώσει διορίστηκε καθηγητής στο Γυμνάσιο Αθηνών. Απολύθηκε όμως λόγω κομματικής δυσμένειας προς το πρόσωπό του. Το 1884 υπέβαλλε την υφηγεσία του με θέμα *Η φιλοσοφία τού καλού παρά Πλωτίνω*, στο Πανεπιστήμιο Αθηνών. Με την ιδιότητα του καθηγητή Γυμνασίου έγραψε δύο σχολικά εγχειρίδια, *Στοιχεία λογικής προς χρήση της ελληνικής νεολαίας* το 1885 και *Στοιχεία Ψυχολογίας προς χρήση των Γυμνασίων και Διδασκαλείων* το 1888.

Ως διεκδικητής της πανεπιστημιακής έδρας συνέταξε ένα λίβελο εναντίον του συνυποψήφιου του Μαργαρίτη Ευαγγελίδη και τον δημοσίευσε στην εφημερίδα *Χρόνος Αθηνών* το 1885, με τον τίτλο «Μαργαρίτου Ευαγγελίδου, "Ιστορία της θεωρίας της γνώσεως"». Τον ίδιο χρόνο ανακηρύχτηκε παμψηφεί υφηγητής στην έδρα της Ιστορίας της Φιλοσοφίας στη Φιλοσοφική Σχολή, όμως λόγω ανταγωνισμών απέτυχε στην ακαδημαϊκή του σταδιοδρομία. Για να ζήσει εργάστηκε από το 1890 ως καθηγητής της Δραματολογίας στο Ωδείο Αθηνών και από το 1889 έως το 1892,

---

⁷Ιωαννίδης, Στέφανος. (1998). *Συγκλίσεις. Βίος, έργο, ιδέες. Ρήγας Βελεστινλής, Πολύδωρος Παπαχριστοδούλου, Γεώργιος Βιζυηνός, Κωνσταντίνος Θεοτόκης. Δοκίμια*. Αλεξανδρούπολη: εκδόσεις περιοδικού Ενδοχώρα. Σ 13.

⁸Παπαθανασόπουλος, Θανάσης. (1996). «Η Θράκη στην πεζογραφία του Γ. Βιζυηνού ως χώρος μυστικής αποκάλυψης». Στη *Νέα Εστία*. Τ. 1664, σ. 1419.

συνέταξε 120 λήμματα για το *Λεξικόν Εγκυκλοπαιδικόν*, το περίφημο *Λεξικό των Μπαρτ και Χιρστ*, μεταξύ τους εκείνα για τους Χάινε, Αναγέννηση, Άουερμπαχ, Βάγκνερ, Βίκο, Βολταίρος, Μπαλζάκ, Μπετόβεν και άλλους.

Το 1890 ο Βιζυηνός εμφάνισε τα πρώτα συμπτώματα μιας ασθένειας των νεύρων και μετέβη στα λουτρά στις κεντρικές Άλπεις της Αυστρίας, όμως η κατάστασή του δε βελτιώθηκε. Επιστρέφοντας στην Αθήνα έγραψε μια μελέτη για την *Ιστορία της Φιλοσοφίας* του Zeller και μεταφράσεις γνωστών ευρωπαϊκών μπαλλάντων (βαλλίσματα).

Ο Βιζυηνός ερωτεύτηκε τη Μπεττίνα Φραβασίλη, κόρη του ιδιοκτήτη του σπιτιού του και μετέπειτα μαθήτριά του στο Ωδείο Αθηνών. Ο Βιζυηνός έκανε πρόταση γάμου και η μητέρα της νεαρής αρνήθηκε. Τότε επιχείρησε να την απαγάγει, ενώ η εφημερίδα *Ακρόπολις* του Βλάση Γαβριηλίδη είχε γράψει για δύο απόπειρες αυτοκτονίας, η μία ελάχιστες ημέρες πριν κλειστεί στο Δρομοκαΐτειο. Στις 14 Απριλίου 1892 ο Βιζυηνός πεπεισμένος ότι πηγαίνει στον γάμο του, ντυμένος γαμπρός, παραληρώντας και αναφέροντας συνεχώς το όνομα της Μπεττίνας, οδηγήθηκε με την άμαξα της αστυνομίας στο Δρομοκαΐτειο. Ο Γεώργιος Δροσίνης αναφέρει στα *Άπαντα* του ότι ήταν «τρελός ησυχώτατος» και γι' αυτό τον άφηναν να περιφέρεται ελεύθερα με έναν φύλακα γύρω στα πεύκα. Ο Βιζυηνός δεν είχε συναίσθηση της καταστάσεως του και πίστευε ότι εκείνος επιτηρούσε τον φύλακα.

Παρέμεινε έγκλειστος στο Δρομοκαΐτειο για τέσσερα χρόνια. Διαισθανόμενος το τέλος του ζήτησε παπά από τη Μονή Δαφνίου να τον μεταλάβει. Πέθανε «συνέπεια μαρασμού, τελευταία περίοδος προϊούσης γενικής παραλύσεως» σύμφωνα με έγγραφο από το Δρομοκαΐτειο, τον Απρίλιο του 1896. Έπασχε από ανίατη ασθένεια, πιθανότατα σύφιλη, την οποία περιγράφει με στωικότητα και αισιοδοξία, όμως επίσημα πέθανε από φρενοβλάβεια, ασθένεια που πλήττει το νευρικό σύστημα και οδηγεί σε γενική παραλυσία. Στην κηδεία του, που έγινε δημοσία δαπάνη, παραβρέθηκαν είκοσι άτομα, ενώ τα ελάχιστα υπάρχοντά του κατασχέθηκαν από τοκογλύφους. Η μητέρα του, πίσω στο χωριό τους, τυφλώθηκε από ακατάσχετο κλάμα, όπως λέγεται, και πέθανε το 1907. Ο Κωστής Παλαμάς διάλεξε ένα στίχο που χάραξαν στην επιτύμβια πλάκα, «Κι αντηχούνε στη μαύρη σιγή, τα πικρά, τα πικρά μου τραγούδια». Έτσι έκλεισε ο κύκλος της «παιδικής του ζωής», σύμφωνα με το

ρητορικό ερώτημα του Ιωάννη Μ. Παναγιωτόπουλο, «Πότε τελειώνει η παιδική ηλικία του Βιζυηνού; Τη στιγμή που πεθαίνει».⁹

---

⁹ΠΑΝΑΓΙΩΤΟΠΟΥΛΟΣ, Ι. Μ. (1954). *Γεώργιος Βιζυηνός*. Αθήνα: Αετός, σ. 7.

ΤΟ ΕΡΓΟ ΤΟΥ ΓΕΩΡΓΙΟΥ ΒΙΖΥΗΝΟΥ

Το έργο του Γεωργίου Βιζυηνού διακρίνεται από μεγάλη ποικιλία. Έγραψε ποιήματα, διηγήματα, παιδικά αφηγήματα και ποιήματα, μελέτες, άρθρα.¹⁰

Τα ποιήματα έχουν στοιχεία από τη λαϊκή παράδοση, τους μύθους της Θράκης και το λαϊκό τραγούδι. Ο αναγνώστης διακρίνει στοιχεία δραματικής τέχνης υπάρχει δηλαδή σκηνικός χώρος, αφήγηση και διαλογικά μέρη. Οι ποιητικές συλλογές του Γεωργίου Βιζυηνού είναι:

- *Ποιητικά πρωτόλεια* το 1873, Η συλλογή την οποία αφιέρωσε στο Γεώργιο Χασιώτη, διευθυντή του Λυκείου στο Πέραν της Κωνσταντινουπόλεως, αποτελείται από πέντε ποιήματα που είναι γραμμένα στην απλή καθαρεύουσα και περιλαμβάνει το ποίημα *Επί τους τάφους του πατρός μου*.
- *Ο Κόδρος* το 1874,
- *Βοσπορίδες Αύραι* το 1876, με εισήγηση του Θεόδωρου Ορφανίδη τιμήθηκε με το πρώτο βραβείο στον Βουτσιναίο διαγωνισμό με τον αρχικό τίτλο *Άραις, Μάραις, Κουκουνάραις*. Ο Βουτσιναίος διαγωνισμός έτεινε σε παρακμή. Ο Στέφανος Ιωαννίδης σημειώνει ότι «κανένας άξιος καλλιτέχνης δεν ξεχώρισε. Κανένα βραβευμένο έργο δεν άντεξε στον χρόνο. Μόνον η συμμετοχή του νεαρού τότε Βιζυηνού, καταξίωσε τον διαγωνισμό».¹¹
- *Ατθίδες αύραι* το 1883, έργο που εκδόθηκε από τον εκδοτικό οίκο «Trübner & Company» στο Λονδίνο. Μερικά από τα ποιήματα της συλλογής μεταφράστηκαν στην Αγγλική γλώσσα από τον Αιδεσιμότατο Ένμουτ Μάρτιν Τζέλνταρτ και δημοσιεύθηκαν στην εφημερίδα *To-day, the Monthly Magazine of Scientific Socialism*. Η συλλογή περιλαμβάνει τα ποιήματα *Ο τελευταίος Παλαιολόγος, Η Αγία Σοφία, Το Μπαλουκλί*.
- *Εσπερίδες* το 1887, τιμήθηκε με έπαινο,
- *Συλλογή ποιημάτων*,
- *Παιδικά ποιήσεις*.

Τα διηγήματα του Γεωργίου Βιζυηνού είναι οχτώ:

- «Το αμάρτημα της μητρός μου», δημοσιεύθηκε το Μάρτιο του 1883, με τη μεσολάβηση του Δημητρίου Βικέλα σε μετάφραση του Saint-Hilaire, στο

¹⁰Παναγιωτόπουλος, Ι. Μ. (1954). *Γεώργιος Βιζυηνός*. Αθήνα: Αετός.

¹¹Ιωαννίδης, Στέφανος.(1998). *Συγκλίσεις. Βίος, έργο, ιδέες. Ρήγας Βελεστινλής, Πολύδωρος Παπαχριστοδούλου, Γεώργιος Βιζυηνός, Κωνσταντίνος Θεοτόκης. Δοκίμια*. Αλεξανδρούπολη: εκδόσεις περιοδικού Ενδοχώρα. Σ 12.

περιοδικό *La Nouvelle Revue* της Juliette Lamber πρώτα στη γαλλική γλώσσα. Τον Απρίλιο του ίδιου χρόνου, πάλι με τη μεσολάβηση του Δημητρίου Βικέλα το δημοσίευσε η *Εστία*,

- «Μεταξύ Πειραιώς και Νεαπόλεως», δημοσιεύθηκε τον Αύγουστο του 1883 στην *Εστία*,
- «Ποίος ήταν ο φονεύς του αδελφού μου», δημοσιεύθηκε το διάστημα Οκτώβριος-Νοέμβριος του 1883 στην *Εστία*,
- «Αι συνέπειαι της παλαιάς ιστορίας» τον Ιανουάριο του 1884 στην *Εστία*,
- «Πρωτομαγιά» τον Μάιο του 1884,
- «Το μόνον της ζωής του ταξείδιον» το διάστημα Ιούνιος-Ιούλιος του 1884 στην *Εστία*,
- «Διατί η Μηλιά δεν έγινε Μηλέα». Το έργο δημοσιεύθηκε ως δημοσιογραφικό άρθρο τον Ιανουάριο του 1885 στο περιοδικό *Εβδομάς*. Ο Βιζυηνός χρησιμοποιεί την ίδια λέξη στην καθαρεύουσα και στη δημοτική και αρχίζει, σε μορφή δοκιμίου, επισημαίνοντας ότι «το γλωσσικό ζήτημα είναι περισσότερο σημαντικό παρά το λεγόμενο θέμα της Ανατολής».
- «Μοσκόβ Σελήμ» το διάστημα Απρίλιος – Μάιος του 1895.

Τα παιδικά αφηγήματα του Βιζυηνού είναι έξι όπως θα δούμε στα επόμενα κεφάλαια: «Ο Άραψ και η κάμηλος αυτού», «Ο Τρομάρας», «Το σκιάχτρο του χωραφιού», «Ο κλέπτης», «Μέσα εις το αμφιθέατρον», «Πως οικονομείται ο χρόνος». Μεταξύ των χειρογράφων που διασώθηκαν υπάρχει και ένα με τίτλο, *Παιδικαί Ποιήσεις* σε τρεις τόμους, που περιέχει περίπου 200 «Παιδαγωγικά» ποιήματα.

Οι μελέτες του Βιζυηνού αναπτύσσονται σε διαφορετικούς επιστημονικούς τομείς όπως η Αισθητική, η Φιλοσοφία, η Ψυχολογία, η Φιλολογία και η Λαογραφία.

- *Οι καλόγεροι και η λατρεία του Διονύσου εν Θράκη* το 1888, που δημοσιεύτηκε σε τέσσερις συνέχειες στο περιοδικό *Εβδομάς*,
- *Αι εικαστικά τέχνη κατά την Α' εικοσιπενταετηρίδα της βασιλείας Γεωργίου Α'* το 1888, δημοσιεύθηκε σε πανηγυρικό φύλλο της *Εφημερίδος* του Δημητρίου Κορομηλά,
- *Ερρίκος Ίψεν* το 1892, δημοσιεύθηκε σε δύο συνέχειες στην *Εικονογραφημένη Εστία*,

- *Ανά τον Ελικώνα* το 1894, δημοσιεύθηκε σε έντεκα συνέχειες στην *Εικονογραφημένη Εστία*,
- *Ψυχολογικά μελέται επί του καλού-Πνευματικά ιδιοφυΐαι*,
- *Ψυχολογικά μελέται επί του καλού-Αι αρχαί των τεχνών*,
- *Στοιχεία λογικής προς χρήσιν της ελληνικής νεολαίας*,
- *Στοιχεία Ψυχολογίας προς χρήσιν των Γυμνασίων και Διδασκαλείων*,
- *Η φιλοσοφία του καλού παρά Πλωτίνω*.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΡΩΤΟ:
ΤΟ ΙΔΙΩΜΑ ΣΤΟ ΕΡΓΟ ΤΟΥ ΓΕΩΡΓΙΟΥ ΒΙΖΥΗΝΟΥ
ΚΑΙ Η ΠΡΟΣΛΗΨΗ ΤΟΥ ΕΡΓΟΥ ΤΟΥ

1.1 Το γλωσσικό ιδίωμα στο έργο του Γεωργίου Βιζυηνού

Ο Βιζυηνός γράφει στην καθαρεύουσα στα αφηγηματικά μέρη και στη δημοτική της εποχής, εμπλουτισμένη με τη θρακική διάλεκτο στα διαλογικά μέρη. Τα πρώτα ποιήματα έχουν μία αυστηρότητα, η καθαρεύουσα είναι βαθιά. Αργότερα χρησιμοποιεί μια πιο δουλεμένη καθαρεύουσα, πιο ζωντανή, που έχει αποκτήσει προφορικότητα.

Ζει την εποχή, όπου το γλωσσικό ζήτημα ταλανίζει τους λόγιους, ο Ψυχάρης το 1888 κυκλοφορεί *Το ταξίδι μου*, έργο σταθμό για τη δημοτική γλώσσα. Ο Βιζυηνός, αν και παρακολουθεί τις εξελίξεις στο γλωσσικό ζήτημα και γράφει μελέτες για τη γλώσσα, δεν παίρνει θέση με ζήλο. Η στάση του είναι χλιαρή. Γράφει ο Ι. Μ. Παναγιωτόπουλος:

«Έχει τη γλώσσα του, την καθαρεύουσα, δουλεμένη πια στην πεζογραφία, έχει και τη συνείδηση της δημοτικής, για τον διάλογο. Φυσικά θα προτιμούσαμε να βρίσκαμε κ' ένα γλωσσικό πρωτοπόρο στο πρόσωπο του Βιζυηνού. Η ιστορία του για τη μηλιά του περιβολιού, αυτή η ομορφότατη ψυχολογική ανάλυση του γλωσσικού ένστικτου, που τόσο άνετα, τόσο αβίαστα μεταπήδησε από τον άξενο χώρο της καθαρεύουσας στον εγκάρδιο χώρο της δημοτικής, μας δείχνουν, πως ο Βιζυηνός δεν έχασε ποτέ την άμεση επαφή του, τον θερμό δεσμό με τη γλώσσα των πατέρων του».¹²

Ο Γ. Βαλέτας δημοσίευσε ανέκδοτες σελίδες του Βιζυηνού στις οποίες μιλάει για τη γλώσσα. Σ' αυτές διαφαίνονται οι απόψεις του πάνω στο γλωσσικό ζήτημα. Προσπαθεί ν' αποδείξει «πως η γλώσσα δεν είναι οικοδόμημα ερειπωμένο, που μπορούμε να το αναστυλώσουμε. Δεν έχουμε κανένα δικαίωμα ν' απορίχνουμε ζωντανές λέξεις κι εκφράσεις, που πάμπολλές τους κιόλας κατέχουν περγαμηνές ευγένειας αρχαιότητας. Υπεράσπιση της δημοτικής. Μα πολύ αχνή, πολύ πλαδαρή. Ο ποιητής, φαίνεται, σα να μην το πολυγνοιάζεται το γλωσσικό ζήτημα και σα να θεωρεί νόμιμη την έκφραση εκείνη κάθε φορά, που αρτιότερα, που ζωντανότερα αποδίνει το μέσα πλούτος.

---

¹²Παναγιωτόπουλος, Ι. Μ. (1954). *Γεώργιος Βιζυηνός*. Αθήνα: Αετός, σ. 28 – 29.

Ο Βιζυηνός δε βρήκε το θάρρος να προχωρήσει πάρα πέρα. Είναι δύσκολο να τον κάμουμε, με το στανιό, αγωνιστή της δημοτικής, τη στιγμή που και αρχαϊστής ακόμα μας δείχνεται στα πεζά του, όσο κι αν ο διάλογος του τόσο γνήσια και τόσο επιτήδεια μας ανασταίνει το ιδιωματικό λεκτικό της Θράκης. Κάτεχε γερά τη συνείδηση της δημοτικής. Μα δεν αγωνίστηκε κιόλας άξια για χάρη της, πιστεύοντας, και πολύ σωστά, από μian άποψη, πως η γλώσσα πλάθεται από τον λαό και σιγά - σιγά βρίσκει τον δρόμο της. Άτολμος κιόλας σε πολλά, δεν έχει το θάρρος να πολεμήσει ανοιχτά. Γράφει τα διηγήματά του στην καθαρεύουσα. Κ' επειδή είναι πρώτα απ' όλα τεχνίτης, η καθαρεύουσά του είναι ζωντανή και μας γίνεται και σήμερα ανεκτή, παρ' όλες τις κατακτήσεις της λαϊκής γλώσσας».¹³

Ο Αντώνης Γιαλούρης λέει «Οι γλωσσικές πεποιθήσεις του ποιητή φαίνονται στη μελέτη του για τον Ερρίκο Ίμπσεν (Ιψεν) και στο διήγημά του «Διατί η μηλιά δεν έγινε μηλέα». Θεωρητικά υποστήριζε τη δημοτική, όμως δεν την έγραφε, παρά σε μερικά μόνο ποιήματα ή διήγησες. Όσες φορές όμως γράφει δημοτική στη διήγησή του τη γράφει ζωντανά, γνήσια, ανακατεύοντας πάντα το ιδίωμα της πατρίδας του της παλιάς Θράκης. Το γλωσσικό ζήτημα το είχε μελετημένο φιλοσοφικά καθώς φαίνεται στο διήγημά του «Διατί η μηλιά δεν έγινε μηλέα». Εξηγεί εκεί ψυχολογικά τους λόγους που εμποδίζουν να αντικατασταθεί μια λέξη της δημοτικής από άλλη καθαρευουσιάνικη. Ο Βιζυηνός βλέποντας με διορατικό μάτι ξεχώριζε τη σπουδαιότητα του γλωσσικού ζητήματος και τη μεγάλη καταστροφή που έφερνε στο ελληνικό έθνος η καθαρεύουσα κι η διγλωσσία.¹⁴ «Δια τούτο» λέει «Το περί ελληνικής γλώσσας ζήτημα είναι το κατ' εμέ ουσιωδέστερον παρά το ανατολικόν».¹⁵

Ο Απόστολος Σαχίνης εξηγεί τους λόγους που ο Βιζυηνός δεν τόλμησε να γράψει στη δημοτική. Λέει λοιπόν: «Όλη ως τότε η αφηγηματική πεζογραφία στην Ελλάδα είχε γραφτή στην καθαρεύουσα, και ο Βιζυηνός δεν ήταν ο τύπος του επαναστάτη συγγραφέα που θ' άνοιγε με το έργο του νέους δρόμους, όπως το έκαμε λίγα χρόνια αργότερα ο Γιάννης Ψυχάρης με το ταξίδι του (1888). Αν είχε αρχίσει να γράφει τα ποιήματά του στη δημοτική (*Ατθίδες Αύραι*, 1883) στην πεζογραφία αντίθετα περιορίστηκε ν' ακολουθήση τον ίδιο χαραγμένο δρόμο και δεν προσπάθησε να καινοτομήση. Τον Ιανουάριο του 1885 δημοσιεύει στο περιοδικό *Εβδομάς* «Διατί

¹³Παναγιωτόπουλος, Ι. Μ. (1954). *Γεώργιος Βιζυηνός*. Αθήνα: Αετός, σ. 28 – 29.

¹⁴Γιαλούρης, Αντώνιος. (1933). *Στερνοί Φαναριώτες Λόγιοι. Γεώργιος Βιζυηνός. Ο άνθρωπος και το έργο του: κριτικό σημείωμα*. Πειραιάς: Ρυθμός. Σ. 28. Ανακτήθηκε από το διαδίκτυο [Γεώργιος Βιζυηνός κριτική μελέτη Αντώνη Γιαλούρη 1933.pdf](#)

¹⁵Βιζυηνός, Γ. Μ. (1991). *Τα διηγήματα*. Επιμέλεια Βαγγέλης Αθανασόπουλος. Αθήνα: Νεοελληνική Βιβλιοθήκη. Ίδρυμα Κώστα και Ελένης Ουράνη. Σ. 320.

η μηλιά δεν έγινε μηλέα», που στην ουσία είναι ένα γλωσσικό δίδαγμα, μια απολογία της γλώσσας του λαού. Τον ίδιο χρόνο γράφει μια μελέτη για το γλωσσικό ζήτημα, όπου καταφέρεται εναντίον εκείνων που θέλουν να αναστήσουν την αρχαία ελληνική γλώσσα. Στις αρχές του 1892, λίγο πριν ξεσπάσει η κρίση της παραφροσύνης του δημοσιεύει στο περιοδικό *Εστία Εικονογραφημένη* τη μελέτη του *Ερρίκος Ίβσεν*, όπου μιλά περιφρονητικά για τους «λογιώτατους» και τους «καλαμαράδες» και τονίζει τη σημασία του «δημώδους» και του λαϊκού στοιχείου στη γλώσσα και στη λογοτεχνία γενικά. Όλα αυτά τα γραψίματα του Βιζυηνού αποτελούν μια ένθερμη, και με σωστά θεωρητικά επιχειρήματα, υποστήριξη της δημοτικής γλώσσας. Στα τελευταία χρόνια της συγγραφικής σταδιοδρομίας του ο Βιζυηνός φαίνεται πως πίστεψε στη δημοτική, αλλά πως δεν είχε την ψυχική δύναμη ή το θάρρος να τη γράψει στα αφηγηματικά του κείμενα. Δε θέλησε να ρισκινδυνεύσει, στα τριάντα έξι του χρόνια, με ένα νέο γι' αυτόν εκφραστικό όργανο, στο οποίο δεν είχε την απαιτούμενη άσκηση.¹⁶ Εξάλλου ο Βιζυηνός από το 1885 κι έπειτα δεν έγραψε πια διηγήματα, εκτός από τον «Μοσκώβ Σελήμ», ο οποίος ωστόσο, καθώς αποτελείται κυρίως από την αφήγηση του κεντρικού ήρωα στο πρώτο πρόσωπο, είναι γραμμένος σ' ένα μεγάλο τμήμα του στην απλή δημοτική.¹⁷

Για το γλωσσικό ιδίωμα του Βιζυηνού γράφει η Μαρία Δημάση: «Ο Βιζυηνός έγραφε άλλοτε στη δημοτική και άλλοτε στην καθαρεύουσα τα λογοτεχνικά του έργα με αποτέλεσμα να μην μπορεί να ενταχθεί ξεκάθαρα στους δημοτικιστές ή στους καθαρευουσιάνους (Γκότοβος, 1997, σ. 117). Στα διηγήματά του εισήγαγε ένα πολύ στοχαστικό σχήμα: την απλή και θαυμάσια καθαρεύουσα για τις περιγραφές και τη δημοτική για τους διαλόγους μεταξύ των πρωταγωνιστών, ενώ με την προσθήκη θρακικών διαλεκτικών στοιχείων συντέλεσε στην ανανέωση της νεοελληνικής πεζογραφίας με το να την απομακρύνει από ακαδημαϊκές – σχολαστικές ρίζες της Αθηναϊκής Σχολής. Οι δύο γλωσσικοί κώδικες του Βιζυηνού λειτουργούν ως ρεαλιστικά σήματα αλλά και, κυρίως, ως δείκτες πολιτισμικών και κοινωνικών διαφορών. Καθαρεύουσα μιλούν τα αφηγηματικά πρόσωπα, Έλληνες και ξένοι, που έχουν πρόσβαση στην παιδεία, στην εξουσία και στον πλούτο και τοποθετούνται χωρικά στα αστικά κέντρα και στην ευρωπαϊκή Δύση. Δημοτική γλώσσα

¹⁶Σαχίνης, Απόστολος. (1968). *Το διήγημα του Γ. Βιζυηνού*. Θεσσαλονίκη. Σ.33. Ανακτήθηκε από το διαδίκτυο [Απόστολου Σαχίνη Το διήγημα του Γ. Βιζυηνού.pdf](#)

¹⁷Παναγιωτόπουλος, Ι. Μ. (1954). *Γεώργιος Βιζυηνός*. Αθήνα: Αετός, σ. 301 – 309.

χρησιμοποιούν φτωχοί και καταφρονεμένοι, Έλληνες και Τούρκοι, στην ύπαιθρο της ελληνοτουρκικής Ανατολής (Μουλλάς, 2003)».¹⁸

Ο Ιωάννης Μπακιρτζής μεταφέρει την άποψη του Mario Vitti για τη γλώσσα. «Η χρήση της δημοτικής για τα ομιλούντα πρόσωπα εμπεριέχει αρκετή εκζήτηση. Η καθαρεύουσα της αφήγησης και η λαϊκή γλώσσα του διαλόγου προξενούσαν, στην εναλλαγή τους μέσα στα συμφραζόμενα, μιαν αντίθεση αρκετά αποδοτική για το σύνολο της έκφρασης. (Mario Vitti, 1991, σ. 67)».¹⁹

1.2 Η πρόσληψη του έργου του Γεωργίου Βιζυηνού

Στα πρώτα του χρόνια ο Βιζυηνός υπέγραφε ως Μιχαηλίδης, όμως γρήγορα υιοθέτησε το φιλολογικό ψευδώνυμο Βιζυηνός, με το οποίο έγινε γνωστός, για να τιμήσει τη γενέτειρα του, τη Βιζύη. Η πρώτη του εμφάνιση στα Ελληνικά γράμματα συνέπεσε με την έναρξη της παρακμής της Φαναριώτικης επιρροής και το τέλος της παλιάς Αθηναϊκής Σχολής, ενώ ο θάνατός του με την αφετηρία της νέας Αθηναϊκής Σχολής.

Ήταν βαθύτατα καλλιεργημένος και μεγάλος διανοούμενος της εποχής. Η μόρφωση που έλαβε ήταν ανάλογη της φαναριώτικης παράδοσης. Οι περισσότεροι Φαναριώτες συνέχιζαν τις σπουδές στην Ευρώπη και έρχονταν σε επαφή με τα ρεύματα του ευρωπαϊκού πολιτισμού. Ο Βιζυηνός συνέχισε αυτή την παράδοση ολοκληρώνοντας τις σπουδές του στη Γερμανία. Η φαναριώτικη και η ευρωπαϊκή επιρροή είναι διάχυτη στο έργο του καθώς επίσης και η λαϊκή παράδοση, οι μύθοι της Θράκης, οι θρύλοι του τόπου του. Ο Σικελιανός παρατήρησε ότι ο Βιζυηνός «βρίσκεται σε σχέση όχι με ένα άτομο, αλλά με τις ρίζες τις λεπτότερες και τις βαθύτερες του λαού μας, στις αρχαιότερες πνευματικές πηγές του».²⁰

Στο έργο του συναντώνται τρία στοιχεία, το λαϊκό στοιχείο, που αντλεί από τον τόπο καταγωγής του, το λόγιο και το ευρωπαϊκό. Ωστόσο δεν ακολούθησε πιστά τα ρεύματα της περιόδου. Ακόμα και στη γλώσσα, στα πρώτα έργα γράφει στην

---

¹⁸Δημάση, Μαρία. (2015). *Λέξεις από την τουρκική γλώσσα στα διηγήματα του Γεωργίου Βιζυηνού και η σημειωτική συμβολή τους στην αφηγηματική πλοκή*. Θεσσαλονίκη: Αφοί Κυριακίδη, β' έκ. σ. 22.

¹⁹Μπακιρτζής, Μ. Ιωάννης. (1999). *Διδακτορική Διατριβή. Οι ιστορικές συνιστώσες της ιδεολογίας και του έργου του Γεωργίου Βιζυηνού και η Οθωμανοκρατορία στη Θράκη το Β' μισό του 19^{ου} αιώνα*. Πάντειο Πανεπιστήμιο Αθηνών, τμήμα Κοινωνιολογίας, Σ. 55 – 56.

²⁰Παπαθανασόπουλος, Θανάσης. (1996). «Η Θράκη στην πεζογραφία του Γ. Βιζυηνού ως χώρος μυστικής αποκάλυψης». Στη *Νέα Εστία*. Τ. 1664, σ. 1419.

καθαρεύουσα, αργότερα όμως υιοθετεί τη δημοτική της εποχής με την ιδιόλεκτο της Θράκης.

Άφησε τη δική του σφραγίδα στην ιστορία της νεοελληνικής λογοτεχνίας καθώς, όπως θα δούμε παρακάτω, θεωρείται θεμελιωτής της ηθογραφίας και πρώτος διηγηματογράφος. Ανήκει στη γενιά του 1880 που σιγά - σιγά στρέφεται και στην πεζογραφία. Ο Βιζυηνός είναι πρωτοπόρος. Αντλεί τα θέματα από την παιδική του ηλικία, παίρνει στοιχεία αυτοβιογραφικά και τα μεταπλάθει σε διηγήματα. Ο αναγνώστης ταξιδεύει σ' έναν κόσμο όπου δεν ξεχωρίζει το πραγματικό με το φανταστικό, το γεγονός από τη μυθοπλασία, την αλήθεια από το ψέμα. Όλα αυτά τα εμπλούτισε με μια διεισδυτική ματιά, σκιαγράφησε προσωπικότητες, εμβάθυνε στην ψυχή των ηρώων, δημιούργησε το ψυχογράφημά τους. Ο ίδιος γνωρίζοντας την αξία του έλεγε, ακόμα και μέσα στο φρενοκομείο ότι «πρώτος εγώ διοίνεξα τον νέον δρόμον της νεοελληνικής λογογραφίας, κατορθώσας δια των εν τη *Εστία* διηγημάτων μου να υποδείξω κατ' αντίθεσιν του Ραγκαβή και των άλλων τι εστί διήγημα».²¹

Ωστόσο η πορεία του στα γράμματα ήταν μοναχική. Δεν έγινε ποτέ αποδεκτός από την αθηναϊκή σχολή, είτε εξ αιτίας της φαναριώτικης επιρροής, είτε ακόμα εξ αιτίας της προκλητικής, πολλές φορές, συμπεριφοράς του. Ο Άλκης Θρύλος θεωρεί ότι η ολιγογραφία και η προσκόλλησή του στη χωριάτικη ζωή συνετέλεσε στην παραγνώρισή του.²²

Ο Κωστής Παλαμάς σε ομιλία του στον Παρνασσό στις 31 Μαρτίου 1916 αναφέρθηκε στη δυσπιστία των λογίων της εποχής για το έργο του Βιζυηνού σημειώνοντας ότι «Ο φιλολογικός κύκλος του καιρού, απαρτισμένος εδώ από κουρασμένους του ρομαντισμού κι εκεί από πρωτόβγαλτους αντιδραστικούς, δεν είδε με καλό μάτι τους ιδιότροπα για τον καιρό εκείνο και στοχασμένους και ντυμένους στίχους».²³

Ωστόσο, ο Παλαμάς όπως αναφέρει ο Σαχίνης «ήταν ο πρώτος που τοποθέτησε την αφηγηματική πεζογραφία του Βιζυηνού στο ιστορικό της πλαίσιο, πρώτος τόνισε ότι ο διηγηματογράφος Βιζυηνός υπερέχει από τον ποιητή, πρώτος επεσήμανε όλα τα στοιχεία, στα οποία επιμένει η σημερινή κριτική του Βιζυηνού ως διηγηματογράφου. Ο Παλαμάς έκαμε από το 1895, επιτυχημένους παραλληλισμούς του Βιζυηνού με τον

---

²¹Γιαλούρης, Αντώνιος. (1933). *Στερνοί Φαναριώτες Λόγιοι. Γεώργιος Βιζυηνός. Ο άνθρωπος και το έργο του: κριτικό σημείωμα*. Πειραιάς: Ρυθμός. Σ. 10. Ανακτήθηκε από το διαδίκτυο [Γεώργιος Βιζυηνός κριτική μελέτη Αντώνη Γιαλούρη 1933.pdf](#)

²²Παναγιωτόπουλος, Ι. Μ. (1954). *Γεώργιος Βιζυηνός*. Αθήνα: Αετός, σ. 25.

²³Σαχίνης, Απόστολος. (1968). *Το διήγημα του Γ. Βιζυηνού*. Θεσσαλονίκη. Σ. 318. Ανακτήθηκε από το διαδίκτυο [Αποστολου Σαχίνη Το διήγημα του Γ. Βιζυηνού.pdf](#)

Παπαδιαμάντη και τον Καρκαβίτσα κι έδωσε σωστούς χαρακτηρισμούς στο αφηγηματικό του έργο: είπε πως ο Βιζυηνός «ρέπει προς τη μυθιστοριογραφίαν», πως τα διηγήματά του είναι είδος τι «οικογενειακών απομνημονευμάτων», πως ο Θρακιώτης συγγραφέας «είναι δραματικός και ζωγράφος χαρακτήρων» και πως οι ιστορίες «πλεκόμεναι δια συγκρούσεων και περιπετειών, λύνονται δραματικώς».²⁴

Ο Γρηγόριος Ξενόπουλος γράφει για το έργο του Βιζυηνού στην εφημερίδα *Το Άστυ* το 1896: «Ο Βιζυηνός πηγαίνει μόνος του. Είναι ο μοναδικός, ο άφθαστος, είναι ο αμίμητος. Τα έργα του είναι μεγάλα, πολύ μεγάλα, όσον δε φαντάζεσθε μεγάλα, ζωγραφίαι ηθών και χαρακτήρων, ζωογονούμεναι από την πνοήν τέχνης υψηλής. Κάθε διήγημα κόσμος ολόκληρος. Δε σας τέρπουν, δε σας συγκινούν μόνον, σας μετεωρίζουν. Αν ήτο δυνατόν να γνωσθούν όπως πρέπει και όπου πρέπει, οι μεγαλύτεροι διηγηματογράφοι θ' ανεγνώριζον τον Βιζυηνόν αδελφόν των».²⁵

Ο Δ. Χατζόπουλος διηγείται τι αισθάνθηκε όταν διάβασε τα διηγήματα του Βιζυηνού: «Και από της πρώτης αφελούς γραμμής, από την πρώτην ζωγραφίαν των αληθινών χαρακτήρων μέχρι της τελευταίας εξελίξεως της ψυχολογίας της βαθείας, της ψυχολογίας της αβράς όσο και πρωτοτύπου, ενόμιζα προς στιγμήν, ότι ανεγίνωσκα ξένον μέγα συγγραφέα, παρά διηγήματα ελληνικά... Χάος ολόκληρον με εφάνη τότε, ότι εχώριζε τα έργα του Βιζυηνού από τα έργα των συγχρόνων του και προ αυτού. Η εξόχως απλή χάρις του λεπτού ύφους του, όλη η ηθογραφική εκείνη δύναμις, όλη η ψυχολογική εκείνη βαθύτης, η εκπηγάζουσα εκ της αριστοτεχνικής διαγραφής των απλών χαρακτήρων και τύπων των έργων του, όλη αγνώς πρωτότυπος και αβρώς διατυπωμένη έμπνευσίς του, ασφαλώς θα τον αναδείξουν ως τον αληθέστερον, τον φυσικώτερον, και τον πλέον εμπνευσμένον Έλληνα διηγηματογράφον».²⁶

Ο Άριστος Καμπάνης στην εφημερίδα *Νέα Ελλάς* στις 22 Νοεμβρίου 1913 χαρακτήρισε τον Βιζυηνό «πατέρα του αναλυτικού διηγήματος εις την Ελλάδα».²⁷

Ο Αντώνης Γιαλούρης λέει: «Η τοτινή μικρή Αθήνα πολύ λίγο αγάπησε τον Βιζυηνό. Ο ποιητής της ήταν ξένος. Έχοντας ζήσει το μεγαλύτερο μέρος της ζωής του στο εξωτερικό δεν ανήκε σε κλίκες και σε ομίλους».²⁸ Μία άλλη προσέγγιση για την πρόσληψη του έργου του Βιζυηνού αναφέρει ο ίδιος μελετητής στο κριτικό σημείωμα

²⁴Σαχίνης, Απόστολος. (1968). *Το διήγημα του Γ. Βιζυηνού*. Θεσσαλονίκη. Σ. 330. Ανακτήθηκε από το διαδίκτυο [Αποστολου Σαχίνη Το διήγημα του Γ. Βιζυηνού.pdf](#)

²⁵Στο ίδιο, σ. 331.

²⁶Στο ίδιο, σ. 332.

²⁷Στο ίδιο, σ. 334.

²⁸Στο ίδιο, σ. 317.

του 1933. Λέει λοιπόν ο Αντώνης Γιαλούρης: «Ο Γεώργιος Βιζυηνός στάθηκε όχι μόνο από τους θεμελιωτές του ελληνικού διηγήματος, μα κρατά ως σήμερα τον τίτλο του Δασκάλου. Ταλέντο σφοδρό και ταραγμένο στέκεται σε αντίθετη θέση με τον Παπαδιαμάντη αλλά στο ίδιο ύψος. Η παρατηρητικότητα του όμως δεν περικλείσει σύψυχη μια κοινωνία. Περιορίστηκε σε πρόσωπα λίγα κι αρχέγονα. Γι' αυτό το έργο του είναι στενό. Αν η ψυχογραφική του ανατομία εξαπλωνόταν σε έκταση θα είχαμε ένα πολύ μεγάλο συγγραφέα. Κατά δυστυχία δεν έγινε».²⁹

Ο Ι. Μ. Παναγιωτόπουλος γράφει για το έργο του Βιζυηνού: «Έρχεται στην Αθήνα, βρίσκει κι εδώ τον φαναριωτισμό παντοδύναμο, την παλιά σχολή της Αθήνας, μια ποίηση γεμάτη άσοφη σοφία, γεμάτη χτυπητές ομοιοκαταληξίες και χασμωδίες, μια ποίηση του γραφείου, όχι της ανοιχτοσύνης και της ζωής. Επηρεάζεται από τον Τανταλίδη. Επηρεάζεται κι από την ποίηση τούτη. Και ξέρουμε, πως η φαναριώτικη σχολή στάθηκε η πιο κούφια κ' η πιο αντικαλλιτεχνική της νεοελληνικής ποίησης. Γλυκερή αισθηματολογία, άγονη προγονοπληξία, άκαιρη και ανάβαθη ευφυολογία κι ασταμάτητη περισσολογία είναι τα χαρακτηριστικά της γνωρίσματα. Δεν είναι καν ποίηση. Είναι στιχουργία. Στιχουργία είναι στο μεγαλύτερο μέρος κ' η ποίηση του Βιζυηνού. Μα να, η λυρική του ψυχή καταφέρνει να πραγματώσει εδώ και κει τις μικρές της επαναστάσεις, αυτά τα εξαιρετα κινήματα ανταρσίας, ενάντια στο καθιερωμένο και το τριμμένο».³⁰

Και συνεχίζει αναφέροντας ότι «Ο Βιζυηνός ως ποιητής έχει απομείνει στη μέση του δρόμου. Ως πεζογράφος στάθηκε οδηγός. Θεμελιώνοντας τη διηγηματογραφική του παραγωγή, δεν έχει κανένα νεοελληνικό πρότυπο μπροστά του, δε βρίσκει καμιά παράδοση άξια να την πλουτίσει με τη δική του προσωπικότητα. Πρέπει ν' αρχίσει από την αρχή. Μα έχει ήδη γνωρίσει ένα σωρό ξένα πρότυπα. Έχει ζήσει το ευρωπαϊκό κλίμα του τελευταίου τέταρτου του περασμένου αιώνα κ' έχει παρακολουθήσει τη γενναία στροφή από το μυθιστόρημα το ρομαντικό προς το κοινωνικό και ψυχογραφικό μυθιστόρημα. Έχει συνεπαρθεί από τη δραματική μεγαλοφυΐα του Ίψεν. Έχει νιώσει, τέλος, πως μια τέχνη καινούρια πλάθεται ολόγυρά του, όπου η εξωτερική περιπέτεια δε λογαριάζεται, όπου ο άνθρωπος παίζει τον

---

²⁹Γιαλούρης, Αντώνιος. (1933). *Στερνοί Φαναριώτες Λόγιοι. Γεώργιος Βιζυηνός. Ο άνθρωπος και το έργο του: κριτικό σημείωμα*. Πειραιάς: Ρυθμός, σ. 27 - 28. Ανακτήθηκε από το διαδίκτυο [Γεώργιος Βιζυηνός κριτική μελέτη Αντώνη Γιαλούρη 1933.pdf](#)

³⁰Παναγιωτόπουλος, Ι. Μ. (1954). *Γεώργιος Βιζυηνός*. Αθήνα: Αετός, σ. 21 - 27.

πρώτο ρόλο. Αν και έμεινε πάντα σαν ποιητής γνωστός, ωστόσο τα διηγήματά του είναι το καλύτερο τμήμα της παραγωγής του».³¹

Ο Απόστολος Σαχίνης επισημαίνει ότι ο Γεώργιος Βιζυηνός «μένει στην ιστορία της νεοελληνικής λογοτεχνίας κυρίως ως διηγηματογράφος. Όλοι οι μελετητές συμφωνούν ότι ως διηγηματογράφος είναι ανώτερος και σημαντικότερος από τον ποιητή. Ωστόσο η αναγνώριση των ικανοτήτων του Βιζυηνού στην αφηγηματική πεζογραφία και της συμβολής του στη γέννηση και στη διαμόρφωση του νεοελληνικού διηγήματος ήρθε πολύ αργά».³²

Η Λίτσα Χατζοπούλου γράφει: «Ο Βιζυηνός ακόμη και σε επίπεδο βιογραφίας, συγκέντρωνε όλα εκείνα τα στοιχεία που καθιστούσαν σχεδόν αδύνατη την ενσωμάτωσή του στο αθηναϊκό περιβάλλον. Η απολύτως αντιφαναριώτικη στάση της γενιάς του 1880 δεν οφείλεται μόνο στην ανάγκη αισθητικής διαφοροποίησης των νεώτερων από τη λεγόμενη «Παλαιά Αθηναϊκή Σχολή». Πίσω από τις αποφασιστικά ή επιφυλακτικά διατυπωμένες επικρίσεις του Παλαμά για τον ρομαντικό λόγο των προγενέστερων - κυρίως Σούτσων και του Ραγκαβή - κρύβεται μια στάση όχι απόλυτα συναφής με καλλιτεχνικά ζητήματα, η στάση του Έλληνα που γεννήθηκε και μεγάλωσε μέσα στα όρια του εθνικού κράτους. Ο «Έλληνας υπήκοος» αισθάνεται τη διαφορά από τους Φαναριώτες και από τους ομογενείς, κυρίως σε ό, τι αφορά τα δικαιώματά του και τη θέση του μέσα στο πλαίσιο της Ελληνικής Πολιτείας.

Ο Βιζυηνός παρέμεινε ξένος, έμεινε Φαναριώτης. Η βράβευσή του στους ποιητικούς διαγωνισμούς του 1874 (*Κόδρος*) και του 1876 (*Άραις, Μάραις, Κουκουνάραις*, που μετονομάζεται *Βοσπορίδες Άύραι*) από τον Ραγκαβή και τον Ορφανίδη αντίστοιχα, είναι ένα δυνάμει αρνητικό στοιχείο. Σ' αυτό ας προστεθεί ότι στα 1885 το Υπουργείο των Εξωτερικών του αναθέτει σημαντικό επιστημονικό έργο που σχετίζεται με τη συλλογή λαογραφικού υλικού, εθνικών δημοδών ασμάτων κλπ.

Ο Βιζυηνός φαίνεται μάλλον απρόθυμος να ενσωματωθεί στην αθηναϊκή νοοτροπία του 1880, με την έννοια ότι σε κάθε ευκαιρία τονίζει την προέλευσή του κατά τρόπο προκλητικό. Ο ποιητής θα διεκδικήσει σχεδόν αλαζονικά τη θέση του στον αθηναϊκό Παρνασσό, προσπαθώντας παράλληλα να επιβάλει την ιδιαιτερότητά του, την οποία μάλιστα προβάλλει περίπου ως ανωτερότητα. Τα ποιήματα *Ο νέος τροβαδούρος εν Αθήναις* και *Το συμβούλιον των γραμματέων* συνιστούν κατάφορη

³¹Παναγιωτόπουλος, Ι. Μ. (1954). *Γεώργιος Βιζυηνός*. Αθήνα: Αετός, σ. 21 – 27.

³²Σαχίνης, Απόστολος. (1968). *Το διήγημα του Γ. Βιζυηνού*. Θεσσαλονίκη. Σ. 311. Ανακτήθηκε από το διαδίκτυο [Απόστολου Σαχίνη Το διήγημα του Γ. Βιζυηνού.pdf](#)

ειρωνεία εναντίον των «ποιητών από γραφείου». Στο ποίημα *Θρακικόν άσμα* θα αμφισβητήσει την πρωτοκαθεδρία της Αθήνας όσον αφορά τη διαχείριση της αρχαιότητας, επιμένοντας ότι η αρχαία ελληνική θρησκεία και ακολούθως η ποίηση ξεκίνησαν από τη Θράκη και από την Πιερία.

Οι λόγιοι των Αθηνών είδαν να αναβιώνει ο «εχθρός» και τον αντιμετώπισαν ως διάδοχο του Ραγκαβή. Το δεύτερο στοιχείο που συνθέτει την ταυτότητά του είναι η ευρωπαϊκή παιδεία, καθώς σπούδασε στη Γερμανία. Δεν είναι παράξενο που η Αθήνα της γενιάς του 1880 στάθηκε αμήχανη ή και εχθρική απέναντι σ' αυτόν τον ιδιόρρυθμο άνθρωπο που έγραφε τόσο παράδοξα και συγκρούστηκε με τα λογοτεχνικά ένδοξα και τις αναζητήσεις της εποχής του.

Στο ποιητικό στάδιο ο Βιζυηνός ενθαρρύνεται από δύο Φαναριώτες, τον Τανταλίδη και τον Ραγκαβή. Ωστόσο, με εξαίρεση τον *Κόδρο*, που είναι απόλυτα ευθυγραμμισμένος στις επιταγές του αθηναϊκού ρομαντισμού και απηχεί τον ποιητικό λόγο του Ραγκαβή, το υπόλοιπο έργο παρουσιάζει μια εικόνα μικτή και ενδεχομένως συγκεχυμένη. Το έργο του χαρακτηρίζεται «έργο εν προόδω» εξ αιτίας της διαρκούς αναζήτησης, του πειραματισμού, της αβεβαιότητας ως προς την ορθότητα της επιλογής. Ο ποιητής αμφιταλαντεύεται ανάμεσα στη δημοτική και την καθαρεύουσα.

Αν ο ποιητής εμφανίζεται ασταθής ως προς το γλωσσικό ένδυμα, μοιάζει πολύ πιο βέβαιος για ορισμένα άλλα πράγματα. Θέματα όπως η ξενιτιά, ο θάνατος, η απομόνωση, η αίσθηση της ερημίας αποτελούν σταθερές επιλογές. Με δεδομένο το ενδιαφέρον του ποιητή για την αφηγηματικότητα, τη δραματικότητα και την ψυχολογία αντιλαμβανόμαστε ότι η κατάληξη του στο λογοτεχνικό είδος του διηγήματος ήταν αναπόφευκτη. Το διήγημα θα του επιτρέψει να διαμορφώσει τη λογοτεχνική ταυτότητα και να αναδειχτεί στον σημαντικότερο πεζογράφο της γενιάς του 1880, ίσως και ολόκληρης της νεοελληνικής λογοτεχνίας». ³³

Ο Λίνος Πολίτης λέει: «Ο πραγματικός εισηγητής του ηθογραφικού διηγήματος στη νεοελληνική λογοτεχνία είναι ο Γεώργιος Βιζυηνός, που τον είδαμε κι αυτόν ως ποιητή να ταλαντεύεται ανάμεσα στο παλιό και στο καινούριο. «Το αμάρτημα της μητρός μου» είναι το πρώτο διήγημα του Βιζυηνού – και το πρώτο καθαυτό νεοελληνικό διήγημα». ³⁴

---

³³Βιζυηνός, Γ. Μ. (2001). *Το τέλος του παραμυθιού ή η αρχή του ονείρου*. Επιμέλεια Λίτσα Χατζοπούλου. Αθήνα: Ερμής, σ. 12 - 24.

³⁴Πολίτης, Λίνος. (1998). *Ιστορία της Νεοελληνικής Λογοτεχνίας*. Αθήνα: Μορφωτικό ίδρυμα εθνικής τραπέζης. Σ. 201 - 203.

Ο Mario Vitti γράφει για τον Βιζυηνό: «εξωτερικεύεται αυθεντικότερα όταν εκφράζει συναισθήματα λύπης, μελαγχολίας ή χαριτωμένης και ανάλαφρης φαντασίας. Η στάση του αυτή, που δεν είναι δύσκολο να συνδεθεί με τον Η. Τανταλίδη, αφού τον είχε καθηγητή στη Θεολογική Σχολή της Χάλκης, μένει πάντως, ανεπηρέαστη από τη λεκτική πληθωρικότητα των ρομαντικών της Αθήνας και προοιωνίζει την προσήλωση εκείνη στα λυρικά αιτήματα, την οποία θα προτείνει και θα επιβάλει η γενιά του '80. Ο Βιζυηνός προχωρεί και διεισδύει ακόμη περαιτέρω στους προσανατολισμούς της νέας γενιάς όταν κατευθύνει την έμπνευσή του προς το διήγημα. Εμπλουτίζει την αφήγησή του με την ίδια λαϊκότερη εμπειρία, αντλώντας από τον κόσμο των παιδικών του χρόνων στο χωριό. Παρόλο που αφηγείται γεγονότα αληθοφανή, που μπορεί και να έχουν συμβεί στην οικογένειά του, συχνά εκτείνει τη διήγηση και πέρα από τη μυθοποίηση της διήγησης, φορτίζοντας τα γεγονότα με μια συγκινησιακή ένταση που πλησιάζει πολύ το ρίγος».³⁵

«Τον ισχυρό δεσμό, τη στενή αλληλεξάρτηση και τον διαρκή αλληλοπροσδιορισμό της ζωής και του έργου του Βιζυηνού επισημαίνει ο Βαγγέλης Αθανασόπουλος. Θεωρεί λοιπόν ότι ο Βιζυηνός δεν κατάφερε να ξεφύγει από την τύχη του, να κάνει πραγματικότητα τους μύθους της ζωής του και να ξεφύγει από την κακιά του μοίρα που δέσποσε στη ζωή του, με ελάχιστα φωτεινά διαλείμματα. Οι δύο βασικοί μύθοι της ζωής του ήταν ο μύθος της ευδοκίμησης και ο μύθος της αγάπης. Σε όλη του τη ζωή γνώρισε την εμπειρία της διάψευσης. Διαψεύστηκαν τα παιδικά του όνειρα, δεν υλοποιήθηκαν οι μύθοι κι έτσι η «λογοτεχνία υπήρξε ένα μέσο υπηρετήσης αυτών των μύθων».³⁶

«Άξιο παρατήρησης είναι το γεγονός πως παρόλη την προσπάθεια για εξασφάλιση μιας πραγματολογικής διάστασης στη διήγηση, ο Βιζυηνός δεν επιδιώκει παράλληλα να θεμελιώσει ή έστω να σκηνοθετήσει μία ασφαλή συνείδηση του πραγματικού. Αναμφισβήτητα μια τέτοια συνείδηση λείπει από τα διηγήματά του. Η απουσία μιας τέτοιας συνείδησης φαίνεται πως είναι προγραμματική: αυτό που ο Βιζυηνός ήθελε να παρουσιάσει ως συνείδηση του αφηγητή και των χαρακτήρων για το πραγματικό, δεν ήταν παρά μια συνείδηση ενός φανταστικού που αυτοί το

---

³⁵Vitti, Mario. (1992). *Ιστορία της νεοελληνικής λογοτεχνίας*. Αθήνα: Οδυσσέας, σ. 294 – 295.

³⁶Βιζυηνός, Γ. Μ. (1991). *Τα διηγήματα*. Επιμέλεια Βαγγέλης Αθανασόπουλος. Αθήνα: Νεοελληνική Βιβλιοθήκη. Ίδρυμα Κώστα και Ελένης Ουράνη. Σ. 7 - 44.

εκλάμβαναν ως πραγματικό και που, κατά συνέπεια, στο επίπεδο της μυθοπλασίας αντιμετωπιζόταν και γινόταν αντικείμενο επεξεργασίας, ως πραγματικό».³⁷

Σύμφωνα με τον Αθανασόπουλο η καταφυγή σε αυτοβιογραφικό υλικό αποτελεί: α) αναζήτηση και εύρεση αφηγηματικού υλικού, β) αναζήτηση παρηγοριάς και βοήθειας, γ) εκδήλωση της προσπάθειας για διατήρηση κάποιων στοιχείων από το παρελθόν, δ) ένδειξη πιθανής ευχαρίστησης να μιλά για τη ζωή του, ε) ανάγκη να διαθέτει η διήγησή του μία πραγματολογική διάσταση. Ωστόσο απουσιάζει από τα διηγήματά του η συνείδηση του πραγματικού. Παρουσιάζεται μία συνείδηση ενός φανταστικού που οι ήρωες εκλάμβαναν ως πραγματικό.³⁸

Η Εμμανουέλα Διακοσάββα γράφει για το έργο του: «Ο Γεώργιος Βιζυηνός είναι ο συγγραφέας που άνοιξε τον δρόμο προς τη γνήσια ελληνική διηγηματογραφία, χωρίς ανάλογο προηγούμενο, χωρίς δάνεια και κάποιο ιδιαίτερο πρότυπο, συνδυάζοντας εύστοχα την αλήθεια και τη γνησιότητα του βιωματικού στοιχείου με την αρτιότητα στην τεχνική σύνθεση των διηγημάτων του.

Η ετερότητα είναι έκδηλη παντού: στον ίδιο του τον πολυτάραχο βίο, στις επιρροές - επιδράσεις που δέχτηκε, στην τεχνική των διηγημάτων του, στον τόπο και τους χαρακτήρες των κειμένων του, στη γλωσσική του επιλογή, αλλά κυρίως στο σύστημα των διαπολιτισμικών αξιών και ιδεών που εκπέμπεται μέσα από το πρωτοποριακό του έργο.

Είναι, λοιπόν, αυτή ακριβώς η ετερότητα που τον καθιστά μια προσωπικότητα άκρως γοητευτική κι ελκυστική, δίνοντάς του διαχρονικό νόημα και αξία. Μια προσωπικότητα διαφορετική, εκκεντρική, πολυσχιδή, η οποία συγκροτήθηκε από μια ζωή γεμάτη περιπέτειες και αντιξοότητες, αλλά παράλληλα γεμάτη πολυπολιτισμικά ακούσματα και κοσμοπολίτικο χαρακτήρα. Και το πρωτοποριακό του έργο δεν αποτελεί παρά ένα αυθεντικό καθρέφτισμα όλων των παραπάνω. Με μια τέτοια ανάγνωση του έργου του Βιζυηνού η λογοτεχνία λειτουργεί ως πεδίο διαπραγμάτευσης και επαναπροσδιορισμού των ταυτοτήτων και συνάμα ως αγωγός μετάγγισης οικουμενικών αρχών και αξιών. Μέσα από αυτό αμέσως αντλεί κανείς μια πληθώρα διαπολιτισμικών ιδεών και αξιών και αντιλαμβάνεται ότι πρόκειται για ένα έργο καθαρά

³⁷Αθανασόπουλος, Βαγγέλης. (1996). «Ο Βιζυηνός εκατό χρόνια μετά την έξοδό του από το φρενοκομείο». Στη *Νέα Εστία*. Τ. 1664, σ. 1407.

³⁸Βιζυηνός, Γ. Μ. (1991). *Τα διηγήματα*. Επιμέλεια Βαγγέλης Αθανασόπουλος. Αθήνα: Νεοελληνική Βιβλιοθήκη. Ίδρυμα Κώστα και Ελένης Ουράνη. Σ. 46 – 47.

ανθρωποκεντρικό, όπου διακρίσεις και προκαταλήψεις δεν υφίστανται. Ακόμα και η ελαφριά ειρωνεία υπάρχει διακριτική και έρχεται για να τονίσει, με την αντίθεσή της, τα δραματικά στοιχεία.

Πέρα από αυτό όμως, είναι γεγονός ότι με τα διηγήματά του ο Βιζυηνός κατορθώνει για την ελληνική πεζογραφία του 19ου αιώνα κάτι μοναδικό: την υπέρβαση των ορίων σε τρεις περιοχές, για τις οποίες η παραβίασή τους ήταν από δύσκολη ως αδιανόητη. Οι περιοχές αυτές είναι η εθνικότητα, η θρησκεία και το φύλο.³⁹ Σε ό, τι αφορά την εθνικότητα η υπέρβαση επιχειρείται ιδιαίτερα στο διήγημα «Μοσκόβ Σελήμ», στην περίπτωση της θρησκείας, στο διήγημα «Ποίος ήτον ο φονεύς του αδελφού μου» και στην περίπτωση του φύλου, στα διηγήματα «Μοσκόβ Σελήμ» και «Το μόνον της ζωής του ταξείδιον».⁴⁰

Το ψυχολογικό βάθος, όπως σημειώνει η Μένη Κανατσούλη «αποτελεί κυρίαρχο στοιχείο στην αφηγηματική τέχνη του Βιζυηνού. «Ο, τι κινεί αμέσως την προσοχή και το ενδιαφέρον στα διηγήματα του Βιζυηνού είναι το ψυχικό πρόβλημα, η δοκιμασία συνείδησης, η αγωνία της ψυχής. Τα ψυχικά διλήμματα, οι ψυχικές διακυμάνσεις και εναλλαγές προικίζουν τα πρόσωπα και τα διηγήματά του με πλούτο εσωτερικό. Ένας νέος κόσμος αποκαλύπτεται: ο κόσμος του εσωτερικού προβληματισμού».⁴¹

Στη διατριβή της για την αισθητική του Βιζυηνού η Ελένη Πότσα γράφει: «Όσον αφορά το κομμάτι της λογοτεχνίας, αν ο Βιζυηνός είχε παραμείνει στον χώρο της ποίησης, πιθανότατα δε θα γινόταν λόγος για την αισθητική του, σίγουρα δε, δε θα γινόταν τόσος λόγος και για τον ίδιο. Ο Βιζυηνός αποτελεί θέμα συζήτησης από τη στιγμή που θα εισέλθουμε στον χώρο της πεζογραφίας του. Και όχι τόσο επειδή έγραψε διήγημα, όχι επειδή εισηγήθηκε το ηθογραφικό διήγημα, αλλά περισσότερο επειδή το ψυχογραφικό βάθος το οποίο απέδωσε στους χαρακτήρες του ήταν τόσο έντονο, ώστε να μπορεί να δικαιολογηθεί μόνο με την προϋπόθεση του βιογραφισμού. Ο Βιζυηνός φαίνεται να γράφει μέσα από την ανάμνηση, εκθέτοντας ένα μέρος των βιωμάτων και ένα μέρος του υποσυνείδητου σε έναν εκτεταμένο ειρμό

---

³⁹Διακοσάββα, Εμμανουέλα. (2018). *Γεώργιος Βιζυηνός, ο συγγραφέας της ετερότητας*. Ανακτήθηκε από το διαδίκτυο.

⁴⁰Βιζυηνός, Γ. Μ. (1991). *Τα διηγήματα*. Επιμέλεια Βαγγέλης Αθανασόπουλος. Αθήνα: Νεοελληνική Βιβλιοθήκη Ίδρυμα Κώστα και Ελένης Ουράνη. Σ. 49 – 52.

Αθανασόπουλος, Βαγγέλης. (1996). «Ο Βιζυηνός εκατό χρόνια μετά την έξοδό του από το φρενοκομείο». Στη *Νέα Εστία*. Τ. 1664, σ. 1408.

⁴¹Κανατσούλη, Μένη. (1995). «Ο «Τρομάρας» του Γ. Βιζυηνού: Από το παραμύθι στο διήγημα». Στην *Επιθεώρηση Παιδικής Λογοτεχνίας*. Αθήνα: Πατάκης, τόμος 10, σ. 96 – 11. Ανακτήθηκε από το διαδίκτυο 04-kanatsouli.pdf.

καταγραφής προσωπικών και οικογενειακών κατάλοιπων. Η επιλογή αυτή πιθανότατα να ήταν συνειδητή για τον ίδιο τον Βιζυηνό.

Αν το βάλλισμα για τη λογοτεχνία αποτέλεσε τη μετάβαση από την επική στη λυρική ποίηση, για τη λογοτεχνία του Βιζυηνού αποτέλεσε τη μετάβαση από την ποίηση στην πεζογραφία. Με τη μετάβαση αυτή, ο Βιζυηνός ουσιαστικά αναδεικνύει έναν θεατρικό και δραματικό χαρακτήρα στην ποίησή του, ανάλογο της γερμανικής ποιητικής παραγωγής. Τον θεατρικό - δραματικό χαρακτήρα ανέδειξε άλλωστε και ως καθηγητής στο Ωδείο Αθηνών και ανεπιτυχώς ως ηθοποιός στην “Κακή Ωρα” (1882).⁴²

Η παραδοχή ότι τα έξι διηγήματα του Βιζυηνού είναι “μελέτες θανάτου”, εύκολα μπορεί να αναχθεί στον Ρομαντισμό και τον Νεοπλατωνισμό ή σε μια σύγκλιση αυτών των δύο. Στη δεύτερη περίπτωση συνηγορεί και το γεγονός ότι μια ενιαία "αισθητική θεωρία του Νεοπλατωνισμού" διερευνάται μόλις εκείνη την εποχή από τον Βιζυηνό στη μελέτη του *Η φιλοσοφία του καλού παρά Πλωτίνω*. «Η ανταπόκριση του Βιζυηνού στην πλωτινική καλλολογία δεν οφείλεται όμως μόνον σε λόγους ιδιοσυγκρασίας. Απηχί ουσιαστικά την αναγνώριση μέσα σε εκείνην, υποτυπώσεων των αισθητικών θεωριών τις οποίες είχε γνωρίσει στην Ευρώπη κατά τη διάρκεια των σπουδών του. Και είναι αυτός ο συσχετισμός που τον ωθεί να προβεί σε γενικότερες αισθητικές θεωρήσεις, αλλά και σε ορισμένες παράτολμες ερμηνείες του αντικειμένου που εξετάζει».⁴³

Πέραν των ορισμένων κλασικών και πολύ χαρακτηριστικών καταλοίπων, ο ρομαντισμός διασταυρώνεται και σχεδόν αφομοιώνεται από μια κυρίαρχη ιδεολογία της εποχής. Ο Ρομαντισμός, λοιπόν, στον Βιζυηνό, τουλάχιστον, διευρύνει τη συμβολή του και ανάγεται στη φιλοσοφία του Πλωτίνου. Δεν είναι καθόλου ατυχής αυτή η διαπιστωμένη καταγωγή του Ρομαντισμού του 18ου αιώνα από το παλαιότερο νεοπλατωνικό φιλοσοφικό σύστημα, μιας φιλοσοφίας, δηλαδή, που εισήλθε σε ένα λογοτεχνικό ρεύμα και συνδιαμόρφωσε τις αρχές του έχοντας μια εθνικιστική ιδεολογική στόχευση. Και, δεν είναι επομένως καθόλου ατυχής η επιλογή του Βιζυηνού από τον Ν. Γ. Πολίτη, όταν την περίοδο του ελληνικού ρομαντισμού η εθνική συνείδηση στράφηκε στη δική της παλαιότερη κληρονομιά, στον κλασικισμό

---

⁴²Πότσα, Ελένη. (2014). *Η αισθητική του Γεωργίου Βιζυηνού, θεωρία και λογοτεχνικές προσαρμογές*. Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης, Τμήμα Φιλοσοφίας και Παιδαγωγικής. ΠΜΣ. Ιστορία της Φιλοσοφίας. Θεσσαλονίκη, σ. 9, 29, 79, 99.

⁴³Βιζυηνός, Γεώργιος. (1995). *Η φιλοσοφία του καλού παρά Πλωτίνω*. Σχεδιάγραμμα εισαγωγής Παύλος Καλλιγιάς. Αθήνα: Αρμός, σ. 11 – 13.

και στα παραδοσιακά λαογραφικά της στοιχεία. Συμπερασματικά εξακολουθεί να παραμένει η διττή διάσταση στο έργο του Βιζυηνού, από τη μια η συγκροτημένη ορθολογική φιλοσοφική στάση ενός διανοούμενου και επιστήμονα και από την άλλη η ρομαντική οπτική συνυφασμένη άρρηκτα με εξωλογικά και δεισιδαιμονικά στοιχεία. Αυτό το ρομαντικό κατάλοιπο είναι ό, τι διχοτομεί τον κόσμο του Βιζυηνού ή, αντίστροφα, αυτή η θετικότητα εισβάλλει καταναγκαστικά στον κόσμο του. Οι δύο κόσμοι δείχνουν να αποκλίνουν αλλά τελικά συμβιβάζονται και μάλιστα, σε τελική ανάλυση, δείχνουν να μην είναι τόσο ανταγωνιστικοί». ⁴⁴

Ο Φώτης Δημητρακόπουλος σημειώνει ότι ο Βιζυηνός «υπήρξε ο εισηγητής του νεοελληνικού ηθογραφικού διηγήματος, διηγήματος που δε μένει στην περιγραφή αλλά διεισδύει στο ψυχολογικό βάθος των προσώπων. Τα εκτεταμένα διηγήματά του με λίγο μεγαλύτερη ανάπτυξη θα γίνονταν μυθιστορήματα. Τα θέματά του τα αντλεί από τις προσωπικές, παιδικές κυρίως, οικογενειακές του εμπειρίες, ίσως και να είναι εντελώς αληθινά, οπωσδήποτε όμως αληθινά είναι τα ψυχολογικά πορτραίτα που αναπαριστάνει με τους διαλόγους και τις αφηγήσεις του σε πρώτο πρόσωπο. Ο ψυχολογικός κόσμος των ηρώων του είναι σηματοδομένος από τραύματα και φορτισμένος βασανιστικά από θλιβερές εμπειρίες. Η καθαρεύουσα γλώσσα του, όπως και η δημοτική στους διαλόγους, παραμένει και σήμερα ζωντανή, γιατί ο αφηγητής ή τα πρόσωπα έχουν πάντοτε με ενάργεια την αίσθηση του καιρίου, ουσιαστικού και αυθεντικού. Ο λόγος του είναι ως επί το πλείστον μικροπερίοδος, με μια γοργή, κάποτε και ασθματική γραφή. Η λαϊκότερη διάθεσή του, τα λαογραφικά στοιχεία, ο κόσμος του μύθου και του ψυχαναγκασμού, δένουν μαζί με τη διάχυτη στεναχώρια και παράγουν ένα ρίγος, που αν και ενίοτε γίνεται φρίκη, όμως αποσπούν τη συμπάθεια και τη συγκίνηση του αναγνώστη. Τελικώς, το κείμενό του μας κάνει να αγαπάμε τον Βιζυηνό, παρά την πίκρα που γευόμαστε γιατί οι βασικοί του ήρωες μένουν ως το τέλος χωρίς τη λύτρωση, την ανακούφιση, τη σωτηρία που θα τους άξιζε». ⁴⁵

Σε άρθρο της η Ανδρονίκη Μαστοράκη αναφέρεται στη ρεαλιστική αγροτική ηθογραφία, την ψυχολογική διείσδυση, τη διττή πραγματικότητα στα διηγήματα του Βιζυηνού. «Τον Βιζυηνό μπορούμε να τον κατατάξουμε σ' αυτό που ο Βουτουρής ονομάζει «ρεαλιστική αγροτική ηθογραφία». Χρησιμοποιεί μεν τις συμβάσεις του

⁴⁴ Βιζυηνός, Γεώργιος. (1995). *Η φιλοσοφία του καλού παρά Πλωτίνω*. Σχεδιάγραμμα εισαγωγής Παύλος Καλλιγιάς. Αθήνα: Αρμός, σ. 11 – 13.

⁴⁵ Βιζυηνός, Γεώργιος. (1998). *Παιδικά αφηγήματα*. Επιμέλεια: Φώτης Δημητρακόπουλος. Αθήνα: Επικαιρότητα, σ. 9 - 10.

ρεαλισμού, αλλά ακραία με σκοπό να τις ανατρέψει. Από τη μια μεριά χρησιμοποιεί τους νόμους του ρεαλισμού, κατά το πρότυπο του Balzac, την εξονυχιστική δηλαδή παρατήρηση και την φροντίδα για τεκμηρίωση, έτσι ώστε να επιτυγχάνει την πειστική αναπαράσταση των πράξεων των ηρώων του, την επιτυχημένη σκιαγράφηση των χαρακτήρων και την επιτυχημένη ερμηνεία της συμπεριφοράς τους. Από την άλλη όμως, χρησιμοποιεί και «τους νόμους της αγωνίας και της πλάνης που θέτουν υπό αμφισβήτηση την ύπαρξη μιας και μοναδικής πραγματικότητας, την οποία υποτίθεται ότι αποδίδει ο ρεαλισμός. (Α. Αναστασιάδου)».⁴⁶

Συνακόλουθα ο Πανεπιστημιακός καθηγητής της Νεοελληνικής και Βυζαντινής Γλώσσας, Ιστορίας και Λογοτεχνίας στο Βασιλικό κολέγιο του Λονδίνου Ρόντρικ Μπίτον (1951) θεωρεί ότι «ο Βιζυηνός περισσότερο από κάθε άλλον Έλληνα ή ξένο ομότεχνό του, εκτός από τον Μοπασάν, εκμεταλλεύτηκε τις τεχνικές του ρεαλισμού για να παρουσιάσει στη λογοτεχνία όχι τόσο μια πραγματικότητα που όλοι μας αναγνωρίζουμε, όσο τους αντιφατικούς τρόπους με τους οποίους ο καθένας μας συλλαμβάνει και χτίζει την πραγματικότητά του. Απ' αυτή την άποψη αξίζει ευρύτερης αναγνώρισης τόσο εκτός όσο και εντός Ελλάδας, ως ένας από τους καλύτερους Ευρωπαίους συγγραφείς που αντλεί από τις συμβάσεις του αγροτικού ή λαογραφικού ρεαλισμού για να παράγει αποτελέσματα που υπονομεύουν το ρεαλιστικό οικοδόμημα εξ ολοκλήρου».⁴⁷

Ο Αριστείδης Δημόπουλος επισημαίνει στη διπλωματική του την επίδραση της γερμανικής πεζογραφίας με στοιχεία από τη ζωή στο χωριό. «Το διάστημα που ζούσε στη Γερμανία επικρατούσε στην πεζογραφία το είδος «χωριάτικη ιστορία». Καλλιεργήθηκε από συγγραφείς που προέρχονταν από αγροτικές περιοχές και ως υλικό χρησιμοποιούσαν τα βιώματά τους. Ο Βιζυηνός επηρεάστηκε από τους Γερμανούς ηθογράφους Μ. Μάιρ, Λ. Αντσενγκρούπερ, Λ. Γκανγκχόφερ, Μπέρτολντ Άουερμπαχ και τους Γερμανούς λαογράφους Wundt και Riehl, οι οποίοι δίνουν ψυχολογική κατεύθυνση στο έργο τους.

Εντούτοις, ο Βιζυηνός δεν εμμένει στη θεματολογία, στο να επιλέξει δηλαδή ένα σύγχρονο και αληθοφανές αντί ενός ιστορικού θέματος· αυτό που τον ενδιαφέρει πρώτιστα είναι να δείξει τις δύσκολες συνθήκες της ζωής ώστε να αφυπνίσει την συνείδηση του αναγνώστη. Στην ίδια λογική εντάσσεται και η χρήση των λοιπών

⁴⁶Μαστοράκη, Ανδρονίκη. (2004). «Γεώργιος Βιζυηνός – Ένας μοντερνιστής ηθογράφος». Στο *Φιλολογική Σχολή Βελιγραδίου*. Από τη γενιά του 1880 στη γενιά του 1930. Σ. 82 - 83.

⁴⁷Κρημνιώτη, Πόλυ. (1996). «Ο μεγάλος εξερευνητής της ανθρώπινης ψυχής». Στην *Ενδοχώρα*. Συναξάρι Γεωργίου Μ. Βιζυηνού. Αλεξανδρούπολη, τ. 4, σ. 113.

λαογραφικών στοιχείων στα διηγήματά του. Φαινομενικά μόνο ανταποκρίνονται στο κάλεσμα της ηθογραφίας για απεικόνιση των ηθών και των εθίμων· στην ουσία συμφωνούν με τις ψυχολογικές αναλύσεις των ηρώων του. Αυτό στο οποίο επικεντρώνονται οι συνθέσεις του Βιζυηνού είναι, εν τέλει, η ψυχογράφηση των χαρακτήρων των ηρώων του και ο τρόπος με τον οποίο αυτοί συγκρούονται με τις δομές και τις προκαταλήψεις του περιβάλλοντός τους».⁴⁸

Συνακόλουθα, όπως τονίζει ο Ευάγγελος Καμαριανάκης «το διήγημα του Βιζυηνού ξανάφερνε τους Έλληνες στην Ελλάδα, στην ήσυχη ελληνική ζωή με την καθημερινότητά της, την απλότητά της, την ειλικρίνειά της και το ανθρώπινό της βάθος. Όχι πια φανταστικά ταξίδια στις Ινδίες και τους πλανήτες, ούτε τραγικές περιπέτειες με μεσαιωνικούς ιππότες και βαρόνους. Στο διήγημα του Βιζυηνού αναπνέουμε για πρώτη φορά τον αέρα της ελληνικής υπαίθρου και ζούμε τις ελληνικές συνήθειες, που στο κέντρο του είναι ο άνθρωπος, η ανθρώπινη ψυχή με την περιπέτειά της, τον πόνο της και το ηθικό της μεγαλείο. Και τι πειράζει, αν αυτός ο άνθρωπος είναι ο ίδιος ο Βιζυηνός, οι συγγενείς του ή οι φίλοι του;».⁴⁹

Αξιοσημείωτη είναι και η διαπίστωση που εκθέτει ο Ιωάννης Μπακιρτζής στη διατριβή του: «Ειπώθηκε πως ανήκει στην κατεύθυνση εκείνη που καταγράφει τον λαό ως «Μεγάλο Λησμονημένο» και μέσα από ψυχαναλυτικές διερευνήσεις αλλά και μέσα από τη σπουδή του λαϊκού πολιτισμού, τη σημασία του οποίου του είχε εγκαίρως επισημάνει ο Έλληνας «φιλόσοφος της ιστορίας» Π. Βραΐλας Αρμένης, εγγίζει τον μαγικό κόσμο των ψυχικών διαδικασιών. Στα γενικά χαρακτηριστικά της τάσης αυτής ο λαός εγγράφεται ως υπόσταση μονίμως παρούσα, αλλά και διαρκώς απωθούμενη. Η λαϊκότητα είναι μια διάσταση που υπάρχει διαρκώς μέσα στην κοινωνία μας σαν όνειρο, σαν ανάμνηση σαν πειρασμός, σαν επιθυμητό. Οι εκπρόσωποι αυτής της τάσης δεν επιδιώκουν την ηγεσία αλλά ούτε και την αμφισβητούν σ' εκείνους που την ασκούν. Επιδιώκουν απλώς να φέρουν στη μνήμη, στην επιφάνεια, τα κοινωνικά και ψυχικά απωθημένα, τα οποία προϋποθέτει η σύγχρονη συνείδηση του εκμοντερνισμού. Η προσπάθεια αυτή δεν επιδιώκει το αναποδογύρισμα της ιστορίας, ούτε τη μονόπλευρη μεταβολή - στηρίζεται στην

---

⁴⁸ Δημόπουλος, Αριστείδης. (2010). *Διπλωματική εργασία Αφηγηματικές τεχνικές στο διηγηματογραφικό έργο του Γ. Βιζυηνού*. Πανεπιστήμιο Πατρών. Τ.Ε.Ε.Α.Π.Η.. Σ. 42 – 43. Ανακτήθηκε από το διαδίκτυο [Αφηγηματικές τεχνικές στο διηγηματογραφικό έργο του Γ. Βιζυηνού .pdf](#)

⁴⁹ Καμαριανάκης, Ευάγγελος. (1996). «Η θέση του Γ. Βιζυηνού στα νεοελληνικά γράμματα». Στην *Ενδοχώρα*. Συναξάρι Γεωργίου Μ. Βιζυηνού. Αλεξανδρούπολη, τ. 4, σ. 80.

αναπόληση των πραγμάτων που ελλοχεύουν στις σιωπές και στις παύσεις του επίσημου λόγου». (Βεργόπουλος, 1978: 177-8).⁵⁰

Θέλοντας να συνταιριάσει το ιστορικό πλαίσιο, τα προσωπικά βιώματα και την ψυχογράφηση των ηρώων ο Ιωάννης Μπακιρτζής, λέκτωρ της τουρκικής γλώσσας και φιλολογίας στο Δημοκρίτειο Πανεπιστήμιο Θράκης επισημαίνει την ακρίβεια των ιστορικών γεγονότων τη δεδομένη στιγμή που ζει και γράφει ο Βιζυηνός. Λέει λοιπόν: «Ο δημιουργός Βιζυηνός τόλμησε να μιλήσει για την ιστορικότητα του έργου του και περιγράφοντάς το μάλιστα ως κατόρθωμα στις συνθήκες της εποχής του, να υποδείξει «τι εστί μελέτη και αναγραφή του εθνικού βίου και των εθνικών παραδόσεων υπό τύπον διηγήματος και λαογραφίας, εν καθαρά ψυχολογική και ιστορική κρίσει», όπως κατά λέξη διασώζει ο Βασιλειάδης στις «Εικόνες Κωνσταντινουπόλεως και Αθηνών». Τα δύο ουσιαστικά της φράσης μελέτη και αναγραφή βεβαίως και με τη σειρά που αναφέρονται, δείχνουν την ενσυνείδητη πρόθεσή του να στραφεί και να μελετήσει όσα μέχρι τότε έμεναν στο περιθώριο, ενώ κυριαρχούσαν τα ρομαντικά διηγήματα του Ραγκαβή και του Ξένου. Εξάλλου η ψυχολογική και ιστορική κρίση, όπως τοποθετούνται, υποδηλώνουν την ηθογραφική κατεύθυνση του Βιζυηνού και την πρόθεση να εντάξει στον χώρο και τον χρόνο τους ήρωές του και τις πράξεις τους. Τα ίδια τα αισθήματά του απευθύνονται σε πρόσωπα υπαρκτά και σύγχρονα και όχι σε μυθιστορηματικούς χαρακτήρες. Και αυτό ακριβώς σκεπτόμενοι μπορούμε να προχωρήσουμε περισσότερο και να καταλήξουμε ότι στο έργο του Βιζυηνού η διάσταση της νοσταλγίας και του κοσμοπολιτισμού είναι αυτή ακριβώς η όχι μονήρης μελέτη και αναγραφή του ελληνικού εθνικού βίου και παραδόσεων. (Αθανασόπουλος, σ. 273)».⁵¹

Ο Μιχάλης Χρυσανθόπουλος στο βιβλίο του «μεταξύ φαντασίας και μνήμης» γράφει: «Η ανάγνωση ενός λογοτεχνικού έργου εκατό και πλέον έτη μετά τη δημοσίευσή του διαμεσολαβείται από τη φιλολογία γύρω από το έργο αυτό και τον συγγραφέα του. Είναι ιδιαίτερα δύσκολη η προσέγγιση του κειμένου καθεαυτού, η απομόνωση του αναγνώστη από τις συντεταγμένες της ένταξης του στο σύστημα της νεοελληνικής λογοτεχνίας. Η ηχώ των φωνών του παρελθόντος διαπλέκεται συνεχώς με τις φωνές του παρόντος. Τα έξι διηγήματα που έγραψε ο Γεώργιος Βιζυηνός και

---

⁵⁰Μπακιρτζής, Μ. Ιωάννης. (1999). *Διδακτορική Διατριβή. Οι ιστορικές συνιστώσες της ιδεολογίας και του έργου του Γεωργίου Βιζυηνού και η Οθωμανοκρατορία στη Θράκη το Β' μισό του 19^{ου} αιώνα*. Πάντειο Πανεπιστήμιο Αθηνών, τμήμα Κοινωνιολογίας, Σ. 56.

⁵¹Μπακιρτζής, Μ. Ιωάννης. (2008). *Ο κοσμοπολίτης Γεώργιος Βιζυηνός νοσταλγός της Θράκης*. Ανάτυπο. Αλεξανδρινός Άμηςτος, τόμος Α', σ. 368.

δημοσίευσε η *Εστία* εντάσσονται από τον αναγνώστη του τέλους εικοστού αιώνα σε πλαίσιο εντελώς διαφορετικό από κείνο που τα ενέτασσε ο αναγνώστης του τέλους του δεκάτου αιώνα.⁵² Η θέση του Λίνου Πολίτη στην Ιστορία της Νεοελληνικής Λογοτεχνίας ότι το πρώτο διήγημα του Βιζυηνού είναι «το πρώτο καθαυτό νεοελληνικό διήγημα»⁵³ υπογραμμίζει την αντίθεση: η απορία και η αποξένωση του αναγνώστη των δεκαετιών του 1880 και 1890 είναι αντιστρόφως ανάλογες του ενδιαφέροντος και του θαυμασμού του αναγνώστη των δεκαετιών του 1980 και 1990.

Ο διηγηματογράφος Βιζυηνός, καθιερωμένος ήδη ποιητής όταν έγραφε τα διηγήματά του, αγνοήθηκε ή επικρίθηκε από τους σύγχρονούς του, συγγραφείς και κριτικούς. Τα διηγήματα του άρχισαν να αποτελούν αντικείμενο ενδιαφέροντος μόνο μετά τον εγκλεισμό του στο Δρομοκαΐτειο, το 1892. Ο Παλαμάς στον «Επικήδειό», του το 1896, γράφει ότι τα διηγήματα αυτά «αν εδημοσιεύοντο εις κοινωνίαν μάλλον προητοιμασμένην δια να τα υποδεχθή, θα απετέλουν μέγα και αλησμόνητον γεγονός».⁵⁴ Η μετά θάνατον αναγνώριση εξιλεώνει από τις τύψεις της εν ζωή παραγνώρισης. Ο Παλαμάς με τα γραφόμενά του εκείνη τη στιγμή εκφράζει ακριβώς αυτό το άγχος του λάθους.

Ο Παλαμάς, προπορευόμενος των απόψεων της εποχής του, αναφέρει ότι «ο Βιζυηνός πολύ τελειότερον των επικολυρικών και των ερωτοσατυρικών στίχων είναι ο διηγηματογράφος ποιητής και ότι ρέπει προς τη μυθιστοριογραφίαν την οποίαν οδηγεί η φιλόσοφος τέχνη του ποιητού». Ο χαρακτηρισμός «διηγηματογράφος ποιητής» υπαινίσσεται την ένταση που παρατηρείται στα διηγήματα του Βιζυηνού, ανάμεσα στη μεταφορική και την αναφορική τους διάσταση. Η ένταση αυτή είναι αποτέλεσμα της προσπάθειας συνδυασμού της μνήμης και της φαντασίας, προκειμένου να διαμορφωθεί ένας λογοτεχνικός χώρος, ο οποίος αφ' ενός μπορεί να ερμηνευθεί ως αυτοβιογραφικός και αφ' ετέρου ως φανταστικός. Ο συγκερασμός μνήμης και φαντασίας γίνεται με συνεχείς υποκαταστάσεις, όχι όμως γραμμικά, έτσι ώστε να μην μπορεί να ισχυριστεί κανείς ότι η φαντασία γεμίζει τα κενά που υπάρχουν στη μνήμη προκειμένου να δημιουργηθεί ένα ενιαίο τελικό προϊόν. Παρ'

---

⁵²Χρυσανθόπουλος, Μιχάλης. (1994). *Γεώργιος Βιζυηνός μεταξύ φαντασίας και μνήμης*. Αθήνα: Βιβλιοπωλείον της Εστίας, σ. 13 -16.

⁵³Πολίτης, Λίνος. (1998). *Ιστορία της Νεοελληνικής Λογοτεχνίας*. Αθήνα: Μορφωτικό ίδρυμα εθνικής τραπεζής. Σ. 202.

⁵⁴Χρυσανθόπουλος, Μιχάλης. (1994). *Γεώργιος Βιζυηνός μεταξύ φαντασίας και μνήμης*. Αθήνα: Βιβλιοπωλείον της Εστίας, σ. 13 -16.

⁵⁴Στο ίδιο.

όλο που η διαδικασία υποκατάστασης δεν έχει συγκεκριμένους κανόνες, ο αναγνώστης ορισμένες φορές ανακαλύπτει τους μηχανισμούς του κειμένου. Πρόκειται για στιγμές που ερμηνεύει το κείμενο ή και ταυτίζεται με αυτό.

Είναι αδύνατο να αντιπαρέλθει κανείς, όπως συστηματικά έπραξε η νεοελληνική κριτική, την παράλληλη λειτουργία φαντασίας και μνήμης, ταυτίζοντας τον αφηγητή που αφηγείται σε πρώτο πρόσωπο με τον συγγραφέα που υποκρύπτεται στο κείμενο και υπάρχει ως χαρακτήρας του. Ταυτίζοντας το πρώτο ενικό πρόσωπο του λόγου με το πρώτο ενικό της αφήγησης η νεοελληνική κριτική όχι μόνο πρόβαλε μια συγκεκριμένη εικόνα του συγγραφέα αλλά και απέκλεισε το ενδεχόμενο εγγραφής του συγγραφέα στους λοιπούς χαρακτήρες. Με άλλα λόγια, ο Βιζυηνός δεν αναπαρίσταται από τα διηγήματά του, είναι τα διηγήματά του: ποιητής και φιλόσοφος όσον αφορά στα σχήματα του λόγου και την ερμηνεία τους, με αυτογνωσία της διαδικασίας της πλοκής του σε κείμενο, αλλά και αναλογιζόμενος τους τρόπους αυτής της διαπλοκής.⁵⁵

Η νεοελληνική κριτική και στην «επίσημη» μορφή της των ιστοριών της λογοτεχνίας, αλλά και γενικότερα, κατατάσσει τα διηγήματα του Βιζυηνού στην «ηθογραφία». Ελάχιστες και πολύ πρόσφατες είναι οι μελέτες που προσεγγίζουν τα διηγήματα του Βιζυηνού χωρίς να τα τοποθετούν στο ασφυκτικό πλαίσιο της «ηθογραφίας».

Η Μαρία Δημάση υπενθυμίζει τα λόγια του Βρεττάκου Ν. ότι «ο Βιζυηνός, όπως και ο Παπαδιαμάντης, υπήρξε ένας αυτοφυής του ελληνικού χώματος (Βρεττάκος Ν. «Η κιβωτός του Γ. Βιζυηνού», *Τετράδια Ευθύνης*, 29, σ. 9).⁵⁶ Θέλοντας να δείξει με αυτόν τον χαρακτηρισμό ότι μέσα από τα διηγήματά του διέσωσε πολλά στοιχεία για την οικογένεια και τον τόπο αγγίζοντας τον τομέα της λαογραφίας. Συνεχίζει η Δημάση «Στην πεζογραφία του υπάρχουν διάχυτα στοιχεία της αρχαιογνωσίας και του θαυμασμού του προς τον αρχαιοελληνικό πολιτισμό, παράλληλα με την έκδηλη ευσέβειά του στη χριστιανική πίστη. Η αρχαιογνωσία του απέχει πολύ από την προγονοπληξία την οποία σατιρίζει στο διήγημα «Διατί η μηλιά δεν έγινε μηλέα». Άλλο χαρακτηριστικό στα διηγήματά του Βιζυηνού είναι ότι έδωσε πραγματολογική διάσταση γι' αυτό κατέφυγε σε αυτοβιογραφικό υλικό, σε λαϊκές παραδόσεις και

---

⁵⁵ Χρυσανθόπουλος, Μιχάλης. (1994). *Γεώργιος Βιζυηνός μεταξύ φαντασίας και μνήμης*. Αθήνα: Βιβλιοπωλείον της Εστίας, σ. 13 -16.

⁵⁶ Δημάση, Μαρία. (2015). *Λέξεις από την τουρκική γλώσσα στα διηγήματα του Γεωργίου Βιζυηνού και η σημειωτική συμβολή τους στην αφηγηματική πλοκή*. Θεσσαλονίκη: Αφοί Κυριακίδη, β' έκ. σ. 1-- 18.

λαογραφικά στοιχεία και τέλος σε ψυχολογικές θεωρίες. Ικανότατος χειριστής του λόγου και γνώστης της ανθρώπινης ψυχής είχε μία διεισδυτική ματιά.⁵⁷

Σύμφωνα με τα παραπάνω οι περισσότεροι μελετητές συγκλίνουν στην άποψη ότι το έργο του Βιζυηνού είναι άρρηκτα συνδεδεμένο με τη ζωή του. Ο Βιζυηνός αντλεί το υλικό του από την οικογένειά του, τα βιώματά του, τον τόπο καταγωγής του και πλάθει τους μύθους του. Πολλοί θεωρούν ότι διαβάζοντας τα διηγήματα του Βιζυηνού μπορούμε να συντάξουμε τη βιογραφία του.

Ο Κωστής Παλαμάς εντοπίζει τον δεσμό της ζωής και του έργου αναφέροντας: «Εις τα διηγήματα του Βιζυηνού εναρμόνιον αποτελούσι κράμα τα αναπτυσσόμενα πράγματα και το υποκείμενον του αναπτύσσοντος αυτά συγγραφέως». Ο Γεώργιος Βαλέτας γράφει: «Απομνημονεύματα της παιδικής του ζωής θε να χαρακτηρίζαμε μ' όλο το δίκιο μας τα διηγήματα του Βιζυηνού». Αντίστοιχα και η βιβλιογράφος του Βιζυηνού, Κυριακή Μαμώνη, σημειώνει: «Εκείνο που κάνει εντύπωση, σ' αυτόν που θα σκύψη προσεκτικά επάνω στη ζωή και στο έργο, στον άνθρωπο και τον δημιουργό Βιζυηνό, είναι η στενή σχέση που δένει αυτά τα δύο σε σημείο που τα κάνει ένα αξεχώριστο σύνολο. Ολόκληρος ο Βιζυηνός, ανεπιτήδευτος, ειλικρινής, γνήσιος βρίσκεται μέσα στο πολύπλευρο έργο του, και ολόκληρο πάλι το έργο του αντιφεγγίζει την τόσο παράξενη, τόσο αντιφατική προσωπικότητά του». Ο Κάρολος Μητσάκης φαίνεται να εκφράζει την ίδια θέση: «Η περίπτωση όμως του Βιζυηνού είναι ιδιαίζουσα κι ενδιαφέρουσα ακόμη και κατά τούτο. Ο Βιζυηνός είναι ένας διαρκώς αυτοβιογραφούμενος συγγραφέας. Είναι, βέβαια, γενικά αποδεκτό ότι ο συγγραφέας και το έργο του συγκροτούν μιαν αξεδιάλυτη ενότητα και πως το ουσιαστικό έργο, αυτό που εκφράζει μια στάση ζωής, πηγάζει απ' αυτές τις σκοτεινές ρίζες της ύπαρξης του ανθρώπου.⁵⁸

Μετέπειτα μελετητές αμφισβητούν αυτή την προσέγγιση καθώς θεωρούν ότι μέσα στο έργο του εντάσσει μύθους από τη Θράκη και ρομαντικά στοιχεία. Ο Παναγιώτης Μουλλάς αναφέρει ότι «το διήγημα του Βιζυηνού μπορεί να παρουσιάζει εξωτερικά όλα τα εχέγγυα της απομνημονευματογραφίας και του ρεαλισμού, αλλά έχει τις ρίζες του βαθιά στον κόσμο του μύθου και τρέφεται από τη

---

⁵⁷Δημάση, Μαρία. (2015). *Λέξεις από την τουρκική γλώσσα στα διηγήματα του Γεωργίου Βιζυηνού και η σημειωτική συμβολή τους στην αφηγηματική πλοκή*. Θεσσαλονίκη: Αφοί Κυριακίδη, β' έκ. σ. 16-- 17.

⁵⁸Γανίδου, Εύα. (2015). *Διπλωματική εργασία. Μυθοπλαστικές βιογραφίες του Γ. Μ. Βιζυηνού (1898 – 2005)*. Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης. Φιλοσοφική Σχολή. Τμήμα Φιλολογίας. Σ. 24 -26. Ανακτήθηκε από το διαδίκτυο [Μυθοπλαστικές βιογραφίες του Γ. Μ. Βιζυηνού.pdf](#)

θολή και ταραγμένη ατμόσφαιρα του ρομαντικού δράματος». ⁵⁹ Η Έλενα Κουτριάνου γράφει: «Οπωσδήποτε, δεν ανατρέχω στα διηγήματα του Βιζυηνού για να συμπληρώσω το βιογραφικό υλικό. Αν και ενδέχεται να παρεισφρέουν στα διηγήματα στοιχεία από την πραγματική ζωή του, δεν είναι δυνατό να ελεγχθεί ο βαθμός στον οποίο αυτά δεν έχουν αλλοιωθεί κατά τη μυθοπλαστική διαδικασία». Ο Δημήτρης Δημηρούλης επισημαίνει ότι «η αυτοβιογραφία δημιουργεί συχνά την ψευδαίσθηση της άμεσης αναφορικότητας, της απλής μίμησης. Ωστόσο τα πράγματα δεν είναι τόσο καθαρά, από τη στιγμή που εμπλέκεται ο τρόπος γραφής, η αισθητική εξιδανίκευση και οι παραλλάξεις του υποκειμένου. Αφού η γλώσσα συμμετέχει στο παιχνίδι της αναπαράστασης, κανένα αυτοβιογραφικό κείμενο δεν μπορεί να είναι ο καθρέφτης ή το ισοδύναμο ενός βίου, όταν ανακαλείται στη γλώσσα». Ο Στέφανος Ιωαννίδης αναφέρεται στον συνδυασμό επιρροών στο έργο του Βιζυηνού. «Ωσμώνει την αποκτημένη σοφία του από την επιστήμη της πειραματικής ψυχολογίας και της αισθητικής, με τις αναμνήσεις από τις εμπειρίες της παιδικής του ηλικίας, καθώς και με τα διδάγματα από το έργο του Ίψεν. Τα άφθονα αυτοβιογραφικά στοιχεία που περιέχουν τα διηγήματά του αποτελούν πολύτιμη πηγή πληροφόρησης τόσο για την ίδια του τη ζωή, όσο και για τα ήθη της εποχής του». ⁶⁰

Ολοκληρώνοντας την ενότητα για το έργο του Βιζυηνού, την αποδοχή, την επιφυλακτικότητα, την εξέλιξη του έργου του, βλέπουμε ότι υπήρξε λογοτέχνης με ανοιχτό πνεύμα, που μεταλλασσόταν διαρκώς από ποιητής σε διηγηματογράφο, από παιδαγωγός σε συγγραφέα παιδικών ποιημάτων και διηγημάτων από μελετητή σε αρθρογράφο.

Ο Νικόλαος Βασιλειάδης διαβάζοντας τα διηγήματά του είπε «αισθάνθηκα τι επαναστάτης ήταν αυτός και τι πρωτόβγαλτο έργο έκαμε στην Ελληνική διηγηματογραφία. Εις αυτόν οφείλει τον φιλολογικό του δρόμον ο Παπαδιαμάντης. Στον Βιζυηνό δε θα εύρετε ούτε πολυλογία, ούτε ανιασθητισμό. Η κριτική του μέλλοντος θα ειπή την τελευταίαν λέξιν». ⁶¹

---

⁵⁹Γανίδου, Εύα. (2015). *Διπλωματική εργασία. Μυθοπλαστικές βιογραφίες του Γ. Μ. Βιζυηνού (1898 – 2005)*. Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης. Φιλοσοφική Σχολή. Τμήμα Φιλολογίας. Σ. 24 -26. Ανακτήθηκε από το διαδίκτυο [Μυθοπλαστικές βιογραφίες του Γ. Μ. Βιζυηνού.pdf](#)

⁶⁰Ιωαννίδης, Στέφανος.(1998). *Συγκλίσεις. Βίος, έργο, ιδέες. Ρήγας Βελεστινλής, Πολύδορος Παπαχριστοδούλου, Γεώργιος Βιζυηνός, Κωνσταντίνος Θεοτόκης. Δοκίμια*. Αλεξανδρούπολη: εκδόσεις περιοδικού Ενδοχώρα. Σ 14.

⁶¹«Εγκώμια Γεωργίου Βιζυηνού υπό Κ. Παλαμά, Ν. Βασιλειάδου, Θ. Βελιανίτη». Στην *Ενδοχώρα*. Συναξάρι Γεωργίου Μ. Βιζυηνού. Αλεξανδρούπολη, τ. 4, σ. 135.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΔΕΥΤΕΡΟ: ΟΙ ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΕΣ ΜΕΛΕΤΕΣ ΤΟΥ ΓΕΩΡΓΙΟΥ ΒΙΖΥΗΝΟΥ

2.1 Η συμβολή του Γεωργίου Βιζυηνού ως παιδαγωγού

Ο Γεώργιος Βιζυηνός υπήρξε μεγάλος παιδαγωγός της εποχής του. Εκλέχτηκε υφηγητής του Πανεπιστημίου Αθηνών με την υφηγεσία *Η φιλοσοφία του καλού παρά Πλωτίνω* το 1885, υπήρξε καθηγητής γυμνασίου και του Ωδείου Αθηνών.

Εφάρμοσε στην πράξη τις παιδαγωγικές του απόψεις οι οποίες διαφαίνονται στη διατριβή του *Το παιδικό παιχνίδι υπό έποψη ψυχολογική και παιδαγωγική*, στα σχολικά βιβλία *Στοιχεία λογικής προς χρήση της ελληνικής νεολαίας* (1885) και *Στοιχεία Ψυχολογίας προς χρήση των Γυμνασίων και Διδασκαλείων* (1888), αλλά και στα παιδικά διηγήματα και ποιήματα που έγραψε. Σκέψεις, απόψεις, συμβουλές προς τα παιδιά, νοηθεσίες για να ακολουθήσουν τα χρηστά ήθη και να γίνουν χρήσιμοι πολίτες υπάρχουν σε όλο το έργο του που απευθύνεται σε παιδιά. Δεν μπορούμε να μιλήσουμε για την παιδική λογοτεχνία του Γεωργίου Βιζυηνού αν πρώτα δε μιλήσουμε για τη συμβολή του στην παιδαγωγική και την επιρροή που έχει από τις ευρωπαϊκές σπουδές.

Ο Βιζυηνός «μαθήτευσε κοντά στον Βουντ τον καιρό που ο διάσημος αυτός Γερμανός ψυχολόγος και φιλόσοφος ίδρυσε στη Λειψία την πειραματική Ψυχολογία. Έτσι επηρεασμένος από τα διδάγματα του δασκάλου και φίλου Γουλιέλμου Βουντ έγραψε τα έργα *Ψυχολογικά μελέται επί του καλού*, *Ψυχολογία και Λογική*. Δύο σημεία μας σταματούν στο επιστημονικό έργο του Βιζυηνού. Η ψυχολογική γνώση έχει συνειδητοποιηθεί σε άριστο βαθμό γλωσσικά, γιατί ο ίδιος κατέχει και την ειδική αυτή γνώση και το ειδικό γλωσσικό της όργανο. Όπως επίσης γνωρίζει να διευκρινίζει τη γνώση της Ψυχολογίας επιστημονικά.

Είναι δηλαδή ο Βιζυηνός μελετητής της Ψυχολογίας, που για την εποχή του αυτό σήμαινε ψυχολόγο. Ο Βιζυηνός είναι για την εποχή του προοδευτικός μελετητής, με σοβαρές πνευματικές ανησυχίες. Εκθέτει μια ριζοσπαστική άποψη, δίνει μια δυναμική εξήγηση στον τρόπο λειτουργίας των ψυχικών φαινομένων με βάση μια νέα ψυχολογική θεωρία». ⁶² Η γνώση που αποκτάει πάνω στην ψυχολογία σε συνδυασμό με τις σπουδές του στη Φιλοσοφική τον καθιστούν έναν ενημερωμένο παιδαγωγό.

---

⁶² Δεπούνη, Ιάσων. (1958). «Ο Γεώργιος Βιζυηνός και η ψυχολογία». Στην *Επιθεώρηση Τέχνης*, έτος 4^ο, τόμος Ζ', τ. 39, σ. 115 – 116.

Σύμφωνα με την Κούλα Βασιλική «από τις σπουδές του Βιζυηνού διαφαίνεται το ενδιαφέρον του για την Παιδαγωγική Επιστήμη, καθώς «το θέμα της διατριβής του είναι καθαρά παιδαγωγικό». «Με τις επιτυχείς σπουδές του στο Εξωτερικό απέκτησε ουσιαστικά και τυπικά προσόντα επιστήμονα, ειδικευμένου στη Φιλοσοφία, την Αισθητική, την Ψυχολογία και την Παιδαγωγική».⁶³ Για βιοποριστικούς λόγους εργάζεται ως εκπαιδευτικός εφαρμόζοντας στην πράξη τις παιδαγωγικές του αρχές. Στο έργο του υπάρχουν σαφείς αναφορές σε εκπαιδευτικά θέματα και εμπεριέχονται αρχές Παιδαγωγικής, όπως αυτές παρουσιάζονται σε σύγχρονες μελέτες.

Τα βιώματα του Βιζυηνού τον οδηγούν στην ενασχόληση με την Παιδαγωγική. Σε μία εποχή που το σχολείο είναι αυταρχικό, έχει την τύχη να συναντήσει εμπνευσμένους δασκάλους, με τους οποίους αναπτύσσει άριστη σχέση. Η αμοιβαιότητα, η παιδαγωγούσα αγάπη, η χαρά από την πρόοδο, αρχές και της σύγχρονης παιδαγωγικής, προβάλλονται ως αίτημα στα έργα του και κυρίως στη διατριβή του. Στα επιστημονικά του έργα φαίνεται ότι είχε μελετήσει την αριστοτελική και την πλατωνική φιλοσοφία, και τους σύγχρονους ευρωπαίους φιλοσόφους και παιδαγωγούς, οι θεωρίες των οποίων επηρεάζουν τις παιδαγωγικές του απόψεις, όπως αυτές διαφαίνονται: α) στη διδακτορική του διατριβή *Το παιδικό παιχνίδι υπό έποψη ψυχολογική και παιδαγωγική*, β) στα εγχειρίδια *Στοιχεία Λογικής προς χρήσιν της ελληνικής νεολαίας*, *Στοιχεία Ψυχολογίας προς χρήσιν των Γυμνασίων και Διδασκαλείων*, γ) στα λογοτεχνικά του έργα, παιδικά ποιήματα και διηγήματα που θα δούμε στα επόμενα κεφάλαια.

2.2 Το παιδικό παιχνίδι υπό έποψη ψυχολογική και παιδαγωγική

Τον τίτλο αυτό έχει η διδακτορική διατριβή του Γεωργίου Βιζυηνού, όπως έχουμε ήδη αναφέρει. Είναι το 1880 όταν αποφασίζει να γυρίσει στη Γοττίγγη. Εκεί «φοιτά για έναν ακόμη χρόνο στο Γεώργιο Αυγουσταίο Πανεπιστήμιο και συντάσσει

---

⁶³Κούλα, Βασιλική, Κούλα, Ευγενία. (2014). «Η συμβολή του παιδαγωγού και λογοτέχνη Γεωργίου Βιζυηνού στην Παιδαγωγική Επιστήμη». Πρακτικά του Ελληνικού Ινστιτούτου Εφαρμοσμένης Παιδαγωγικής και Εκπαίδευσης (ΕΛΛ.Ι.Ε.Π.ΕΚ.), 7ο Πανελλήνιο Συνέδριο 10,11,12 Οκτωβρίου 2014.

Βιζυηνός, Γ. (1888). *Στοιχεία Ψυχολογίας προς χρήσιν των Γυμνασίων και Διδασκαλείων*. Αθήνα: Αλέξανδρος Παπαγεωργίου.

Σιδεράς, Α. & Σιδερά – Λύτρα, Π. (2009). *Γεωργίου Μ. Βιζυηνού, Το Παιδικό Παιχνίδι σε σχέση με την Ψυχολογία και την Παιδαγωγική. Πρωτότυπη επί διδακτορία διατριβή για την απόκτηση του τίτλου του Διδάκτορα της Φιλοσοφίας στο Πανεπιστήμιο της Γοττίγγης (1881)*. Θεσσαλονίκη: Αδελφοί Κυριακίδη.

Χατζηδήμου, Δ. (2019). *Εισαγωγή στην Παιδαγωγική: Συμβολή στη διάχυση της παιδαγωγικής σκέψης*. Θεσσαλονίκη: Αδελφοί Κυριακίδη.

users.auth.gr/akarakit/bizyenos.doc ISSN 1790-857

τη διδακτορική διατριβή του.⁶⁴ Την υποβάλλει στις αρχές του 1881 με τον τίτλο *Das Kinderspielin Bezugauf Psychologie und Padagogik*. Ο αρχικός τίτλος της διατριβής σύμφωνα με τον κατάλογο του Πανεπιστημίου ήταν *Διδακτορική διατριβή Προέλευση, ουσία και παιδαγωγική σημασία του παιγνιδιού*.⁶⁵ Χρησιμοποιήθηκαν δηλαδή στον αρχικό τίτλο οι τίτλοι των τριών κεφαλαίων, η γενικότερη λέξη «παιγνίδι» και η λέξη «σημασία» αντί της λέξης «αξία». Ωστόσο η αλλαγή του τίτλου έδωσε περισσότερο βάρος και μεγαλύτερη επιστημονικότητα. Περιορίσε το παιγνίδι σε «παιδικό» και διεύρυνε τη συσχέτιση με την ψυχολογία και την παιδαγωγική. Η αρχική μορφή δε σώζεται για περισσότερη έρευνα και σύγκριση.

Η διατριβή εγκρίνεται και τυπώνεται, με έξοδα πάντα του Ζαρίφη, τον ίδιο χρόνο στη Λειψία. Το γεγονός ότι η διατριβή του Βιζυηνού τυπώθηκε στη Λειψία οδήγησε σε μία μεγάλη παρεξήγηση ότι ο Βιζυηνός υπέβαλε τη διατριβή του στο Πανεπιστήμιο της Λειψίας και ότι αναγορεύτηκε διδάκτορας στη Λειψία. Σύμφωνα όμως με το ιδιόχειρο αυτοβιογραφικό σημείωμα του Βιζυηνού που αναφέρεται στις σπουδές του και τις οποίες παραθέτει με ακρίβεια ο Αλέξανδρος Σιδεράς, η Λειψία είναι ο τόπος τύπωσης της διατριβής.

Έτσι ο Αλέξανδρος Σιδεράς διορθώνει αυτή την παρεξήγηση λέγοντας ότι ο Βιζυηνός σπούδασε τρία εξάμηνα στο Πανεπιστήμιο της Γοττίγγης (1875 – 1877), τρία εξάμηνα στο Πανεπιστήμιο της Λειψίας (1877 – 1878), τρία εξάμηνα στο Πανεπιστήμιο του Βερολίνου (1878/79 – 1879/80) και πάλι επέστρεψε για δύο εξάμηνα στη Γοττίγγη, στα οποία αφοσιώθηκε στη διατριβή. Υπέβαλε την αίτηση για την έναρξη της διαδικασίας στις 19 Φεβρουαρίου 1881 μαζί με το ιδιόχειρο βιογραφικό σημείωμα στη λατινική γλώσσα, που παρουσιάσαμε στην αρχή και εξετάστηκε προφορικά στις 25 Φεβρουαρίου 1881 με εξεταστές τους Lotze και Sauppe.⁶⁶

Φαίνεται ότι ο Βιζυηνός είχε σκεφτεί το θέμα ενόσω σπούδαζε στο Πανεπιστήμιο της Λειψίας και του Βερολίνου. Στην εισήγησή του ο περίφημος ιατροφιλόσοφος Rudolph Hermann Lotze αποδέχτηκε το θέμα της διατριβής με κάποιες επιφυλάξεις, ωστόσο η κριτική του ήταν αυστηρή. Γράφει λοιπόν ο Lotze: «Μπορώ να εκφέρω

---

⁶⁴Βιζυηνός, Γ. Μ. (1991). *Τα διηγήματα*. Επιμέλεια Βαγγέλης Αθανασόπουλος. Αθήνα: Νεοελληνική Βιβλιοθήκη Ίδρυμα Κώστα και Ελένης Ουράνη. Σ. 21.

⁶⁵Σιδεράς, Α. & Σιδερά – Λύτρα, Π. (2009). *Γεωργίου Μ. Βιζυηνού, Το Παιδικό Παιχνίδι σε σχέση με την Ψυχολογία και την Παιδαγωγική. Πρωτότυπη επί διδακτορία διατριβή για την απόκτηση του τίτλου του Διδάκτορα της Φιλοσοφίας στο Πανεπιστήμιο της Γοττίγγης (1881)*. Θεσσαλονίκη: Αδελφού Κυριακίδη, σ. 53 – 54.

⁶⁶Στο ίδιο, σ. 42 – 44, 45 - 46.

αμέσως τη γνώμη μου για την εργασία, την οποία έχω λάβει από τον συγγραφέα για θεώρηση ήδη από πριν. Πάντως λυπάμαι που ο κύριος Βιζυηνός διάλεξε ένα τόσο λίγο υποσχόμενο θέμα, αλλά μια και έχει σ' αυτό σαν συνεργάτες τον Schiller, Erdmann, Schaller και άλλους, κρίνει τις απόψεις τους όχι χωρίς επιδεξιότητα και κάποιο πλεονέκτημα, έχει επίσης την ευκαιρία να αποδείξει από άλλη άποψη τις βιβλιογραφικές του γνώσεις, επειδή εκτός τούτου, επικρατεί, καθώς ακούω, ευνοϊκή προκατάληψη για τη λόγια μόρφωσή του, επειδή τέλος ενέχει αδιαμφισβήτητη βαρύτητα το να εξομαλύνει κανείς τους δρόμους αυτών που επιδιώκουν με έντιμο ζήλο να μεταφρατεύσουν γερμανική επιστήμη στην Ελλάδα, πιστεύω ότι μπορώ να συστήσω στη Σχολή την πραγματεία, όχι βέβαια σαν λαμπρή, αλλά σαν άξια προς αποδοχή».⁶⁷

Οι εξεταστές διέκριναν κριτική δεξιότητα και βιβλιογραφική ενημέρωση του Βιζυηνού, ωστόσο οι αρνητικές παρατηρήσεις, κυρίως στη χρήση της γερμανικής γλώσσας, οδήγησαν στη βαθμολόγηση της διατριβής με «cum laude», δηλαδή τρίτος βαθμός προς τα κάτω, δεύτερος προς τα πάνω. Ο βαθμός δεν ικανοποίησε τη φιλοδοξία του Βιζυηνού, ωστόσο απέκτησε ουσιαστικά και τυπικά προσόντα επιστήμονα, ειδικευμένου στη Φιλοσοφία, την Αισθητική, την Ψυχολογία και την Παιδαγωγική.

Διασώζονται συνολικά δεκατρία αντίτυπα.⁶⁸ Στην Πανεπιστημιακή βιβλιοθήκη της Γοττίγγης σώζονται τρία αντίτυπα της διδακτορικής διατριβής του Βιζυηνού, το πρωτότυπο δίπλωμα της διατριβής και ένα αντίγραφο του διπλώματος. Σώζονται επίσης δύο αντίτυπα της διατριβής στην Κρατική βιβλιοθήκη του Βερολίνου και ένα αντίτυπο στην Πανεπιστημιακή βιβλιοθήκη της Χαϊδελβέργης, στην Πανεπιστημιακή βιβλιοθήκη της Άλλης – Βιττεμβέργης, στην Πανεπιστημιακή βιβλιοθήκη του Bochum, στην Πανεπιστημιακή βιβλιοθήκη του Greifswald, στην Πανεπιστημιακή βιβλιοθήκη της Ιένας, στην Πανεπιστημιακή βιβλιοθήκη της Λειψίας, στη βιβλιοθήκη του Καθολικού Πανεπιστημίου του Eichstatt και τέλος στη βιβλιοθήκη του Δούκα Αυγούστου στο Wolfenbittel, ενώ στην Ελλάδα υπάρχει ένα αντίτυπο της διατριβής

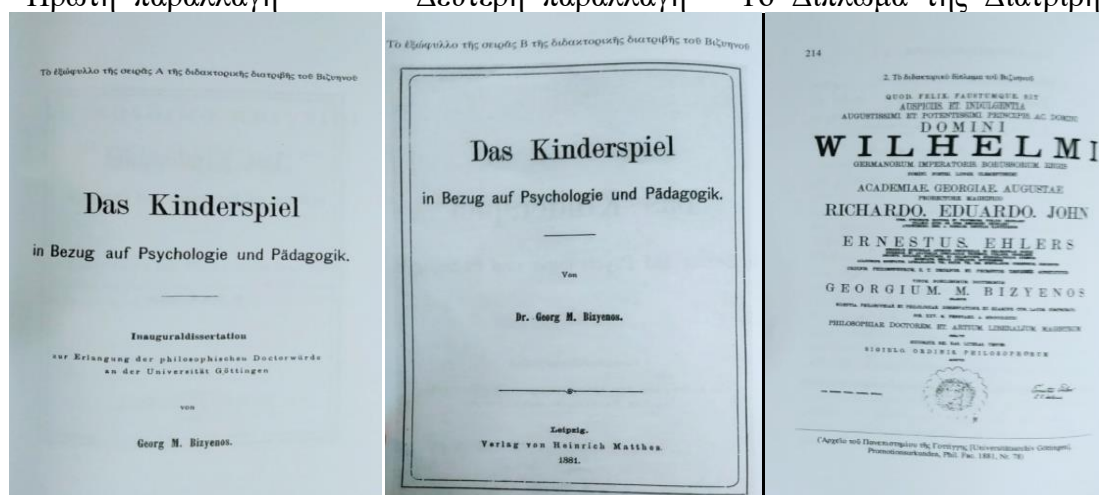
⁶⁷Σιδεράς, Α. & Σιδερά – Λύτρα, Π. (2009). *Γεωργίου Μ. Βιζυηνού, Το Παιδικό Παιχνίδι σε σχέση με την Ψυχολογία και την Παιδαγωγική. Πρωτότυπη επί διδακτορία διατριβή για την απόκτηση του τίτλου του Διδάκτορα της Φιλοσοφίας στο Πανεπιστήμιο της Γοττίγγης (1881)*. Θεσσαλονίκη: Αδελφού Κυριακίδη, σ. 82 – 83.

⁶⁸Στο ίδιο, σ. σ. 50 – 51, 67 – 69.

στα Αρχεία του Θρακικού Κέντρου. Η Κυριακή Μαμώνη τονίζει ότι υπάρχει ένα αντίτυπο και στο Βρετανικό Μουσείο.⁶⁹

Υπάρχουν δύο παραλλαγές της διδακτορικής διατριβής του Βιζυηνού. Η πρώτη περιλαμβάνει τα αντίτυπα που ήταν υποχρεωμένος να καταθέσει στη βιβλιοθήκη και είχαν τη στερεότυπη φράση των διατριβών, τον τυπογράφο Schulze την πόλη έκδοσης Grafenhainichen και στο τέλος ένα σύντομο βιογραφικό. Η δεύτερη παραλλαγή περιλαμβάνει όσα προορίζονταν για προσωπική χρήση, για δώρα. Σε αυτά λείπει η χαρακτηριστική φράση, το βιογραφικό και ο τυπογράφος. Αντ' αυτού φαίνεται ως τόπος έκδοσης η Λειψία, γεγονός που δημιούργησε την εντύπωση ότι αναγορεύτηκε διδάκτωρ στο Πανεπιστήμιο της Λειψίας, όπως επισημάναμε παραπάνω και οδήγησε τους μελετητές Βαλέτα, Χασιώτη και Βασιλειάδη σε λάθος συμπεράσματα. Αντίτυπα της δεύτερης παραλλαγής βρίσκονται: ένα στη Γοττίγγη, ένα στη βιβλιοθήκη του Καθολικού Πανεπιστημίου του Eichstatt, στον φίλο του August Boltz και στα Αρχεία του Θρακικού Κέντρου.⁷⁰

⁷¹Πρώτη παραλλαγή   Δεύτερη παραλλαγή   Το Δίπλωμα της Διατριβής

Στη διατριβή του διαφαίνονται κάποιες νεανικές εμπειρίες, «φαινόμενο ασυνήθιστο για επιστημονική πραγματεία». Ο Αλέξανδρος Σιδεράς διατυπώνει την άποψη ότι τα βιώματα αυτά παραπέμπουν στην παιδική ηλικία του Βιζυηνού και ειδικότερα στη Βιζύη, στην Κωνσταντινούπολη και στην Κύπρο. Διακρίνουμε έξι προσωπικές στιγμές στην επιστημονική του μελέτη.⁷²

⁶⁹Μαμώνη, Κυριακή. (1973). «Η ακαδημαϊκή σταδιοδρομία του Βιζυηνού». Στα *Θρακικά Χρονικά*. Ξάνθη, αρ. 30, σ. 57.

⁷⁰Σιδεράς, Α. & Σιδερά – Λύτρα, Π. (2009). *Γεωργίου Μ. Βιζυηνού, Το Παιδικό Παιχνίδι σε σχέση με την Ψυχολογία και την Παιδαγωγική. Πρωτότυπη επί διδακτορία διατριβή για την απόκτηση του τίτλου του Διδάκτορα της Φιλοσοφίας στο Πανεπιστήμιο της Γοττίγγης (1881)*. Θεσσαλονίκη: Αδελφοί Κυριακίδη, σ. 58 – 65.

⁷¹Στο ίδιο, σ. 93, 94, 214.

⁷²Παπακώστας, Γιάννης. (2004). *Γεωργίου Βιζυηνού Επιστολές*. Αθήνα: Πατάκης, σ. 21 -22.

Συγκεκριμένα, ο Βιζυηνός γράφει στη διατριβή του ότι «είναι προσφιλής η ονειροπόληση των παιδιών, στην οποία αφέθηκε όχι μόνον ο συγγραφέας του παρόντος.» (Σιδεράς & Σιδερά-Λύτρα, 2009:116). Σε άλλο σημείο ο Βιζυηνός γράφει ότι η ορμή προς μίμηση ενεργοποιείται, ικανοποιείται όταν ο άνθρωπος επικοινωνεί με άλλους. Και συνεχίζει λέγοντας ότι «και εγώ το έχω ζήσει στην παιδική μου ηλικία. Με πόση απογοήτευση ήμουν υποχρεωμένος να παραιτηθώ από το παιγνίδι, όταν τελικά ανακάλυψα πως, παρά τις επίμονες προσπάθειές μου, δεν μπορούσα ούτε μία φορά να έρθω ούτε κατά ένα βήμα πλησιέστερα στη συνοδοιπόρο μου». (Σιδεράς & Σιδερά-Λύτρα, 2009:117 – 118).

Μιλώντας για τη διαφορά παιγνιδιού και εργασίας ο Βιζυηνός αναφέρεται στις δραστηριότητες τελειοποίησης της εργασίας και χρησιμοποιεί ως παράδειγμα τον μαθητευόμενο ραφτάκο που εργάζεται κατά τον ίδιο τρόπο με τον μαθητή προκειμένου να τελειοποιήσει τις γνώσεις του (Σιδεράς & Σιδερά-Λύτρα, 2009:127). Εδώ ο Βιζυηνός παίρνει ως παράδειγμα τα προσωπικά του βιώματα από την εποχή που μαθήτευε ως ράφτης στην Κωνσταντινούπολη για να εξηγήσει την άσκηση και την τελειοποίηση.

Για να τονίσει πόσο σημαντική είναι η μίμηση χρησιμοποιεί ως παράδειγμα ένα αγόρι από το εκκλησιαστικό σχολείο στην Κύπρο όπου φοιτούσε και ο ίδιος. Το αγόρι εκείνο ήταν γιος ενός δασκάλου και όταν απουσίαζε ο δάσκαλος διακωμωδούσε το αξίωμά του. Με τον τρόπο αυτό τα παιδιά μιμούνται τη δραστηριότητα των εντυπωσιακών προσώπων προκειμένου να ικανοποιήσουν την επιθυμία για διάκριση. (Σιδεράς & Σιδερά-Λύτρα, 2009:150– 151).

Σε άλλο σημείο ο Βιζυηνός θέλει να αποδείξει την ικανοποίηση που προσφέρει μια ειδική εργασία. Ως παράδειγμα χρησιμοποιεί την προσωπική του εμπειρία όταν ήταν δέκα χρονών και έχτισε έναν φούρνο. Ο φούρνος αυτός χρησιμοποιήθηκε για το ψήσιμο του ψωμιού και του πρόσφερε τεράστια ικανοποίηση όταν τρία χρόνια αργότερα γύρισε από την ξενιτιά και είδε τη σκοπιμότητά του. (Σιδεράς & Σιδερά-Λύτρα, 2009:159 – 160).

Η έκτη και τελευταία έκθεση προσωπικής εμπειρίας στη διατριβή του είναι όταν επιδιώκει να δείξει ότι στο παιδικό παιγνίδι δεν πρέπει να αποδίδουμε προφητική σημασία. Ο ίδιος λέει ότι «συνήθιζα, όταν ήμουν παιδί, να στέκομαι μπροστά στο εργαστήριο ενός σιδηρουργού που έφτιαχνε πέταλα», ωστόσο δεν έγινε μεγαλώνοντας πεταλοσιδηρουργός, αντίθετα όταν είδε τον τρόπο που πεταλώνουν τα ζώα δεν ξαναπήγε ποτέ στο εργαστήριο. (Σιδεράς & Σιδερά-Λύτρα, 2009:187 – 188).

Η Φραγκίσκη Αμπατζοπούλου διακρίνει μία αυτολογοκρισία στο λογοτεχνικό έργο του Βιζυηνού, αλλά και στη διατριβή του. Λέει λοιπόν: «Μια αυτολογοκρισία διακρίνουμε και στη γερμανική διατριβή του για την ιστορία και την ψυχολογία του παιγνιδιού, όπου μοιάζει να αγωνίζεται σε άνισο αγώνα με τα «βουνά» της γερμανικής ιδεολογίας. Με τις θεωρίες που επικαλείται, κυρίως του Λότζε, ο Βιζυηνός ορίζει το παιγνίδι ως εκδήλωση της ορμέμφυτης ορμής για δράση και ως φυσική και αναγκαία προβαθμίδα της εργασίας. Αυτός ο θαυμαστής του Σίλλερ αντικρούει την υψηλή ιδέα του παιγνιδιού κατά τον Γερμανό ποιητή και υποστηρίζει εκείνην του καθηγητή του για τα ορμέμφυτα. Στόχος του παιδαγωγού γράφει, είναι να μετατρέψει το παιγνίδι σε χρήσιμη εργασία για την προαγωγή του ηθικού και κοινωνικού βίου, ενώ κάπου παρομοιάζει τον άνθρωπο με μηχανή και τις ορμές με υδρατμό: «τότε παιγνίδι είναι η λειτουργία των μηχανισμών των βαλβίδων αυτής της μηχανής, η οποία τιθέμενη σε κίνηση από τον ίδιο ατμό, έχει μόνο σαν έργο της να διοχετεύσει επωφελώς προς κάποιον προσωρινό δρόμο την αχρησιμοποίητη ελαστική δύναμη».⁷³

2.2.1 Θεματολογία και ανάλυση της διατριβής του Γεωργίου Βιζυηνού

Η διατριβή του Βιζυηνού *Το παιδικό παιγνίδι σε σχέση με την ψυχολογία και την παιδαγωγική*, όπως κυκλοφόρησε στην ελληνική έκδοση, αποτελείται από 80 σελίδες. Ο Ν. Βέης έδωσε λάθος αριθμό σελίδων, 78, κάτι που συνέχισε και η Κ. Μαμώνη. (Σιδεράς & Σιδερά-Λύτρα, 2009: 64 -66). Για τη σύνταξη της διατριβής ο Βιζυηνός μελέτησε τον Πλάτωνα, τον Αριστοτέλη και τα συγγράμματα των Γερμανών Kant, Schiller, Schaller, Erdmann. Η γερμανική γλώσσα της διατριβής είναι άρτια, όχι όμως άριστη. (Σιδεράς & Σιδερά-Λύτρα, 2009:86 - 89).

Η διατριβή χωρίζεται σε τρία ανισομερή κεφάλαια και δε θεωρείται, ως επιστημονικό έργο, εύκολο ανάγνωσμα. (Σιδεράς & Σιδερά-Λύτρα, 2009:73). Το πρώτο κεφάλαιο ονομάζεται «Η προέλευση του παιγνιδιού», το δεύτερο «Η ουσία του παιγνιδιού» και το τρίτο «Η παιδαγωγική αξία του παιγνιδιού».

Α) Η προέλευση του παιγνιδιού

Ξεκινώντας τη μελέτη, ο Βιζυηνός θεωρεί ότι η αναζήτηση του παιγνιδιού πρέπει να γίνει στα πρωτόγονα παιδιά και όχι σ' ένα παιδικό δωμάτιο γεμάτο παιγνίδια. Υπάρχει διαφορά ανάμεσα στην παιδική ηλικία του πρωτόγονου με την παιδική

---

⁷³Αμπατζοπούλου, Φραγκίσκη. (2012). «Από την ηθογραφία στη νοσογραφία: Ιατρικές ιδέες στον Βιζυηνό». Στο *The Athens Review*. Τ. 29, σ. 36 – 37.

ηλικία ενός σημερινού ανθρώπου, τουλάχιστον ως προς τη διάρκεια. Σήμερα, ένα βρέφος έχει πολλές κληρονομικές καταβολές και έτσι τα παιδιά μπορούν να ωριμάσουν γρηγορότερα, να κατακτήσουν μία πνευματική εξέλιξη σε λίγα χρόνια. Η γένεση του παιγνιδιού με κούκλες εξαρτάται από έναν βαθμό πολιτισμικής εξέλιξης.

Διαπιστώνει στη συνέχεια ότι και οι άνθρωποι ώριμης ηλικίας παίζουν, ενώ θα μπορούσαν να αξιοποιήσουν τον χρόνο τους διαφορετικά ή να κοιμηθούν αν είναι κουρασμένοι. Αυτό συμβαίνει γιατί όπως λέει ο Πλάτωνας στους *Νόμους* η δυνατότητα της αγωγής γενικά και συνεπώς ολόκληρος ο πολιτισμός βασίζεται στην ορμή για παιγνίδι.

Με το παιγνίδι κάθε ζωντανό δημιούργημα εκδηλώνει τη δραστηριότητά του στη διάρκεια μιας χρονικής περιόδου κατά την οποία δεν υπάρχουν σκοποί προς εκπλήρωση. Ο μοναδικός σκοπός είναι η στιγμιαία ικανοποίηση των εσωτερικών αισθησιακών αναγκών, σύμφωνα με τις απόψεις του Lotze. Ενώ στους πρωτόγονους το παιγνίδι ήταν ένα μέσο για να φανεί η παρορμώμενη δραστηριότητα από καθαρά πνευματικά κίνητρα.

Ο Βιζυηνός καταλήγει ότι και στα πρώτα παιγνίδια των παιδιών βλέπουμε μια πνευματική παραγωγικότητα χωρίς να είναι ξεκάθαρα τα όρια σωματικής – πνευματικής δραστηριότητας όπως σημειώνει ο Lotze στον *Μικρόκοσμο*.

Παιχνίδι ονομάζουμε την ενασχόληση του ανθρώπου με τις εντυπώσεις του, ενόσω αποτελεί και μια στιγμιαία ικανοποίηση εκείνης της εσωτερικής έντονης ορμής, τόσο στο παιδί, όσο και στον ενήλικο. Οι αρχές του παιγνιδιού είναι η ορμή για δράση. Το αίσθημα από την εντύπωση ενός εξωτερικού αντικειμένου δεν είναι ποτέ ίδιο, η εσωτερική διάθεση είναι σημαντικός λόγος για την εναλλασσόμενη απόχρωση των αισθημάτων.

Η γλώσσα, το κοινό πνευματικό κτήμα, έθεσε τέλος σ' αυτό το παιγνίδι. Όσο περισσότερα πνευματικά στοιχεία έχει ο άνθρωπος, τόσο περισσότερη είναι και η ορμή για αυτοδίδαξη. Το παιδί που σπάει το ρολόι έχει ορμή προς τη γνώση και όχι την καταστροφή. Την ίδια ορμή πρέπει να είχε και ο πρώτος άνθρωπος. Στη συνάφεια με τον εξωτερικό κόσμο έμαθε να γνωρίζει τα συναισθήματα που του προκαλούσαν.

Σημαντική θέση κατέχει και η φαντασία. Όλοι οι αρχαίοι λαοί στήριζαν το θρησκευτικό τους σύστημα στην προσωποποίηση της φύσης, στον ανιμισμό. Τα παιδιά έχουν αυτή την επικοινωνία με τη φύση, αυτή την προσωποποίηση. Αυτό το αποκαλούμε παιγνίδι της φαντασίας. Ο Βιζυηνός ισχυρίζεται ότι η φαντασία δεν είναι τίποτα άλλο παρά ένα ιδιότροπο παιγνίδι του πνεύματος με τις παραστάσεις του.

Μία ακόμα σημαντική ορμή είναι η ορμή προς μίμηση, η οποία ενεργοποιείται, ικανοποιείται όταν ο άνθρωπος επικοινωνεί με άλλους.

Σύμφωνα με τα παραπάνω, το παιγνίδι αποδεικνύεται μια γενική τυπική απασχόληση, στην οποία έχει τις ρίζες της κάθε σοβαρή δραστηριότητα που μπορεί να διανοηθεί κανείς. Στην αρχή ο άνθρωπος ωθούμενος από την έμφυτη ορμή προς δραστηριότητες οδηγήθηκε σε δράσεις χωρίς αντικειμενικό σκοπό.

Εν κατακλείδι η ουσία του πρώτου κεφαλαίου είναι ότι «το παιγνίδι προέκυψε αρχικά από την έμφυτη επιθυμία ικανοποίησης μιας ή περισσότερων από τις ενυπάρχουσες στη φύση του ανθρώπου πνευματοθητικές ορμές. Οι πρώτες αυτές δραστηριότητες που κατά παράδοση ονομάζονται παιγνίδι, αποτελούν ταυτόχρονα τις προϋποθέσεις για τη σωματικοπνευματική εξέλιξη και τη διατήρηση του ανθρώπου. Η φύση όρισε έτσι, ώστε ακριβώς εκείνες οι δραστηριότητες οι οποίες εξυπηρετούν την αυτοσυντηρησία του κάθε όντος, να γίνονται κατ' αρχήν ενστικτωδώς και χωρίς κατευθυντήρια σκοπιμότητα, μέχρι τη στιγμή που η πνευματικοσωματική ωρίμανση τους προσδίδει αντικειμενικό περιεχόμενο».⁷⁴

Β) Η ουσία του παιγνιδιού

Μεταβαίνοντας από το πρώτο στο δεύτερο κεφάλαιο ο Βιζυηνός κάνει μία σύνδεση της προέλευσης και της ουσίας του παιγνιδιού. «Δηλαδή παιγνίδι είναι η δραστηριότητα του ανθρώπου που έχει μόνο σκοπό να προσπορίσει στιγμιαία ικανοποίηση στις έμφυτες ορμές, οι οποίες απαιτούν ψυχαγωγία. Αν η δραστηριότητα αποσκοπεί σε αντικειμενικό αποτέλεσμα, τότε γίνεται εργασία».⁷⁵ Με άλλα λόγια παιγνίδι και εργασία διαφέρουν στον σκοπό. Κατά τον Πλάτωνα όταν η δραστηριότητα δεν αποσκοπεί σε πρακτικό, θεωρητικό, καλλιτεχνικό, επιζήμιο σκοπό, αλλά επιχειρείται μόνο για συναισθήματα ηδονής, τότε έχουμε παιγνίδι.

Η ορμή για παιγνίδι παρέχει στον άνθρωπο ελευθερία και ανεξαρτησία από το βασίλειο των ιδεών, από το βασίλειο της πραγματικότητας, παρέχει φυσική και ηθική ελευθερία. Κατά τον Schiller το πραγματικό χάνει τη σοβαρότητά του, γίνεται μικρό, το αναγκαίο αποθέτει τη δική του στη συνάντηση με το συναίσθημα, επειδή γίνεται ελαφρό. Στην ορμή για παιγνίδι συγχωνεύονται δύο βασικές ορμές, ενώνονται ιδιότητες δύο ειδών, η κατ' αίσθηση ορμή και η ορμή προς μορφή σε μία τρίτη. Ο

---

⁷⁴Σιδεράς, Α. & Σιδερά –Λύτρα, Π. (2009). *Γεωργίου Μ. Βιζυηνού, Το Παιδικό Παιχνίδι σε σχέση με την Ψυχολογία και την Παιδαγωγική. Πρωτότυπη επί διδακτορία διατριβή για την απόκτηση του τίτλου του Διδάκτορα της Φιλοσοφίας στο Πανεπιστήμιο της Γοττίγγης (1881)*. Θεσσαλονίκη: Αδελφοί Κυριακίδη, σ. 246 - 247.

⁷⁵Στο ίδιο, σ. 125.

Schiller αποδίδει στην κατ' αίσθηση ορμή παθητικότητα και στην ορμή προς μορφή την ενεργητικότητα. Ο συνδυασμός των δύο γνωστικών δυνάμεων χαρακτηρίζεται ως κατάσταση του ελεύθερου παιγνιδιού.

Κατά τον Schiller υπάρχουν τρεις βαθμίδες παιγνιδιού: α) φυσικό παιγνίδι, β) παιγνίδι ελεύθερης διαδοχής ιδεών και γ) αισθητικό παιγνίδι. Στο φυσικό παιγνίδι υπάρχει ελεύθερη κίνηση, απαλλάσσεται η φύση εν μέρει από τα δεσμά της. Αυτή την ελεύθερη κίνηση των εικόνων της φαντασίας, ο Schiller την ονομάζει παιγνίδι της ελεύθερης διαδοχής των ιδεών. Από το φυσικό παιγνίδι και από το παιγνίδι της ελεύθερης διαδοχής των ιδεών παράγεται το αισθητικό παιγνίδι, το οποίο έχει ένα ιδεώδες.

Το αισθητικό παιγνίδι οφείλει να επιδιώκει την επίτευξη του ιδεώδους. Τα παιδιά αγαπούν το αντικείμενο του παιγνιδιού πάνω στο οποίο μπορούν να ασκούν δημιουργική παντοδυναμία. Η ελευθερία ή η δημιουργική δραστηριότητα δεν μπορεί να παράσχει κανένα συναίσθημα ηδονής, αν δεν παρουσιάζεται ως κάτι τέτοιο στη συνείδησή του.

Ο Erdmann διευκρινίζει, όταν το παιδί αποφασίζει ότι ένα αντικείμενο δεν είναι αυτό που είναι, επιβάλλει στην εξωτερική φύση μια μορφή, ανεξαρτητοποιείται από τη φύση των αντικειμένων. Αν ανεξαρτησία και αυτενέργεια σημαίνει ελευθερία, τότε με το παιγνίδι δείχνεις ελευθερία, υπερπηδώντας τους φραγμούς της πραγματικότητας, απελευθερώνοντας από αυτούς τους φραγμούς.

Στο ερώτημα αν ένα παιδί δύο ετών διαθέτει ελεύθερη ενεργητικότητα που θα μπορούσε να ταυτιστεί με την καλλιτεχνική δημιουργική δύναμη, ο Βιζυηνός απαντάει αρνητικά. Κι αυτό γιατί χρειάζεται τη συνειδητή καθοδήγηση μιας ορθώς αναπτυγμένης διάνοιας για να δημιουργηθούν συναισθήματα ηδονής.

Στην ερώτηση τι είναι παιγνίδι ο Schiller απαντάει ότι είναι η απόλυτη ικανότητα για αυτονομία, μία ελευθερία στην οποία αίρονται οι αντιθέσεις της διπλής ανθρώπινης φύσης. Ο Erdmann λέει ότι είναι απελευθέρωση από τους περιορισμούς των αισθήσεων και ο Schaller συνειδητή απελευθέρωση από την πνευματικοθητική σοβαρότητα της ζωής. Είναι εσωτερική πνευματική διαδικασία, ιδιότυπη ψυχική κατάσταση, που φτάνει στην εξωτερίκευση με μια ιδιαίτερη δραστηριότητα. Θεωρεί ότι δεν υπάρχει παιγνίδι χωρίς σοβαρότητα. Η ουσία του παιγνιδιού είναι η απελευθέρωση από τη σοβαρότητα, το παιγνίδι επιφέρει ικανοποίηση.

Στην άποψη του Schaller, ο Βιζυηνός αντιτίθεται καθώς, αν το παιγνίδι απαιτεί σοβαρότητα, τότε παραγνωρίζει το παιγνίδι των βρεφών και των παιδιών

προσχολικής ηλικίας. Εδώ λοιπόν χρησιμοποιεί μία προσωπική εμπειρία από την Κύπρο και το παιχνίδι «σχολείο», στο οποίο οι μαθητές απαλλάσσονται από τη σοβαρότητα του σχολείου, αλλά διατηρούν την προσωπική τους αξία.

Λέει λοιπόν η Κούλα Βασιλική για το παιχνίδι «σχολείο»: «Για να παρουσιάσει τον ρόλο του παιχνιδιού στην ολόπλευρη ανάπτυξη της προσωπικότητας του παιδιού, ο Βιζυηνός επιλέγει μεταξύ άλλων παραδειγμάτων το παιχνίδι «σχολείο». Έτσι, του δίνεται η δυνατότητα να καταθέσει τεκμηριωμένα τις απόψεις του για τον ρόλο του δασκάλου, του μαθητή και τη μεταξύ τους σχέση. Κάθε μαθητής, «ακόμη και ο φιλομαθέστατος χαίρεται όταν τελειώνει το σχολείο» και παίζει. Παίζοντας όμως, «σχολείο» δεν αναπαριστά «τις οδυνηρές περιστάσεις της σχολικής ζωής», την «αγωνιώδη υπερένταση» του μαθητή λόγω μιας ερώτησης του «δήθεν δασκάλου». Το παιχνίδι δε μιλά «για την αμηχανία του μαθητή, όταν δεν μπορεί να απαντήσει, ή για τον φόβο του μήπως ντροπιαστεί ή προκαλέσει την έκρηξη της οργής του δασκάλου» (Σιδεράς & Σιδερά-Λύτρα, 2009:149-150). Έμμεσα ο Βιζυηνός σκιαγραφεί τον αυστηρό και αυταρχικό δάσκαλο, τον «επαπειλούντα δάσκαλο». Παράλληλα περιγράφει τις αντιδράσεις του μαθητή απέναντι στον δάσκαλό του, καθώς στο παιχνίδι «σχολείο» τον καθιστά «μια γελοιογραφία δασκάλου». Χαρακτηριστικό είναι το παράδειγμα που δίνει από την εμπειρία του στο εκκλησιαστικό σχολείο στην Κύπρο, όπου ο γιος του δασκάλου, «ο οποίος απολάμβανε τη μεγαλύτερη επιείκεια», συνήθιζε να μιμείται τον πατέρα του: «παίρνει θέση στην έδρα του, αρπάζει το μεγάλο βιβλίο με το ένα χέρι, τη βέργα με το άλλο». Αν και ο δάσκαλος είναι «εντυπωσιακό πρόσωπο» για τους μαθητές και αξιοσέβαστο, στο παιχνίδι όμως, το παιδί γελά με τον δάσκαλό του, διότι μιμείται μόνο την εξωτερική εμφάνιση και συμπεριφορά του δασκάλου και όχι την «εσωτερική του οντότητα». Έτσι, η σχέση δασκάλου-μαθητή γίνεται συγκρουσιακή, καθώς ο μαθητής στο παιχνίδι «σχολείο» αποδεικνύει ότι ο δάσκαλος «θέτει αδέξιες ερωτήσεις, ότι είναι απαίδευτο κεφάλι» (Σιδεράς & Σιδερά-Λύτρα, 2009:151-152)».⁷⁶

Στη συνέχεια ο Βιζυηνός αναφέρεται στην ορμή της κοινωνικότητας. Ο άνθρωπος κινούμενος από την ορμή της κοινωνικότητας, έχει το αίσθημα της υπεροχής όταν ανήκει σε ένα σωματείο, μία κοινότητα. Στη συνείδηση του ατόμου

---

⁷⁶Κούλα, Βασιλική, Κούλα, Ευγενία. (2014). «Η συμβολή του παιδαγωγού και λογοτέχνη Γεωργίου Βιζυηνού στην Παιδαγωγική Επιστήμη». Πρακτικά του Ελληνικού Ινστιτούτου Εφαρμοσμένης Παιδαγωγικής και Εκπαίδευσης (ΕΛΛ.Ι.Ε.Π.ΕΚ.), 7ο Πανελλήνιο Συνέδριο 10,11,12 Οκτωβρίου 2014.

ενυπάρχει η άποψη ότι οι άνθρωποι έχουν μεγαλύτερο κύρος από το μεμονωμένο άτομο. Αν όμως δεν υπάρχει σοβαρότητα στην κοινωνική ζωή, τότε η αναπτυσσόμενη ικανοποίηση του ανθρώπου μέσω της συμμετοχής στην αντικειμενική πνευματική πραγματικότητα, τότε θα συνέπιπτε με την ικανοποίηση μέσω του παιγνιδιού. Εδώ ο Βιζυηνός είναι προάγγελος της θεωρίας του Erikson (1902 – 1994), ο οποίος μιλάει για την κοινωνική καταξίωση ή απόγνωση στο τελευταίο στάδιο των αναπτυξιακών κρίσεων.⁷⁷ Διαφαίνεται επίσης η πάγια προσμονή του Βιζυηνού για κοινωνική καταξίωση.

Η παιδαγωγική αξία του κεφαλαίου για την ουσία του παιγνιδιού είναι το αποτέλεσμα. Το αποτέλεσμα, ο σκοπός του παιγνιδιού είναι που το διαφοροποιεί από την εργασία. Ο σκοπός, το εξωτερικό αποτέλεσμα στο παιχνίδι δεν έχει το περιεχόμενο, το οποίο προσλαμβάνει μία αντικειμενικά ισχύουσα αξία, όπως συμβαίνει στην εργασία ή όπως συμβαίνει στην τέχνη, στην οποία ο καλλιτέχνης επιδιώκει έναν σκοπό, την αισθητικοποίηση μιας ιδέας. Στο παιχνίδι δεν υπάρχει κανένα αντικειμενικά ισχύον αποτέλεσμα. Σε όποια δραστηριότητα υπάρχει, τότε παύει να είναι παιχνίδι. Δραστηριότητα για διασκέδαση είναι παιχνίδι, δραστηριότητα για όφελος είναι εργασία.

Γ) Παιδαγωγική αξία του παιγνιδιού

Το τρίτο και τελευταίο κεφάλαιο της διδακτορικής διατριβής του Βιζυηνού είναι αφιερωμένο στην παιδαγωγική αξία του παιγνιδιού. Κατά την προσφιλή τακτική του, ο Βιζυηνός συνδέει τα κεφάλαια. Έτσι ξεκινάει με την άποψη του Moller για το παιχνίδι. Ο Moller φέρνει το παιχνίδι σε αντιπαράθεση όχι προς την εργασία, αλλά την ησυχία. Θεωρεί το παιχνίδι, δραστηριότητα που απαιτεί διαθέσιμες δυνάμεις που η ορμή τους δεν αφήνει τον άνθρωπο να ησυχάσει. Ο Βιζυηνός συμφωνεί με αυτή την άποψη γιατί όταν είμαστε κουρασμένοι καταφεύγουμε στην ησυχία κι όχι στο παιχνίδι.

Στη συνέχεια ο Βιζυηνός διακρίνει τρεις περιόδους του παιδικού παιγνιδιού, οι οποίες σχηματικά θα μπορούσαν να παρασταθούν σε τρεις ομόκεντρους κύκλους, ο ένας μέσα στον άλλο. Τον εξωτερικό θα τον χαρακτηρίζαμε με το όνομα της περιόδου της μάθησης, τον μεσαίο με το όνομα της περιόδου της μίμησης και τον κεντρικό με το όνομα της προόδου του παιδικού παιγνιδιού.

---

⁷⁷Παρασκευόπουλος, Ν. Ιωάννης. (1985). *Εξελικτική ψυχολογία*. Αθήνα, τόμος 1, σ. 54 - 56.

Η πρώτη περίοδος εκτείνεται από την πρόσληψη της πρώτης εντύπωσης της παιδικής ψυχής μέχρι το σημείο που αρχίζει η μίμηση ξένων τρόπων ενεργειών. Περιλαμβάνει ασχολίες τόσο με τα αισθήματα όσο και με τα εξωτερικά αντικείμενα. Σ' αυτό το στάδιο ο άνθρωπος μαθαίνει περισσότερο από ποτέ. Έχει έντονη ορμή προς εξερεύνηση, χαρά για πνευματικές κατακτήσεις, γεγονός που εκτείνεται σε ολόκληρη τη ζωή.

Η παιδαγωγική αξία της πρώτης περιόδου έγκειται στο ότι αυτή η περίοδος παιχνιδιού βοηθάει και ένα σκηνικό από τη φύση του παιδί, ν' αποκτήσει ζωηρότητα με ταχύτερο ρυθμό παραστάσεων, με εναλλαγή αντίστοιχων εντυπώσεων. Ένα ονειροπόλο παιδί μπορεί κάποιος να το διαπαιδαγωγήσει αυτή την περίοδο με ισχυρότερους ερεθισμούς των αισθήσεων, ενώ ένα ιδιότροπο παιδί ή ένα παιδί που πάσχει από μανία εναλλαγής, μπορεί να διαπαιδαγωγηθεί με σταθερότητα και προσοχή σε μία δραστηριότητα.

Τα υγιή παιδιά που δεν έχουν διάθεση για παιχνίδι, δε γίνονται αξιόλογοι άνθρωποι. Με την αδράνειά τους μαραίνονται οι εκ φύσεως πνευματικές τους δυνάμεις. Υπάρχει ανώμαλη ποιότητα του πνευματικού τους δυναμικού. Εδώ έγκειται η παιδαγωγική αξία του παιχνιδιού, ώστε να παρατηρήσουμε την ιδιοτυπία της παιδικής φύσης και όσο γίνεται νωρίτερα μέσω μιας έλλογα υπολογισμένης επίδρασης να ευνοήσουμε την ανάπτυξή τους.

Η δεύτερη περίοδος είναι η περίοδος της μίμησης. Οι αρχές αυτής της περιόδου του παιχνιδιού συμπίπτουν με τις πρώτες προσπάθειες ομιλίας. Σκέψεις και πράξεις των παιδιών αυτής της περιόδου είναι απομίμηση αυτών που βλέπουν και ακούν. Όλες οι δραστηριότητες τους προκαλούν εντύπωση και έτσι οδηγούνται στη μίμηση αυτών. Σ' αυτή την ηλικία η δραστηριότητα της φαντασίας υπάγεται στην έννοια των παιχνιδιών μίμησης. Πρόκειται για εσωτερική παραγωγή αυτού που θεωρούν επιτρεπτό στην εξωτερική πραγματικότητα.

Για τα παιχνίδια της περιόδου αυτής, ο Πλάτωνας έλεγε ότι πρέπει να είναι επιβεβλημένη η προάσκηση για το μελλοντικό τους επάγγελμα, σύμφωνα με την κοινωνική τους τάξη. Πρόκειται για την ηλικία 3 – 6 ετών, γι' αυτό και ο Πλάτωνας θεωρείται ο εφευρέτης του Νηπιαγωγείου. Στο ίδιο πλαίσιο και ο Αριστοτέλης θεωρούσε ότι τα παιχνίδια πρέπει να είναι απομιμήσεις της μετέπειτα σοβαρής δραστηριότητας.

Έτσι λοιπόν, οι γονείς αποδίδουν στο παιδικό παιχνίδι προφητική σημασία για τις κλίσεις των παιδιών τους και για το μελλοντικό επάγγελμα. Ωστόσο πρέπει να

προωθούν τη μιμητική δραστηριότητα των παιδιών προς όλες τις κατευθύνσεις για να αποφεύγεται έτσι η πορεία σε λάθος επάγγελμα. Εδώ χρησιμοποιεί ο Βιζυηνός την προσωπική του εμπειρία, που αναφέραμε παραπάνω για το πόσο είχε γοητευτεί ως παιδί από το σιδηρουργείο και τελικά δεν ήταν αυτό που τον ενδιέφερε.

Συνακόλουθα ο Βιζυηνός επισημαίνει πόσο αμφισβητήσιμη είναι η αξία των έτοιμων παιγνιδιών. Η πολυτέλεια και η αφθονία είναι επιζήμια για την εξάσκηση της φαντασίας, δεν αφήνουν περιθώριο στην εφευρετική διάθεση, καθιστούν αδύνατη κάθε χαρά για τελειοποίηση της επιδεξιότητάς τους, κάθε ευχαρίστηση για πρόοδο.

Η παιδαγωγική αξία ενός μεγάλου αριθμού παιγνιδιών αυτής της περιόδου έγκειται στο γεγονός ότι ικανοποιούν αυτή την ορμή να δίνουν ζωή στα αντικείμενα και προσφέρουν στη φαντασία κατάλληλη τροφή, χωρίς την οποία θα μπορούσε εύκολα να πτωχεύσει και μάλιστα να μαραθεί.

Σ' αυτή την περίοδο παιγνιδιού έχουν επίσης την αρχή τους μερικά παιγνίδια, τα οποία αποβλέπουν μόνο στην παθητική διασκέδαση και επιτυγχάνουν την αμφισβητήσιμη επίδρασή τους μόνο μέσω φυσιολογικών κλονισμών πχ το παιγνίδι με κούνιες.

Η τρίτη περίοδος είναι η περίοδος της προόδου. Αρχίζει από τη στιγμή που η ορμή του παιδιού προς άμιλλα έρχεται κάπως συνειδητά στο προσκήνιο και περιλαμβάνει όλα σχεδόν τα συντροφικά παιγνίδια. Τα παιδιά, κατά την περίοδο αυτή του παιγνιδιού επιχειρούν την τελειοποίηση των δεξιοτήτων και επιτηδειοτήτων τους με αυτοπροαίρετες ασκήσεις, προσπαθούν να εφεύρουν κάτι νέο στα παιγνίδια, επιδίδονται σ' έναν αριθμό απασχολήσεων μόνα, με ή χωρίς αντικείμενα παιγνιδιού για να ικανοποιήσουν την ορμή.

Η παιδαγωγική αξία αυτής της περιόδου είναι η ένταξη στο κοινωνικό σύνολο. Σ' αυτή την περίοδο μαθαίνουν ο ένας να αγαπά τον άλλο, καταπολεμούνται φιλονικία, καταστροφική μανία, υπερηφάνεια, αλαζονεία. Ασκείται η αφοσίωση, η υποχωρητικότητα και η σύνεση. Μαθαίνουν τον σεβασμό, τη συντροφικότητα και διακρίνεται ο ηθικός χαρακτήρας του παιδιού.

Ο Βιζυηνός θεωρεί ότι τα παιγνίδια αυτής της περιόδου, όπως και της προηγούμενης δεν έχουν προφητική ιδιότητα. Επίσης, η καταστροφική μανία των παιδιών διαπιστώνεται σε όλες τις περιόδους και ερμηνεύεται από τα ακόλουθα κίνητρα. Πρώτα είναι μια αθέλητη συνέπεια της παιδικής αδεξιότητας, μετά αποτέλεσμα μυϊκών ενεργειών, οι οποίες βρίσκουν διέξοδο σ' ένα αντικείμενο.

Ερμηνεύεται από τη φιλομάθεια, την περιέργεια του παιδιού και τέλος παρουσιάζεται η ορμή προς καταστροφή όταν το παιχνίδι δεν τον ενδιαφέρει.

Ο Βιζυηνός καταλήγει ότι η αγωγή μπορεί να βελτιώσει τον χαρακτήρα του παιδιού, όχι όμως να τον αλλάξει, σε αντίθεση με τον Kant που πίστευε ότι ο άνθρωπος είναι δημιούργημα της αγωγής. Ολοκληρώνει τη διατριβή του λέγοντας ότι η μπάλα θα γίνει το κύριο παιχνίδι των παιδιών, όχι μόνο των σκνηρών και των νωθρών παιδιών. Αξίζει να παρατηρήσουμε ότι ο Βιζυηνός διακρίνει ότι η μπάλα είναι το πιο ολοκληρωμένο παιχνίδι. Είναι το πιο αγαπημένο παιχνίδι των παιδιών, στρογγυλή και παραπέμπει στο όλον, την ολότητα και την ολοκλήρωση.

Η διατριβή του Βιζυηνού είναι μία «φιλοσοφικοαισθητική και ψυχοπαιδαγωγική πραγματεία».⁷⁸ Ο Βιζυηνός ασχολείται με τον ρόλο του παιχνιδιού στη διανοητική και ψυχική ανάπτυξη του παιδιού. Είναι εμφανές το επιστημονικό του ενδιαφέρον, καθώς επίσης και η μακρόχρονη ενασχόλησή του με θέματα που αφορούν στα παιδιά. Σε μία εποχή που το σχολείο δεν είναι ανοιχτό σε όλες τις κοινωνικό - οικονομικές τάξεις και «η φοίτηση στο σχολείο εκτιμάται, η μη φοίτηση ψέγεται», το σχολείο θεωρείται θεσμός άξιος ύψιστης προσοχής και εκτίμησης, που όμως, ο μαθητής - ως παιδί - δε δύναται να συνειδητοποιήσει. Όπως δηλώνει ο Βιζυηνός, «τα παιδιά πηγαίνουν σπάνια με δική τους απόφαση στο σχολείο», γι' αυτό καλείται ένας ενήλικας να καταδείξει «την πολυτιμότητα του σκοπού του» και να τη διδάξει «με κόπο και βαθμιαία». Αναφέρει, ακόμη, τα στάδια της πνευματικής εξέλιξης του παιδιού, τη μίμηση, την προσπάθεια υπεροχής, «την ορμή προς άμιλλα», για να οδηγηθεί στην «κοινωνική συναναστροφή» (Σιδεράς & Σιδερά-Λύτρα, 2009:191-193). Και επισημαίνει την παιδαγωγική αξία «ενός μεγάλου αριθμού παιδικών παιχνιδιών», που «έγκειται στο γεγονός ότι προσφέρουν στη φαντασία κατάλληλη τροφή», ενώ επικρίνει την «εσκεμμένη καθοδήγηση», παραβάλλοντας τη σχετική φιλοσοφική θεωρία του Πλάτωνα για το πώς τα μιμητικά παιχνίδια γίνονται μαθήματα, που προσφέρονται στο παιδί με τη μορφή και το όνομα του παιχνιδιού ενισχύοντας την αυτενέργειά του (Σιδεράς & Σιδερά-Λύτρα, 2009:180-184).

Στη διατριβή του μπορούμε να εντοπίσουμε στοιχεία θεωριών μάθησης, που διατυπώθηκαν τον 20^ο αιώνα. Πιο συγκεκριμένα οι απόψεις του Βιζυηνού για τη μάθηση, την ενίσχυση και τη μίμηση παραπέμπουν στη συμπεριφοριστική ερμηνεία

---

⁷⁸Κούλα, Βασιλική, Κούλα, Ευγενία. (2014). «Η συμβολή του παιδαγωγού και λογοτέχνη Γεωργίου Βιζυηνού στην Παιδαγωγική Επιστήμη». Πρακτικά του Ελληνικού Ινστιτούτου Εφαρμοσμένης Παιδαγωγικής και Εκπαίδευσης (ΕΛΛ.Ι.Ε.Π.ΕΚ.), 7ο Πανελλήνιο Συνέδριο 10,11,12 Οκτωβρίου 2014.

της ανάπτυξης του ανθρώπου, τη θεωρία που υποστηρίζει ότι η συμπεριφορά του ανθρώπου είναι επίκτητη. Στους κόλπους των συμπεριφοριστών αναπτύχθηκε α) η κλασική εξαρτημένη μάθηση με το πείραμα του Pavlov (1849 -1936) και του John Watson (1878 – 1958), β) η συντελεστική μάθηση που εισήγαγε ο Skinner (1904 – 1990) και έδωσε έμφαση στα ενισχυτικά γεγονότα και γ) η κοινωνική μάθηση του Albert Bandura (1925 – 2021).⁷⁹ Η σημασία που έδινε ο Βιζυηνός στην κοινωνία, τη διαμόρφωση ενός κοινωνικά υγιούς ανθρώπου μέσα από τη μίμηση, παραπέμπει στην κοινωνική μάθηση. Πολύ πριν την εμφάνιση του Albert Bandura, ο Βιζυηνός είναι προάγγελος της θεωρίας του και της μίμησης προτύπων. Σύμφωνα με την κοινωνική ψυχολογία, τα παιδιά παρατηρούν τους γύρω τους, μιμούμενα τις κινήσεις ή τις συμπεριφορές που βλέπουν. Μαθαίνουν τη συμμετοχή, τη συνεργασία, την επίθεση και την κοινωνική αλληλεπίδραση. Η άποψη αυτή υπάρχει διάχυτη στο επιστημονικό και λογοτεχνικό έργο του Βιζυηνού. Συνακόλουθα η κοινωνική καταξίωση που πρεσβεύει ο Βιζυηνός και ολοκληρώνει τον άνθρωπο είναι απόψεις που ανέπτυξε αργότερα ο Erikson στη βιοκοινωνική θεωρία του.

Ο Βιζυηνός, παρά τις επιφυλάξεις του Lotze, για ένα «όχι και τόσο υποσχόμενο θέμα», ασχολήθηκε με το παιχνίδι, με το οποίο ασχολήθηκαν μεταγενέστεροι μελετητές, παιδαγωγοί και ψυχίατροι. Θα λέγαμε ότι ο Lotze δεν είχε δίκιο για τη βαρύτητα του θέματος, καθώς ο Φρόιντ (1856–1938) με το έργο του *Πέραν της αρχής της ηδονής* (1920), η Άννα Φρόιντ (1895 – 1982), ο Jean Piaget (1896–1980), ο Donald W. Winnicott (1896-1971), ο Jerome S. Bruner (1915–2016) και όλοι οι σύγχρονοι ψυχίατροι – μελετητές ερεύνησαν το παιδικό παιχνίδι. Έτσι λοιπόν, ο Βιζυηνός υπήρξε πρωτοπόρος των μεγάλων μελετητών του 20^{ου} αιώνα.

⁸⁰«Η συμβολή της διδακτορικής διατριβής του Βιζυηνού έγκειται στο γεγονός ότι αποτελεί μια πρώτη προσπάθεια συνολικής θεώρησης, ερμηνείας και αξιολόγησης του παιδικού παιχνιδιού στη συσχέτισή του με την Ψυχολογία και την Παιδαγωγική. Από την άποψη αυτή ήταν πράγματι μια “πρωτότυπη επί διδακτορία διατριβή”». Ωστόσο η διατριβή του δε μελετήθηκε πολύ, καθώς τα αντίτυπα στις βιβλιοθήκες είναι σε καλή κατάσταση. Κάποια φαίνεται ότι μελετήθηκαν προσεκτικά και έχουν

---

⁷⁹Παρασκευόπουλος, Ν. Ιωάννης. (1985). *Εξελικτική ψυχολογία*. Αθήνα, τόμος 1, σ. 43 – 48.

⁸⁰Σιδεράς, Α. & Σιδερά – Λύτρα, Π. (2009). *Γεωργίου Μ. Βιζυηνού, Το Παιδικό Παιχνίδι σε σχέση με την Ψυχολογία και την Παιδαγωγική. Πρωτότυπη επί διδακτορία διατριβή για την απόκτηση του τίτλου του Διδάκτορα της Φιλοσοφίας στο Πανεπιστήμιο της Γοττίγγης (1881)*. Θεσσαλονίκη: Αδελφού Κυριακίδη, σ. 86.

μάλιστα και σημειώσεις. Όλα αυτά υποδεικνύουν ότι η διατριβή του δεν είχε την απαραίτητη απήχηση στους επιστημονικούς κύκλους.⁸¹

2.3 Στοιχεία Λογικής προς χρήση της ελληνικής νεολαίας

Το 1885 δημοσιεύει ιδιωτικά το σχολικό εγχειρίδιο *Στοιχεία Λογικής προς χρήση της ελληνικής νεολαίας* και το αφιερώνει στη Φιλοσοφική Σχολή: «Τη Φιλοσοφική Σχολή του Εθνικού της Ελλάδος Πανεπιστημίου, τα διδακτικά προοίμια ευλαβώς αφιεροί ο φιλοπονήσας».⁸² Αντίγραφο αυτού του βιβλίου βρίσκεται σήμερα σε βιβλιοθήκη της Αδριανούπολης.

Πρόκειται για πόνημα που συντάξε με βάση τα μαθήματα των H. Lotze, M. Drobish και τις πρακτικές του A. Trendelburg. Είναι απλουστευμένο κείμενο προκειμένου να ωφελήσει τη νεολαία, αλλά και τους εκπαιδευτικούς. Συνδυάζει τη θεωρία και την πράξη. Στην εισαγωγή εξηγεί τι είναι λογική, το ορθό διανόημα που είναι σύμφωνο με την αλήθεια. Η λογική δεν έχει στόχο να διδάξει αλλά κυρίως να παράσχει το όργανο για να καταλήξουμε στην αλήθεια. Πρόκειται για γυμναστική του πνεύματος.

Η λογική χωρίζεται στη στοιχειολογία και τη μεθοδολογία. Στη στοιχειολογία εκτίθενται τα διανοήματα, τα στοιχεία, ενώ στη μεθοδολογία εκτίθενται οι κανόνες με τους οποίους τα στοιχεία δημιουργούν ένα λογικό σύνολο.

Έτσι λοιπόν στη στοιχειολογία μιλάμε για τα διανοήματα και τα στοιχεία. Τα στοιχεία της ανθρώπινης νόησης είναι οι έννοιες, οι κρίσεις και οι συλλογισμοί. Αυτά τα τρία στοιχεία αναλύει σε βάθος ο Βιζυηνός στο πρώτο κεφάλαιο του πονήματος που είναι αφιερωμένο στη στοιχειολογία. Θα δούμε στη συνέχεια σε γενικές γραμμές τις απόψεις του, έτσι όπως διαφαίνονται από τα μαθήματα που διδάχτηκε στα γερμανικά Πανεπιστήμια.

Για το πρώτο στοιχείο της ανθρώπινης νόησης, την έννοια, λέει ο Βιζυηνός. Έννοια είναι κάθε παράσταση, το περιεχόμενο της οποίας είναι ενιαίο, ένα σύνολο,

---

⁸¹Σιδεράς, Α. & Σιδερά – Λύτρα, Π. (2009). *Γεωργίου Μ. Βιζυηνού, Το Παιδικό Παιχνίδι σε σχέση με την Ψυχολογία και την Παιδαγωγική. Πρωτότυπη επί διδακτορία διατριβή για την απόκτηση του τίτλου του Διδάκτορα της Φιλοσοφίας στο Πανεπιστήμιο της Γοττίγγης (1881)*. Θεσσαλονίκη: Αδελφοί Κυριακίδη, σ. 86.

⁸²Βιζυηνός, Γ. Μ. (1991). *Τα διηγήματα*. Επιμέλεια Βαγγέλης Αθανασόπουλος. Αθήνα: Νεοελληνική Βιβλιοθήκη Ίδρυμα Κώστα και Ελένης Ουράνη. Σ. 24.
Βιζυηνός, Γ. Μ. (1885). *Στοιχεία λογικής προς χρήση της ελληνικής νεολαίας*. Αθήνα: Σπυρίδων Κουτσουλίνος.

που το διαφοροποιεί από άλλο περιεχόμενο. Η έννοια μπορεί να είναι α) απλή, δηλαδή δεν υπάρχει περιεχόμενο άλλης έννοιας και β) σύνθετη, δηλαδή το περιεχόμενο της έννοιας συνίσταται με περισσότερες έννοιες. Σε μία έννοια ενδέχεται να υπάρχουν ίδια χαρακτηριστικά – τα χαρακτηριστικά αυτά ανήκουν σε μία έννοια - ή κοινά χαρακτηριστικά. Τα κοινά χαρακτηριστικά υπάρχουν και σε άλλες έννοιες.

Υπάρχουν ακόμα καθ' αυτά ή απόλυτες έννοιες (αναφέρονται σε πραγματικά όντα), σχετικές έννοιες (είδος σχέσης δύο ή περισσότερων απόλυτων εννοιών), θετικές έννοιες, αρνητικές έννοιες, αόριστες έννοιες, ατομικές (αναφέρονται σ' ένα άτομο), καθολικές (αναφέρονται σε όνομα περισσότερων αντικειμένων) και οι περιληπτικές έννοιες.

Μία σειρά εννοιών, στην οποία υπάρχει μία ανώτατη έννοια, ονομάζεται γένος γενικώτατον, ενώ οι κατώτερες έννοιες ονομάζονται είδη ειδικότατα. Τα γενικότατα γένη λέγονται κατηγορίες, τα ειδικότατα είδη λέγονται άτομα.

Έχουμε ακόμα τις ομογενείς έννοιες (αποτελούν το ίδιο είδος και έχουν σ' ένα μέρος ίδια γνωρίσματα και ένα άλλο μέρος διαφορετικά) και τις ετερογενείς έννοιες (τα είδη που υπάγονται σε διάφορα γένη). Η λογική σχέση των ειδών προς το κοινό γένος λέγεται υπαλληλία, ενώ η λογική σχέση των ειδών ενός γένους προς άλλα λέγεται συναλληλία.

Το δεύτερο στοιχείο της ανθρώπινης νόησης είναι οι κρίσεις. Κρίση είναι κάθε απόφαση σχετικά με την έννοια ή τη σχέση της με άλλες έννοιες. Κάθε κρίση συνίσταται από τρία μέρη: α) του υποκειμένου, δηλαδή της έννοιας, β) του κατηγορούμενου, δηλαδή της έννοιας που καταλήγουμε σχετικά με το υποκείμενο και γ) του συνθετικού, δηλαδή του είδους που καταλήγει σε θετική ή αρνητική απόφαση, «καταφάσκει ή αποφάσκει το κατηγορούμενον από του υποκειμένου».

Υπάρχουν τρία είδη κρίσεων: α) κατηγορικές, β) υποθετικές και γ) διαζευκτικές. Και οι τρεις βασίζονται στις αρχές της διάνοησης. Οι κατηγορικές κρίσεις, ως αρχή της ταυτότητας, διακρίνονται σε αναλυτικές και συνθετικές. Ως προς το ποιόν οι κατηγορικές κρίσεις είναι καταφατικές, αποφατικές και αόριστες. Ως προς το ποσόν είναι ατομικές (το κατηγορούμενο αναφέρεται σε ένα άτομο), μερικές (το κατηγορούμενο αναφέρεται σε μέρος του πλάτους της έννοιας του υποκειμένου) και γενικές (το κατηγορούμενο αναφέρεται σε ένα από τα υπαγόμενα είδη από το πλάτος του υποκειμένου).

Υποθετικές κρίσεις ονομάζονται οι κρίσεις στις οποίες η αναφορά των εννοιών προς άλλες ορίζεται σύμφωνα με την αρχή του αποχρώντος λόγου. Ως προς το ποιόν

οι υποθετικές κρίσεις είναι καταφατικές ή αποφατικές. Ως προς το ποσόν είναι γενικές, μερικές και ατομικές. Υπάρχουν και οι μικτές υποθετικές κρίσεις, στις οποίες η σύνδεση ή η μη σύνδεση δύο εννοιών εξαρτάται εκ της συνδέσεως ή μη συνδέσεως δύο άλλων εννοιών.

Διαζευκτικές κρίσεις ονομάζονται οι κρίσεις στις οποίες δύο ή τρεις αντίθετες έννοιες είναι δυνατά κατηγορούμενα ενός υποκειμένου και στις οποίες αν δεχτούμε το ένα απ' αυτά τα κατηγορούμενα αποκλείονται τα άλλα. Διαφορετική είναι η κρίση στην οποία τα διαζευγμένα μέλη είναι τα είδη από τα οποία συνίσταται η έννοια του υποκειμένου.

Σύνθετες κατηγορικές κρίσεις έχουμε όταν υπάρχουν πολλά υποκείμενα και κατηγορούμενα. Είναι θετικές ή αρνητικές συμπλεκτικές.

Σύνθετες υποθετικές κρίσεις έχουμε αν το επόμενο ακολουθεί ή δεν ακολουθεί το προηγούμενο ή αν οι συνέπειες αριθμούνται σε μία υπόθεση.

Γενικά χαρακτηριστικά των κρίσεων είναι: οι κρίσεις κρίνονται όχι μόνο ως προς το ποιόν και το ποσόν, αλλά και τον τρόπο, το κύρος δηλαδή των κρίσεων. Έτσι έχουμε τις βεβαιωτικές ή πραγματικές κρίσεις, τις προβληματικές ή δυνατές και τις αποδεικτικές ή αναγκαίες. Αν οι κρίσεις διαφέρουν μόνο κατά το ποσόν λέγονται υπάλληλοι κρίσεις. Αν διαφέρουν ως προς το ποιόν ή και στα δύο λέγονται αντίθετες, αν διαφέρουν μόνο στο ποιόν λέγονται ενάντιες κρίσεις, αν διαφέρουν και στα δύο λέγονται αντιφατικές, τέλος αν δύο κρίσεις είναι αμφοτέρως αληθείς λέγονται υπενάντιες.

Αντιστροφή κρίσεων λέγεται η εναλλαγή των στοιχείων, δηλαδή το υποκείμενο γίνεται κατηγορούμενο και το κατηγορούμενο γίνεται υποκείμενο. Η αντιστροφή ενδέχεται να είναι απλή ή καθαρά (το ποσό μένει αμετάβλητο), κατά συμβεβηκός (μεταβάλλεται το ποσό), συν αντιθέσει (μεταβάλλεται το ποιόν της κρίσης).

Το τρίτο στοιχείο της ανθρώπινης νόησης είναι οι συλλογισμοί. Πρόκειται για νοητική εργασία και χωρίζονται σε τρεις κατηγορίες όπως και οι κρίσεις: α) κατηγορικοί συλλογισμοί, υποθετικοί και διαζευκτικοί συλλογισμοί.

Στους κατηγορικούς συλλογισμούς το υποκείμενο και το κατηγορούμενο λέγονται όροι. Η έννοια με το μεγαλύτερο πλάτος λέγεται μείζων όρος με το μικρότερο, ελάσσων όρος. Γενική αρχή είναι «το κατά παντός και μηδενός κατηγορείσθαι». Στον κατηγορικό συλλογισμό το συμπέρασμα προκύπτει από τον νόμο της ταυτότητας και της αντίφασης.

Οι υποθετικοί συλλογισμοί συνίστανται κυρίως από υποθετικές κρίσεις. Υπάρχουν οι μικτοί που αποτελούνται από μικτές υποθετικές κρίσεις και οι καθαροί υποθετικοί συλλογισμοί στους οποίους μείζων είναι μικτή ή υποθετική, ελάσσων είναι θετική που βεβαιώνει την αλήθεια. Οι τρόποι υποθετικών συλλογισμών είναι α) θετικοί (συμπεραίνουμε από την αλήθεια του πρώτου, την αλήθεια αυτού που έπεται), β) αρνητικοί (από τη μία αλήθεια του επόμενου συμπεραίνουμε τη μη αλήθεια του πρώτου, του ηγούμενου). Τέλος το δίλημμα είναι σύνθετος υποθετικός συλλογισμός. Το συμπέρασμα των υποθετικών συλλογισμών προκύπτει από τον νόμο της αρχής του αποχρώντος λόγου.

Οι διαζευκτικοί συλλογισμοί έχουν στα μείζωνα μέρη τους καθαρά διαζευκτική πρόταση. Ο διαζευκτικός συλλογισμός έχει δύο τρόπους: α) θέσει αρνητικός, β) άρσει αρνητικός τρόπος. Παρεμφερείς διαλογισμοί με τους διαζευκτικούς είναι και οι διαιρετικοί διαλογισμοί. Το συμπέρασμα προκύπτει από τον τύπο του τρίτου ή μέσου αποκλίσεως.

Υπάρχουν ακόμα συνεπτυγμένοι συλλογισμοί οι οποίοι σύγκεινται μόνο από το συμπέρασμα. Επίσης, σύνθετους συλλογισμούς έχουμε όταν ο πρώτος λόγος είναι προσυλλογισμός και ο δεύτερος επισυλλογισμός. Είναι καθαροί όταν τα μέλη σχηματίζονται από το ίδιο σχήμα. Τέλος, οι μικτοί συλλογισμοί δημιουργούνται από τους απλούς συλλογισμούς των διαφόρων σχημάτων και το συμπέρασμα προκύπτει από τον τύπο του τρίτου ή μέσου αποκλίσεως.

Ο Γεώργιος Βιζυηνός, αφού αναλύσει στο πρώτο κεφάλαιο τη στοιχειολογία της λογικής, τα στοιχεία της ανθρώπινης νόησης: έννοιες, κρίσεις και συλλογισμούς περνάει στο δεύτερο κεφάλαιο τη μεθοδολογία. Η μεθοδολογία διαιρείται σε τρία κεφάλαια: α) το περί ορισμού, β) το περί διαιρέσεως και γ) το περί αποδείξεως. Η επιστημονική γνώση είναι η γνώση του αντικειμένου, που βασίζεται σε βέβαια δεδομένα και τα στοιχεία είναι σαφή και ευκρινή. Συστηματικά είδη είναι οι λογικοί τύποι στους οποίους υποβάλλουμε τη νόηση για να αποκτήσουν αυτές τις ιδιότητες, ενώ ο τρόπος της σύνδεσης και της κατάταξης σ' ένα οργανικό σύνολο ονομάζεται σύστημα. Συστηματικά είδη είναι οι ορισμοί, οι διαιρέσεις και οι αποδείξεις.

Στο κεφάλαιο περί ορισμού ο Βιζυηνός επισημαίνει ότι ευκρινής έννοια είναι όταν τη διακρίνουμε από μία άλλη και σαφής έννοια όταν έχουμε τέλεια γνώση του περιεχομένου. Ορισμοί είναι οι κρίσεις με τις οποίες η έννοια είναι ευκρινής και σαφής. Πρόκειται για καταφατική, κατηγορηματική κρίση. Στον ορισμό δε βάζουμε αρνήσεις, καταλήγουμε σε πόρισμα με πλήρη, ακριβή γνώση του βάθους της έννοιας.

Καθώς είναι δύσκολο να γνωρίζουμε την ειδοποιό διαφορά κάθε οριζόμενης έννοιας συνήθως οδηγούμαστε σε κατά προσέγγισιν ορισμού ή εξηγήσεις εννοιών. Όταν έχουμε αποχώρηση μιας έννοιας από οποιαδήποτε άλλη αυτό το λέμε διάκριση ή διαστολή.

Οι ορισμοί είναι: α) αναλυτικοί, όταν έχουμε το όνομα, διασαφηνίζουμε το πράγμα, β) συνθετικοί, όταν σχηματίζουμε την έννοια από τη σύνδεση του γένους με την ειδοποιό διαφορά. Όταν οι αναλυτικοί ορισμοί δηλώνουν τη σημασία ενός ονόματος και οι συνθετικοί προσθέτουν όνομα λέγονται και ονοματικοί ορισμοί.

Στο κεφάλαιο περί διαιρέσεως, ο Βιζυηνός εξηγεί ότι διαίρεση είναι η εξακρίβωση του πλάτους της έννοιας. Είναι διαζευκτική ή διαιρετική. Τα μέλη της διαίρεσης είναι αντίθετα μεταξύ τους και λέγονται αντιδιηρημένες έννοιες. Φυσική διαίρεση έχουμε όταν γίνεται από τη φύση της, τεχνητή διαίρεση γίνεται από μας τους ίδιους. Μία έννοια μπορεί να διαιρεθεί τόσο, με όσα είναι και τα γνωρίσματα. Έτσι δημιουργούνται παράλληλες διαιρέσεις που ονομάζονται συνδιαιρέσεις. Όταν διαιρείται και το κάθε μέλος της έννοιας, τότε έχουμε υποδιαιρέσεις.

Στο κεφάλαιο περί αποδείξεως, ο Βιζυηνός αναφέρει ότι οι γενικές κρίσεις στις οποίες το κύρος των εννοιών είναι προφανές και δεν επιδέχεται αμφισβήτηση λέγεται αξίωμα. Θεώρημα είναι όταν το κύρος είναι έμμεσο και στηρίζεται στη βεβαιότητα άλλων κρίσεων.

Απόδειξη είναι μια συλλογιστική εργασία με την οποία καταλήγουμε σε λογικό συμπέρασμα. Οι αποδείξεις συλλογισμών είναι αποδεικτικοί λόγοι και η αποδεικτέα πρόταση λέγεται θέση. Η άμεση απόδειξη αποδεικνύει απ' ευθείας την αλήθεια, ενώ έμμεση απόδειξη έχουμε όταν το αντίθετο είναι αδύνατο. Οι άμεσες αποδείξεις διακρίνονται σε: α) προχωριστική ή επισυλλογιστική (από το γενικό στο μερικό), β) αναδρομική ή προσυλλογιστική (από το μερικό στο γενικό – επαγωγή). Η επαγωγή μπορεί να είναι τελεία (το κατηγορούμενο ανήκει στο γένος) και ατελής (το κατηγορούμενο ανήκει και σ' αυτό το γένος). Η ατελής επαγωγή εφαρμόστηκε από τον Γαλιλαίο και μετά. Εκτός από τις άμεσες και έμμεσες, οι αποδείξεις μπορεί να είναι αποκλειστικές (από τις εφαρμογές μόνο μία αληθεύει) και εγκλειστικές (μία θέση έχει δύο αντιθέσεις συγχρόνως).

Ολοκληρώνοντας την ανάλυση και παρουσίαση της μελέτης του Γεωργίου Βιζυηνού, συμπεραίνουμε ότι πρόκειται για επιστημονικό ανάγνωσμα με όρους και έννοιες επιστημονικές. Υπάρχει άρτια δομή και εξήγηση όλων των εννοιών, προκειμένου να φέρει τον αναγνώστη, εκπαιδευτικό, φοιτητή και μαθητή κοντά στην

επιστήμη, την εμβάθυνση και την ακρίβεια. Δεν είναι εύκολο ανάγνωσμα, είναι όμως κατατοπιστικό και κρίνοντάς το με την εποχή που γράφτηκε, αποδεικνύει τη βαθύτατη, πολύπλευρη και ολοκληρωμένη μόρφωση του Βιζυηνού, τις επιρροές από τα γερμανικά Πανεπιστήμια, την προσοχή που έδειχνε ως φοιτητής και τις σημειώσεις που κρατούσε από τις παραδόσεις των πανεπιστημιακών μαθημάτων.

Η επιρροή του πονήματος ήταν μικρή. Ο ίδιος ο Βιζυηνός κυκλοφόρησε σε ιδιωτική έκδοση αυτό το εγχειρίδιο, για το οποίο δεν υπάρχουν πληροφορίες τι ανταπόκριση έλαβε και αν έγινε δεκτό από τους επιστήμονες και μελετητές της εποχής.

Παρ' όλα αυτά, ακόμα και σήμερα, που υπάρχουν έρευνες μεταγενέστερων μελετητών, το επιστημονικό πόνημα του Βιζυηνού αφήνει το δικό του στίγμα, τη δική του σφραγίδα στη διανόηση καθώς ερευνά αυτό που διαφοροποιεί τον άνθρωπο από τα υπόλοιπα όντα, τη λογική.

2.4 Στοιχεία Ψυχολογίας προς χρήση των Γυμνασίων και Διδασκαλείων

Το 1888, τρία χρόνια μετά τα *Στοιχεία Λογικής* κυκλοφορεί, πάλι ιδιωτικά, το δεύτερο σχολικό εγχειρίδιο *Στοιχεία Ψυχολογίας προς χρήση των Γυμνασίων και Διδασκαλείων*.⁸³ Το πόνημα βρίσκεται στη βιβλιοθήκη του Πανεπιστημίου Κρήτης. Απευθύνεται κυρίως στους εκπαιδευτικούς όντας πολύτιμο βοήθημα. Ως γνώστης της παιδαγωγικής και της ψυχολογίας ο Βιζυηνός, επιχειρεί να μεταλαμπαδεύσει τις γνώσεις του και να γίνουν απόκτημα όλων των παιδαγωγών της εποχής του. Επιδιώκει να επιμορφώσει, να εκπαιδεύσει και να ενημερώσει το σύνολο της εκπαιδευτικής κοινότητας.

Στην αρχή εξηγεί τι είναι ψυχή και ψυχολογία. Λέει λοιπόν ότι το σύνολο των φαινομένων χωρίζεται σε φαινόμενα του εξωτερικού, σωματικού κόσμου, τα οποία μελετάνε οι φυσικές επιστήμες και σε γεγονότα του εσωτερικού, πνευματικού κόσμου που μελετάει η ψυχολογία και διερευνά τι συμβαίνει μέσα μας, πώς και γιατί. Οι Έλληνες έδωσαν το όνομα ύλη για τα εξωτερικά φαινόμενα, ψυχή για τα εσωτερικά. Η ψυχή διαφέρει από την ύλη, τα εξωτερικά φαινόμενα στα εξής: α) στην ελευθερία της βούλησης. Η ψυχή παράγει ελεύθερα κινήσεις, πράξεις, μεταβολές. β) Στην ολοσχερή ανομοιότητα μεταξύ των σωματικών και ψυχικών φαινομένων και γ) στην ενότητα της συνείδησης.

---

⁸³Βιζυηνός, Μ. Γεώργιος. (1888). *Στοιχεία ψυχολογίας προς χρήση των Γυμνασίων και Διδασκαλείων*. Αθήνα: Αλέξανδρος Παπαγεωργίου.

Ο ψυχικός μας κόσμος αποτελείται από στοιχεία, δηλαδή τα ψυχικά φαινόμενα διαιρούνται σε: α) αισθήματα και παραστάσεις, β) συναισθήματα και αφιθυμίες και γ) ορέξεις και κινήσεις. Κατ' αυτόν τον τρόπο η ψυχολογία διαιρείται σε τρία μέρη: α) το περί αισθημάτων και παραστάσεων, β) το περί συναισθημάτων και αφικαρδιών και γ) το περί ορέξεων και κινήσεων.

Στη συνέχεια ο Βιζυηνός αναλύει το κάθε μέρος της ψυχολογίας. Στο πρώτο μέρος της ψυχολογίας «περί αισθημάτων και παραστάσεων» εξηγεί τι είναι αίσθημα και τι είναι παράσταση. Χαρακτηριστικό των ψυχών είναι να αισθάνονται διάφορες καταστάσεις. Η σχέση της ψυχής και του σωματικού κόσμου είναι αμοιβαία. Ο κόσμος γίνεται αισθητός έτσι όπως παρίσταται στην ανθρώπινη συνείδηση. Η ψυχή σχετίζεται με τον έξω κόσμο μέσα από τα μόρια της ύλης, ιδιαίτερα μέσα από τις αισθήσεις. Κάθε ενέργεια της ψυχής που έχει προκληθεί από τις κινήσεις του εσωτερικού κόσμου και ερεθίζουν κάποιο νεύρο, δημιουργεί διέγερση και ονομάζεται αίσθημα.

Η νοερή εικόνα είναι αίσθημα, η επανάληψη της εικόνας χωρίς την παρουσία του άνθους είναι η παράσταση. Οι πέντε αισθήσεις ορίζουν πέντε κλάσεις αισθημάτων, αφής, γεύσης, όσφρησης, ακοής και όρασης.

Τα αισθήματα έχουν ποιόν και ποσόν. Το ποιόν είναι το περιεχόμενο των αισθημάτων που μπορούμε να αισθανθούμε όταν το έχουμε, ποσόν είναι η ζωηρότητα του αισθήματος με το οποίο γίνεται αισθητό το περιεχόμενο του αισθήματος. Όταν μεταβάλλεται το ποσόν μεταβάλλεται και το ποιόν. Από την ισχύ του ερεθίσματος εξαρτάται και η ισχύς των αισθημάτων. Αυτό σημαίνει ότι όταν έχουμε ισχυρότερη ισχύ έχουμε και ισχυρότερο συναίσθημα. Εάν η ισχύς και η διάρκεια του ερεθίσματος είναι μεγάλη, τότε δημιουργεί νευρικές διεγέρσεις. Αν η διέγερση είναι αμετάβλητη, τότε θα είναι αμετάβλητο και το αίσθημα, αν μεταβάλλεται η διέγερση, μεταβάλλεται και το ερέθισμα.

Υπάρχουν τα υποκειμενικά αισθήματα που προέρχονται από το περιβάλλον, υπάρχουν και τα ζωικά αισθήματα που προέρχονται από τον ίδιο τον οργανισμό, δηλαδή οι εσωτερικοί αυτόματοι ερεθισμοί. Τα αισθήματα είναι φαινόμενα της ψυχής. Αποκτώνται ως ειδικές καταστάσεις της ψυχής. Το αίσθημα διαθέτει περιεχόμενο και ισχύ, ωστόσο μεγάλη σημασία έχει και η θυμική κατάσταση της ψυχής. Αυτός ο χρωματισμός του αισθήματος λέγεται τόνος και είναι βασικός παράγοντας για την ανάπτυξη του ψυχικού βίου. Με τον τόνο διεγείρεται η ψυχή του

παιδιού, δημιουργείται ιδιαίτερο ενδιαφέρον κι έτσι προκαλείται η προσοχή, που είναι απαραίτητη για τη διανοητική ανάπτυξη.

Ιδιαίτερα τα παιδιά επιζητούν τις εντυπώσεις που προέρχονται από τη διέγερση αντιληπτικών οργάνων που βρίσκονται σε μία συμμετρία με τις δικές τους δυνάμεις. Έχουν τις δικές τους προτιμήσεις, ενδιαφέροντα, παρατηρούν αυτό που αγαπάνε.

«Έργο της ορθής διδασκαλίας είναι να διεγείρει προ πάντων το ενδιαφέρον και την προσοχή στις ψυχές των διδασκομένων δια προσφυών προς τούτο μέσων και κατάλληλου εκάστοτε μεθόδου» (Βιζυηνός, 1888:27). Έργο της λελογισμένης παιδαγωγικής είναι η υπό της ηδονής διέγερσης του παιδικού ενδιαφέροντος και της προσοχής.

Προσοχή είναι η ετοιμότητα με την οποία η ψυχή παραδέχεται τις εξωτερικές διεγέρσεις. Εξαρτάται από την ισχύ και τη μορφή. Με την προσοχή επιτείνεται η ευαισθησία του αισθητηρίου. Εποπτεία είναι το υλικό αίσθημα με το οποίο τα στοιχεία μιας μορφής γίνονται αισθητά και τα διακρίνουμε από τις άλλες μορφές.

Ακολουθεί η ανάλυση των παραστάσεων. Παραστατική ενέργεια ή εργασία έχουμε όταν η ψυχή διατηρεί τα αφομοιώματα ή τις εικόνες των αισθημάτων και μετά το τέλος της διέγερσης. Έχουμε ανάπλαση των παραστάσεων όταν γίνεται η μεταβολή από μη συνειδητή σε συνειδητή κατάσταση. Διακρίνεται σε παραστατική αντικειμένων και παραστατική σχέσεων. Στην πρώτη οι αναπλάσεις προέρχονται από τις εντυπώσεις εξωτερικών αντικειμένων και στη δεύτερη έχουμε τη σύγκριση, τη συσχέτιση της κατάστασης με μία άλλη.

Αρχικά ο Βιζυηνός αναλύει ενδελεχώς την παραστατική των αντικειμένων. Λέει λοιπόν ότι οι πολλές παραστάσεις που συνάπτονται σε μία εποπτεία δημιουργούν συνδυασμό παραστάσεων. Οι παραστάσεις που αναπλάθονται μεταξύ τους είναι: α) οι σύγχρονες και διαδοχικές παραστάσεις, β) οι όμοιες παραστάσεις, που έχουν περισσότερο ή λιγότερο το ίδιο περιεχόμενο, γ) οι αντίθετες και δ) οι παραστάσεις που έχουν κάποια λογική μεταξύ τους (όλο και μέρος).

Οι σύγχρονες παραστάσεις αποτελούνται από τα συστατικά στοιχεία των εποπειών, τα μέρη κάθε ψυχικής σύνοψης ή πολλαπλής αντίληψης. Οι διαδοχικές παραστάσεις είναι όταν η μία διαδέχεται την άλλη κατά σειρά. Σύμφωνα με τον νόμο του συγχρονισμού και της αλληλοδιαδοχής συνδέονται τα περιεχόμενα των παραστάσεων, αλλά και οι παραστάσεις με συναισθήματα. Ο συνδυασμός ονομάζεται μηχανικός ή εξωτερικός. Με τη μηχανική ανάπλαση βασίζονται η ανάγνωση, η γραφή, η τηλεγραφική τέχνη, ο χορός, η εκτέλεση της μουσικής, η

απομνημόνευση και η εκμάθηση ξένων γλωσσών. Αντίθετη από τη μηχανική ανάπλαση είναι η λογική ανάπλαση των παραστάσεων. Αυτές είναι οι όμοιες, οι αντίθετες και οι παραστάσεις που έχουν σχέση μεταξύ τους.

Οι όμοιες παραστάσεις αναπλάθονται όμοια, έμμεσα. Στην ουσία αλλάζουν τα μεγέθη των περιεχομένων. Όμοιες παραστάσεις είναι οι παρομοιώσεις, οι αλληγορίες, οι παραβολές, οι μεταφορές, οι μεταφορικοί και τροπικοί λόγοι.

Στις αντίθετες παραστάσεις γίνεται αμοιβαία ανάπλαση των αντίθετων παραστάσεων. Αναπλάθονται αμοιβαία όσες έχουν λογική σχέση. Τα περιεχόμενά τους έχουν φυσικά ή λογικά σχέση, μία δυαδική σύνθεση όπως μέρα – νύχτα, ψηλά – χαμηλά, ενεργείν – πάσχειν.

Ο λογικός συνδυασμός των παραστάσεων, όπως και ο μηχανικός, είναι αναγκαία συνέπεια της απλής και ενιαίας φύσης της ψυχής, δηλαδή της ενότητας της συνείδησης. Αν κάποια παράσταση δε συνδέεται με άλλες, μένει έξω από τον ψυχικό βίο και αφανίζεται. Αυτό συμβαίνει γιατί καμία παράσταση δεν είναι μονήρης και άσχετη προς τις άλλες για πολύ καιρό.

Στη συνέχεια ο Βιζυηνός αναλύει τη μνήμη. Μνήμη έχουμε όταν η ψυχή διατηρεί τις παραστάσεις, όταν παύουν να είναι συνειδητές. Ανάμνηση είναι η ανάκληση στη συνείδηση των παραστάσεων μέσω της ανάπλασης. Η μηχανική μνήμη είναι η πρώτη που εμφανίζεται στον άνθρωπο. Εδώ η διαμνημόνευση και η ανάμνηση των παραστάσεων βασίζεται στις εξωτερικές μόνο και τυχαίες σχέσεις, γίνεται κατά τους νόμους του συγχρονισμού και της διαδοχής πχ. αποστήθιση το μάθημα της ιστορίας. Στην πορεία της ζωής είναι αναγκαία η αντικατάσταση της μηχανικής μνήμης από τη λογική ή κριτική μνήμη.

Η λογική μνήμη είναι η σύνδεση των παραστάσεων που γίνεται κατά τις εσωτερικές σχέσεις, η ανάπλαση των παραστάσεων γίνεται σύμφωνα με την ομοιότητα, συγγένεια, λογική αμοιβαιότητα, ακολουθία μεταξύ των παραστατικών περιεχομένων. Οι συστηματικές, επιστημονικές γνώσεις γίνονται κτήμα του ανθρώπου μόνο μέσα από τη λογική διαμνημόνευση.

Στη συνέχεια ο Βιζυηνός σημειώνει είδη της λογικής μνήμης. Η οξεία μνήμη είναι εκείνη που δε χρειάζεται να επαναλάβουμε πολλές φορές, η σταθερή όταν διατηρούμε τις αποκτηθείσες παραστάσεις πολλές φορές, πιστή μνήμη έχουν όσοι διαμνημονεύουν τις παραστάσεις έτσι όπως τις απόκτησαν, έτοιμη όσοι ανακαλούν παραστάσεις που θέλουν χωρίς εμβάθυνση και ευρεία όσοι ανακαλούν με ευκολία άπειρα γεγονότα, ονόματα κλπ.

Απαραίτητη είναι η άσκηση της μνήμης. Αυτό επιτυγχάνεται με επανάληψη, μέσω της προσοχής και του ενδιαφέροντος και με τη συσχέτιση της νέας απομνημόνευσης με γνωστές μας παραστάσεις. Το τελευταίο θυμίζει τις σύγχρονες θεωρίες μάθησης που υποστηρίζουν ότι η νέα γνώση προστίθεται ή αναδομεί την παλαιότερη γνώση. Η πορεία προς τη νέα γνώση είναι μία πορεία ματαιώσεων, καθώς έχουμε το τέλος της παλαιότερης γνώσης και την αρχή μιας νέας.⁸⁴

Λήθη είναι οι παραστάσεις που έχουμε στη συνείδηση και απωθούνται. Ανακαλούμε στη συνείδησή μας πιο εύκολα τα εκ διαμέτρου αντίθετα περιεχόμενα. Ανακαλούμε ευκολότερα τις ασθενείς παραστάσεις που υπερισχύουν των ισχυρών. Η λήθη διακρίνεται σε λήθη απλών παραστάσεων και σύνθετων. Οι απλές παραστάσεις είναι το ποιόν, λησμονούνται άμεσα και ευκολότερα, ενώ στις σύνθετες παραστάσεις το σύνθετο περιεχόμενο αποσυντίθεται εν μέρει.

Η φαντασία είναι η ικανότητα της ψυχής να δημιουργεί συνθέσεις παραστάσεων μη δεδομένες από τις αισθήσεις. Βασίζεται στην ανάπλαση των παραστάσεων και τελείται από τους νόμους της. Υπάρχει διαφορά μνήμης – φαντασίας. Η μνήμη είναι πιστή και αμετάβλητη, η φαντασία μεταβεβλημένη κατά των παραστάσεων ανάπλασης. Η ανάπλαση γίνεται είτε αυτόματα χωρίς λόγο (φαντασία αυτόματος) ή επίτηδες με λόγο (λογική φαντασία). Η φαντασία είτε αφαιρεί στοιχεία από υπαρκτά συμπλέγματα παραστάσεων, είτε προσθέτει στα συμπλέγματα νέες γνωστές παραστάσεις. Αδυνατεί να δημιουργήσει από το μηδέν. Η φαντασία που δεν υποτάσσεται στον νου δε διαφέρει από την παραφροσύνη. Τέλος, είναι απαραίτητη για τη βελτίωση και την πρόοδο των ανθρώπινων πραγμάτων.

Στη συνέχεια ο Βιζυηνός αναφέρεται στην παραστατική των σχέσεων, την κρίση και την προσοχή. Υπάρχουν παραστάσεις που η γένεσή τους οφείλεται μόνο στις μεταξύ των αντικειμενικών παραστάσεων υφιστάμενες σχέσεις. Αυτές είναι οι παραστάσεις σχέσεων και δεν μπορούν να γίνουν συνειδητές.

Η κρίση είναι στη γλώσσα της ψυχολογίας «η ενέργεια με την οποία η ψυχή συσχετίζουσα και συγκρίνουσα τις καταστάσεις της προσπορίζεται παραστάσεις δηλωτικές των σχέσεων των υφιστάμενων μεταξύ αυτών των καταστάσεων» (Βιζυηνός, 1888:60). Βασίζεται στην παραστατική ενέργεια, είναι όμως χωριστή. Η κρίση είναι ανώτερη πνευματική ικανότητα της ψυχής.

---

⁸⁴Καραγιαννοπούλου, Ευαγγελία. *Για τη μάθηση. Η σημασία του σχεσιακού παράγοντα*. Αθήνα: Gutenberg, σ. 82 – 91.

Υπάρχουν δύο όροι για τη γένεση της κρίσης. Ο πρώτος όρος είναι ότι η κρίση έχει χωριστές καταστάσεις συγχρόνως χωρίς να συγχωνεύει αυτές τις καταστάσεις σε μία γενική κατάσταση. Δεύτερος όρος είναι ότι οι παραστάσεις διατηρούν το ποιόν αμετάβλητο.

Η προσοχή είναι η ετοιμότητα με την οποία η ψυχή προσδέχεται τις εξωτερικές διεγέρσεις, η επίδραση με την οποία η εξάσκηση έχει πάνω στις αισθήσεις και η οξύτητα της προσοχής εξαρτάται από τα ενδιαφέροντα, τα συναισθήματα. Ταυτίζεται με την εξάσκηση της παραστατικής ενέργειας των σχέσεων της ψυχής. Κάθε άνθρωπος προσέχει αυτό που γνωρίζει, φέρνει στη συνείδηση αυτό που τον κάνει ευτυχισμένο ή δυστυχισμένο, φέρνει στον νου το οικείο. Η προσοχή με την τριβή και την άσκηση αποβαίνει οξεία, ευκίνητη και εργαζόμενη. Με την προσοχή αποκλείονται οι πολλές εντυπώσεις της συνείδησης, που μπορεί να είναι αδιάφορες, να επιφέρουν σύγχυση και να ενοχλούν. Αντίθετα γίνεται επιλογή των εντυπώσεων που χρειάζονται ή που μπορούμε να επεξεργαστούμε.

Η πρόσληψη είναι η παραστατική ενέργεια με την οποία οι παραστάσεις προσλαμβάνονται σε κύκλους ή χορεία παραστάσεων, πάντοτε για τους ίδιους ψυχολογικούς λόγους. Με την πρόσληψη διευρύνουμε τους ορίζοντες. Είναι κριτική λειτουργία του πνεύματος, ταξινομική και αναμορφωτική. Η πρόσληψη των παραστάσεων είναι απαραίτητη για τη μόρφωση και την ανάπτυξη του ανθρώπινου πνεύματος, έχει λόγο στην ψυχή κατορθώνεται δια της κριτικής μόνο προσοχής.

Όσο για τις παραστάσεις, ο Βιζυηνός εξηγεί ότι όταν η ψυχή εξασκηθεί σε πολλές εντυπώσεις και αποκτήσει παραστάσεις σχέσεων, τότε μπορεί να τις συσχετίσει και να τις συγκρίνει. Έτσι δημιουργούνται ανώτερες παραστάσεις, οι γενικές. Η σύγκριση του κατά ποιόν δημιουργεί τη γενική παράσταση ταυτότητας, ενώ η σύγκριση κατά το ποσόν τη γενική παράσταση του μεγέθους. Με την εξάσκηση της συσχετικής των παραστάσεων κρίσεως γίνονται οι γενικές έννοιες.

Η γενική έννοια εκφράζει το σύνολο των σχέσεων, είναι ανώτερες παραστάσεις σχέσεων. Σκέψη είναι η παραβολή και η σύγκριση των παραστάσεων, γνώση είναι η πηγάζουσα σύνδεση ή χωρισμός αυτών των παραστάσεων με την κρίση.

Η λογική αποδίδει δύο είδη περιεχομένων στις γενικές έννοιες, περιεχόμενο κατά βάθος και περιεχόμενο κατά πλάτος, τα οποία βρίσκονται υπό το κράτος της γενικής έννοιας.

Νόησις είναι η σύνδεση, διάταξη και συνυπόταξη των παραστάσεων κατά λόγον των μεταξύ τους υφιστάμενων εσωτερικών σχέσεων, νους είναι η ικανότητα της

ψυχής να τακτοποιεί, διευθετεί το περιεχόμενό της με συνείδηση του λόγου με το οποίο υφίστανται οι σχέσεις μεταξύ των στοιχείων του περιεχομένου.

Το δεύτερο κεφάλαιο είναι αφιερωμένο στο δεύτερο μέρος της ψυχολογίας, στο περί συναισθημάτων και αφικαρδιών.

«Συναισθήματα είναι κάθε ψυχική κατάσταση, με την οποία διατίθεται όλη μας η ύπαρξη καλώς ή κακώς υπό της εμφανίσεως των αισθημάτων και παραστάσεων στη συνείδησή μας» (Βιζυηνός, 1888:84). Τα συναισθήματα είναι ποικίλα και διάφορα. Διακρίνονται σε συναισθήματα ηδονής και συναισθήματα λύπης. Κάθε αφορμή για εξάσκηση των φυσικών ικανοτήτων διεγείρει συναισθήματα ηδονής. Οι διεγέρσεις που αντιμάχονται τους όρους από τους οποίους εξαρτάται η διαρκής ευεξία της φύσης μας δημιουργεί συναισθήματα λύπης. Η κάθε κατηγορία περιλαμβάνει υλικά και πνευματικά συναισθήματα. Υλικά ή νευρικά είναι όσα διεγείρονται απευθείας εξ εντυπώσεων των σωματικών αισθητηρίων. Πνευματικά είναι όσα διεγείρονται από τις σχέσεις των πνευματικών μας καταστάσεων (χαρά – λύπη κλπ).

Στα πνευματικά συναισθήματα συγκαταλέγονται τα καλλολογικά (προέρχονται από ποικίλες παραστάσεις τάξης – αταξίας, συμμετρίας – ασυμμετρίας, ομοιότητας – διαφοράς), τα ηθικά συναισθήματα (τα διεγείρουν οι ανθρώπινες πράξεις, συνεπάγονται τη συνείδηση, κατόρθωμα ή αμάρτημα της ελεύθερης ενέργειας), τα θρησκευτικά συναισθήματα (γεννιούνται από τη σχέση των πνευματικών μας καταστάσεων με τις παραστάσεις άλλων πνευμάτων, του Θεού) και τα προσωπικά ή μικτά συναισθήματα (παράγονται από τις σχέσεις των δικών μας εντυπώσεων και παραστάσεων).

Οι αψιθυμίες ή αφικαρδίες είναι συναφείς προς τα προσωπικά συναισθήματα. Πηγάζουν από βίαιες μεταβολές και όχι σε ήρεμη κατάσταση. Κατά τη διάρκειά τους κωλύεται ή επηρεάζεται η εξάσκηση της κρίσης. Αψιθυμίες είναι η έξαλλη χαρά, η οργή, η συγκίνηση. Οφείλουμε να τις αποφεύγουμε με την αρωγή της κρίσης και του ορθού λόγου.

Τα φρονήματα είναι τα αίτια από τα οποία πηγάζουν συναισθήματα, είναι οι διαρκείς και μόνιμες έξεις του συναισθητικού και προέρχονται από τις αξίες πχ. φιλοπατρία, ευσέβεια.

Το τρίτο μέρος της ψυχολογίας είναι το περί ορέξεων και κινήσεων. Η ψυχή παράγει κατάσταση, εκφράζει μία επιθυμία ή όρεξη την ίδια στιγμή που κινείται το σώμα. Οι ψυχικές καταστάσεις που χρησιμεύουν ως αφετηρία σωματικών κινήσεων λέγονται ορέξεις. Εκούσιες ορέξεις είναι όσες συμβαίνουν μετά από προηγούμενη

επιδοκιμασία ή αποδοκιμασία της ψυχής. Ακούσιες ορέξεις είναι όσες έπονται από επιδοκιμαζόμενες ή αποδοκιμαζόμενες από την ψυχή ή είναι συνέπειες της μετάδοσης του ερεθισμού αισθητικών νεύρων σε κινητικά. Τις αποκαλούμε και αυτόματες κινήσεις και είναι σημαντικές για τη συντήρηση του οργανισμού (φως, θερμότητα). Σε αυτές ανήκουν οι αντανακλαστικές κινήσεις (βήχας, φτέρνισμα), φυσιογνωμικές ή μιμικές κινήσεις (τεχνητή παραγωγή κινήσεων – μορφασμός), μιμητικές κινήσεις (μίμηση της κίνησης παραστατικά, τεχνική δεξιότητα), ορμέμφυτα ή ορμές (διαρκείς ορέξεις, πείνα, δίψα), σωματικές ορμές ή ένστικτα και τέλος ψυχικές ή πνευματικές ορέξεις (έμφυτη όρεξη για πνευματική ενασχόληση).

Οι κλίσεις είναι διαρκείς προδιαθέσεις προς ειδικές ενέργειες ή ορέξεις. Διαφέρουν από τις ορμές. Τα ορμέμφυτα υπάρχουν σε όλους τους ανθρώπους, οι κλίσεις παρουσιάζονται σε κάποιους ανθρώπους. Είναι επίκτητες διαθέσεις.

Η ιδιοφυία είναι οι προδιαθέσεις που έγκειται στο πνεύμα κάποιου ανθρώπου. Το πάθος είναι κάθε μονομερής και αποκλειστική υπερίσχυση της ορμής ή κλίσης στη συνειδήσή μας. Στην περίπτωση αυτή ο άνθρωπος δρα, έχει μόνιμο σκοπό την εξυπηρέτηση του πάθους. Υπάρχουν ζώδη πάθη (μέθη) και πνευματικά – ευγενή πάθη (έρως). Χρέος του λογικού ανθρώπου είναι να προλαμβάνει τα πάθη εν τη γενέσει, όταν είναι ακόμα κλίση ή έλξη.

Αυτεξούσιο είναι η ελεύθερη επιλογή ενεργειών. Σημασία της βούλησης είναι η ικανότητα της ανθρώπινης ψυχής να εκτιμά, να επιδοκιμάζει ή αποδοκιμάζει την πορεία της κατάστασής της. Προαίρεση είναι η ανά πάσαν όρεξιν δι' επιδοκιμασίας ή αποδοκιμασίας γιγνομένη ελευθέρα εκλογή ενέργειας. Είναι εν τη συνειδήσει προοδοποίηση της πράξης.

Τέλος, ο Βιζυηνός αναφέρεται στον χαρακτήρα του ανθρώπου. Χαρακτήρας είναι εν τας αυτάς ορέξεις ακολουθία των αυτών προαιρέσεων του ανθρώπου. Οι προαιρέσεις είναι αγαθές και κακές, οι χαρακτήρες είναι ηθικοί ή μη ηθικοί. Ηθικός χαρακτήρας είναι όταν οι προαιρέσεις και οι πράξεις ρυθμίζονται από τις αρχές του Αγαθού.

Η Κούλα Βασιλική και Κούλα Ευγενία παρουσιάζουν τις γενικές αρχές του πονήματος και αναφέρονται στη συμβολή του Βιζυηνού ως παιδαγωγού. Γράφουν λοιπόν: «Το πόνημα *Στοιχεία Ψυχολογίας προς χρήσιν των Γυμνασίων και Διδασκαλείων* απευθύνεται σε αυτούς που διδάσκουν. Εξετάζει την Ψυχολογία ως επιστήμη που ενδιαφέρεται «για τα φαινόμενα της πνευματικής ζωής των ανθρώπων» και καταδεικνύει την εφαρμογή των αρχών της Ψυχολογίας στον χώρο της

Παιδαγωγικής. Εστιάζει στο πώς αντιλαμβάνεται το νήπιο «τα αισθήματα, προϊόντα της ψυχικής ενέργειας». Παρουσιάζει τα στάδια και τον τρόπο μάθησης τονίζοντας ότι πρώτα αντιλαμβανόμαστε τον εξωτερικό κόσμο και μετά αποκτούμε κρίση. Οι απόψεις του περί μάθησης και των σταδίων της, παραπέμπουν στις αριστοτελικές και τις σύγχρονες θεωρίες μάθησης. Θεωρεί ως ερέθισμα για μάθηση τον «τόνο των αισθημάτων», ως κίνητρο μάθησης την ευχαρίστηση του παιδιού από την ενασχόληση με ένα αντικείμενο, που διεγείρει την προσοχή του, και σημαντικό στοιχείο της διαδικασίας μάθησης την εξάσκηση. «Γεννάται «το ενδιαφέρον» και προκαλείται «η προσοχή», τόσον σπουδαία διά την διανοητικήν του ανθρώπου κατάρτισιν».

Η ηδονή αποτελεί κίνητρο του ενδιαφέροντος των παιδιών: «ανθηρά χρώματα, εύχη' αντικείμενα, ικανοποιούντα την έμφυτον προς εξάσκησιν αυτώντάσιν, προτιμώνται υπ' αυτών. Τουναντίον παν ό, τι δεν έχει τοιαύτας ιδιότητας, δεν τοις ενδιαφέρει» (Βιζυηνός, 1888:26). Παραβάλλει τις προτιμήσεις των παιδιών για κάποιο παιχνίδι με τις προτιμήσεις τους για κάποιο μάθημα: «Ούτως ο μέν των μαθητών προτιμά την ιστορίαν από της γραμματικής, έτερος την γραμματικήν από των μαθηματικών» (Βιζυηνός, 1888:27). Επισημαίνει τη συμβολή της Παιδαγωγικής Επιστήμης, και συνδέει τη διδακτική μέθοδο με το ενδιαφέρον του μαθητή για το μάθημα: «έργον λελογισμένης παιδαγωγικής είναι να ευρίσκη δι' έκαστον παιδα και παρουσιάζη εκείνας τάς επόψεις των αντικειμένων αφ' ων ο παις ευαρέστους μόνον θα λάβη εντυπώσεις. Και έργον ορθής διδασκαλίας είναι να διεγείρη το ενδιαφέρον και την προσοχήν εν ταις ψυχαίς των διδασκομένων, διά προσφυών προς τούτο μέσων και καταλλήλου εκάστοτε μεθόδου». Προβαίνει, επίσης, σε χρήσιμες διδακτικές οδηγίες.

Θεωρεί σημαντικό παράγοντα μάθησης τους τρόπους καταγραφής των πληροφοριών: α) τον εξωτερικό μηχανικό συνδυασμό παραστάσεων, β) τη λογική ανάπλαση των παραστάσεων, γ) την ανάπλαση αντίθετων και σχετικών παραστάσεων, και δ) τον λογικό συνδυασμό των παραστάσεων. Διακρίνει τη μνήμη σε «μηχανική» και «λογική ή κριτική». Θεωρεί τη μηχανική μνήμη «λίαν ακροσφαλή και αβεβαία», διότι όταν το παιδί απομνημονεύει μηχανικά δεν αντιλαμβάνεται την έννοια. Ενώ τη λογική μνήμη τη θεωρεί ασφαλή τρόπο μάθησης, γιατί ακόμη κι αν ξεχάσει κάποιος (μαθητής) τις λέξεις, θυμάται το περιεχόμενο. Προβαίνει, ακόμη, σε συμβουλές «μνημοτεχνικής» και ερμηνεύει τη λήθη. Υπογραμμίζει τον ξεχωριστό

ρόλο της φαντασίας στη μάθηση, που «χρησιμεύει ως άριστος παράγων διδακτικός», και τη σχέση της με την αφαιρετική και τη συνθετική ικανότητα.

Στη διδακτική και μαθησιακή διαδικασία, τονίζεται η δύναμη της εικόνας και η αναφορά κεκτημένης γνώσης. Το παιδί στην προσπάθειά του να μάθει, συγκρίνει την καινούργια πληροφορία με κεκτημένη γνώση. Ακολουθώντας, επισημαίνεται: α) η σημασία της προσοχής του μαθητή κατά τη διάρκεια της «παραδόσεως» του μαθήματος: «ο μετά κρίσεως προσέχων μαθητής εξέρχεται της παραδόσεως γινώσκων ήδη κατά μέγιστον μέρος το μάθημα, ο απροσεκτών κατ' αυτό κοπιάζει έπειτα εις μάτην», και β) ο ρόλος του δασκάλου ως αρωγού για την κατανόηση του γνωστικού αντικειμένου. Πέρα από τους τρόπους μάθησης και διδασκαλίας, αναλύεται η έννοια και ο ρόλος της αγωγής. Μέλημα της αγωγής είναι «η λελογισμένη επίρρωση και χρησιμοποίησις των θεμελιωδών του ανθρώπου τάσεων», δηλαδή της φιλογνωσίας, της μίμησης, της άμιλλας, της ανεξαρτησίας και αυτενέργειας, της τελειοποίησης. «Πρώτιστον της ηθικής αγωγής έργον είναι να υποστηρίξη και μονιμοποιήση εν τη ψυχή του παιδός την έμφυτον προς το αγαθόν έφεσιν. Έπειτα όμως, να ενισχύση και την βούλησιν» (Βιζυηνός, 1888:91-112). Οι απόψεις του περί ηθικής αγωγής παραπέμπουν στη φιλοσοφία του Αριστοτέλη.

γ) Η περίοδος 1833-1881 θεωρείται σημαντική για τις εξελίξεις στον χώρο της ελληνικής εκπαίδευσης και λόγω των ραγδαίων πολιτικών εξελίξεων οποιαδήποτε μεταρρυθμιστική ενέργεια στον χώρο της παιδείας απαιτεί συστηματικότερη προετοιμασία και έχει γενικότερες συνέπειες. Οι επικρίσεις για το εκπαιδευτικό σύστημα πολλαπλασιάζονται και οι έντονες πιέσεις για αλλαγές θα οδηγήσουν στη νομοθετική θεμελίωση του νεοελληνικού εκπαιδευτικού συστήματος». ⁸⁵

Ολοκληρώνοντας την παρουσία του πονήματος οφείλουμε να σημειώσουμε ότι ο Βιζυηνός είναι άριστος γνώστης της ψυχολογίας και της παιδαγωγικής και επιστημονικά ενημερωμένος σύμφωνα με την εποχή του. Ζει και γράφει τον 19^ο αιώνα, πολύ πριν τη θεωρία του Φρόιντ και των μεγάλων παιδαγωγών του 20^{ου} αιώνα. Έτσι λοιπόν θα λέγαμε ότι με το έργο του αγγίζει την ανθρώπινη ψυχή, εξηγεί έννοιες και βοηθάει τον παιδαγωγό της εποχής του να προσεγγίσει τον νέο αναπτυσσόμενο άνθρωπο.

---

⁸⁵Κούλα, Βασιλική, Κούλα, Ευγενία. (2014). «Η συμβολή του παιδαγωγού και λογοτέχνη Γεωργίου Βιζυηνού στην Παιδαγωγική Επιστήμη». Πρακτικά του Ελληνικού Ινστιτούτου Εφαρμοσμένης Παιδαγωγικής και Εκπαίδευσης (ΕΛΛ.Ι.Ε.Π.ΕΚ.), 7ο Πανελλήνιο Συνέδριο 10,11,12 Οκτωβρίου 2014.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΡΙΤΟ: Η ΠΑΙΔΙΚΗ ΠΟΙΗΣΗ ΤΟΥ ΓΕΩΡΓΙΟΥ ΒΙΖΥΗΝΟΥ

3.1 Η παιδική ποίηση του Γεωργίου Βιζυηνού

Δίπλα στο πεζογραφικό, ποιητικό έργο και τις επιστημονικές μελέτες του Γεωργίου Βιζυηνού, εξέχουσα θέση έχει και η παιδική λογοτεχνία. Στην παιδική λογοτεχνία του Γεωργίου Βιζυηνού συγκαταλέγονται παιδικά ποιήματα και έξι διηγήματα. Τα παιδικά ποιήματα τα έγραψε ανάμεσα στα 1877 και 1882.⁸⁶ Ο Βιζυηνός άρχισε να γράφει παιδικά ποιήματα ήδη από την παραμονή του στην Κύπρο.⁸⁷

Με τη ματιά ενός ενήλικα που θέλει να νουθετήσει τα παιδιά και με την παιδική αθωότητα και ψυχή που έχει ο Βιζυηνός, καταπιάνεται με την παιδική ποίηση. Όλα αυτά σε μία εποχή όπου «τα όρια Παιδικής Λογοτεχνίας και Λογοτεχνίας είναι δυσδιάκριτα και η έννοια της παιδικής Λογοτεχνίας σχεδόν ακόμη άγνωστη, ο ποιητής προσδιορίζει έμμεσα τους στόχους και τους όρους της καταλληλότητας και χρησιμότητας της παιδικής ποίησης. Αναπτύσσει και βελτιώνει έναν τρόπο γραφής και έκφρασης ειδικά προσανατολισμένο σε παιδιά, πράγμα που τον καθιστά έναν από τους πρωτοπόρους της παιδικής Λογοτεχνίας στα τέλη του 19^{ου} αιώνα πριν από τον Αλέξανδρο Πάλλη, μετά τον Ηλία Τανταλίδη και τον Άγγελο Κατακουζηνό. Είναι όμως τελείως διαφορετικός θεματολογικά, γλωσσικά και παιδαγωγικά».⁸⁸

Ο Νικόλαος Βασιλειάδης θεωρεί ότι ο Βιζυηνός «επιστρατεύει την παιδική ποίησή του ως αρωγό στη «βαθμιαίαν του νου ανάπτυξιν» και πιστεύει την παιδική χρησιμότητά της».⁸⁹

Ο Γρηγόριος Ξενόπουλος τα χαρακτηρίζει «ίσως τα γοητευτικότερα από όλα τα ποιήματα και τα ωραιότερα που έχουν γίνει στη γλώσσα μας».⁹⁰ Συγκεκριμένα γράφει: «Από όλα τα ποιητικά του έργα, τα παιδικά ποιήματα είνε ίσως τα ωραιότερα. Εξάπαντος είνε τα ωραιότερα των παιδικών ποιημάτων μας. Υπάρχει μία τρυφερότης εις την έμπνευσιν και μία χάρις εις την διατύπωσιν και μία πρωτοτυπία

---

⁸⁶Βιζυηνός, Γ. Μ. (2001). *Το τέλος του παραμυθιού ή η αρχή του ονείρου*. Επιμέλεια Λίτσα Χατζοπούλου. Αθήνα: Ερμής, σ. 25.

⁸⁷Παπακώστας, Γιάννης. (2004). *Γεωργίου Βιζυηνού Επιστολές*. Αθήνα: Πατάκης, σ. 94.

⁸⁸Βιζυηνός, Γεώργιος. (1997). *Παιδικά ποιήσεις*. Εισαγωγή Ανδρέας Καρακίτσιος. Θεσσαλονίκη: Ζήτρος, σ. 25.

⁸⁹Βασιλειάδης, Ι. Ν. (1894). «Σελίδες εν Φρενοκομεία: Ο Ατυχήσας Ποιητής». *Ποικίλη Στοά*, έτος 10^ο, σ. 151.

⁹⁰Ξενόπουλος, Γρηγόριος. (1937). *Αλέξανδρος Πάλλης. Στα Άπαντα*. Αθήνα: Μπίρης. τ. 11^{ος}, σ. 230 - 231.

εις το σύνολον, την οποίαν εις μάτην θα εξήτει κανείς εις άλλους ποιητάς. Τα παιδικά ποιήματα του Βιζυηνού είνε σωστά καλλιτεχνήματα, προορισμένα δια την παιδικήν ψυχήν, αλλ' ικανά να συγκινήσουν και πάντα εραστήν του Ωραίου υπό οιανδήποτε μορφήν και εις οιανδήποτε κύκλον». ⁹¹

Ο Ι. Μ. Παναγιωτόπουλος επισημαίνει την παιδική του ψυχή. «Στα παιδικά του ποιήματα φεγγοβολεί λαμπρότατα η άπραγή του ψυχή και κάτι πολύ περισσότερο, η συνείδησή του η παιδιάστικη, αυτή που τον ξεχωρίζει ανάμεσα στους ομότεχνούς του της εποχής». ⁹²

Γράφει ο Βαγγέλης Αθανασόπουλος: «Ένα σημαντικό μέρος του ποιητικού έργου του Βιζυηνού αποτελούν τα παιδικά ποιήματα όπου κατορθώνει να δείξει την τρυφερότητα που έτρεφε για το παιδί, συνδυασμένη με τη γνώση που είχε για τον ψυχικό του κόσμο. Ας θυμηθούμε πως η διδακτορική διατριβή του είχε ως θέμα το παιδικό παιχνίδι από παιδαγωγική και ψυχολογική άποψη, αλλά κυρίως δεν πρέπει να ξεχνάμε ότι κι ο ίδιος ήταν ως την τελευταία στιγμή του ένα παιδί. Ίσως γι' αυτό και τα παιδικά του ποιήματα θεωρούνται σαν τα πιο ωραία ανάμεσα στα νεοελληνικά ποιήματα για παιδιά, αλλά ίσως και σαν τα γοητευτικότερα από όλα του τα ποιήματα». ⁹³

Ο Π. Μουλλάς σημειώνει «ορισμένες σταθερές του απασχολήσεις (ποιήματα, διηγήματα, η διατριβή του που τυπώνεται στη Λειψία το 1881) μας δείχνουν πως στο επίκεντρο των ενδιαφερόντων του τοποθετείται ο κόσμος του παιδιού. Ανάγκη αποδραματοποίησης και φυγής προς το παρελθόν; Δημιουργία ενός είδους τεχνητού παραδείσου; Επαγγελματικό ενδιαφέρον για την παιδαγωγική; Θα έλεγες πως το παιδί που ζει μέσα του δεν εννοεί να ενηλικιωθεί ή να πεθάνει». ⁹⁴

3.2 Οι συλλογές των παιδικών ποιημάτων του Γεωργίου Βιζυηνού

Τα παιδικά ποιήματα του Βιζυηνού δεν κυκλοφόρησαν σε συλλογές όσο ήταν εν ζωή, έτσι δεν εντάχθηκαν σ' ένα πλαίσιο, δεν παρουσιάστηκαν ως συνέχεια. Το κάθε

⁹¹Παπακώστας, Γιάννης. (2004). *Γεωργίου Βιζυηνού Επιστολές*. Αθήνα: Πατάκης, σ. 96 - 97.

⁹²Παναγιωτόπουλος, Ι. Μ. (1954). *Γεώργιος Βιζυηνός*. Αθήνα: Αετός, σ. 25.

⁹³Βιζυηνός, Γ. Μ. (1991). *Τα διηγήματα*. Επιμέλεια Βαγγέλης Αθανασόπουλος. Αθήνα: Νεοελληνική Βιβλιοθήκη Ίδρυμα Κώστα και Ελένης Ουράνη. Σ. 37.

Αθανασόπουλος, Βαγγέλης. (1996). «Ο Βιζυηνός εκατό χρόνια μετά την έξοδό του από το φρενοκομείο». Στη *Νέα Εστία*. Τ. 1664, σ. 1406.

⁹⁴Μουλλάς, Π. (1996). *Το νεοελληνικό διήγημα και ο Γ.Μ. Βιζυηνός. Νεοελληνικά διηγήματα*. Αθήνα: Βιβλιοπωλείον της Εστίας, 5η έκδ., σή'-οθ'. Ανακτήθηκε από το διαδίκτυο https://www.greek-language.gr/digitalResources/literature/education/literature_history/search.html?details=24

ποίημα έχει τη θέση του αυτοτελώς. Επίσης ο ποιητής δεν κατηγοριοποίησε τα ποιήματά του, με αποτέλεσμα αυτό να γίνει μεταγενέστερα από τους μελετητές του έργου του. Κάτι τέτοιο βέβαια είναι αυθαίρετο ή ενδεχομένως να υπάρχουν διαφορετικές εκτιμήσεις ή πολλά ποιήματα να μπορούν να ενταχθούν σε περισσότερες από μία κατηγορίες. Πολλά ποιήματα δημοσιεύτηκαν αποσπασματικά στη *Διάπλαση των παιδών* και την *Εστία*, άλλα ποιήματα βρέθηκαν στα χειρόγραφα του συγγραφέα τα *Λυρικά*, ενώ ο ίδιος ο Βιζυηνός ξαναδούλεψε τα ίδια ποιήματα δημιουργώντας παραλλαγές ή αλλάζοντας τίτλο. Όλα αυτά δυσχεραίνουν την ολική μελέτη του έργου του.

Ο Ανδρέας Καρακίτσιος σημειώνει: «Τα παιδικά ποιήματα του Γ. Βιζυηνού έχουν δημοσιευθεί μόνο αποσπασματικά σε φιλολογικές ή βιογραφικές μελέτες για τον ποιητή. Οι σπουδαιότερες είναι: 1) *Τα παιδικά τραγούδια του Γεωργίου Βιζυηνού από το χειρόγραφο Λυρικά*, Εταιρεία Θρακικών Μελετών, Νο 17, Αθήνα 1953, 2) *Γεώργιος Βιζυηνός*, Επιμέλεια Ι. Μ. Παναγιωτόπουλος, Αθήνα, 1954, 3) *Τα Άπαντα του Γεωργίου Βιζυηνού*, Πρόλογος Σπύρου Μελά, εισαγωγή Κλ. Παράσχου – Κ. Μαμώνη, επιμέλεια Κ. Μαμώνη, εκδοτικός οίκος Βίβλος 1955 (ποιήματα από τα χειρόγραφα Λυρικά, 4) *Άπαντα ποιήματα του Γ. Βιζυηνού*, εκδόσεις Βίπερ 1968, σελ. 280 – 353 και 5) Μαρίνος Ξηρέας, *Άγνωστα βιογραφικά στοιχεία και κατάλοιπα του Βιζυηνού*, Λευκωσία – Κύπρος, 1949».⁹⁵

Ο Πολύδ. Παπαχριστοδούλου το 1953 σημειώνει ότι «Από τα χειρόγραφα που άφησεν ο Γ. Βιζυηνός έχει ξεχωρισθή κείνα με τον τίτλο *Παιδικαί Ποιήσεις* εις τρεις τόμους μετ' αναλόγων εικόνων 1884».⁹⁶ Το χειρόγραφο αυτό που μνημονεύει ο Βασιλειάδης (Γ. Βαλέτας, 1937, Θρακικά Η') περιέχει περίπου 200 «Παιδαγωγικά» ποιήματα και αναγγέλεται από την *Εστία* το 1888, ωστόσο τα ποιήματα αυτά δεν εκδόθηκαν ποτέ.⁹⁷

Συνεχίζει λοιπόν «Στα 1896, δύο μήνες πριν πεθάνη ο ποιητής, παρουσιάζεται στη *Διάπλαση* η ανέκδοτη συλλογή του. Ο κ. Ι. Γαλάτης, εκδότης αγγέλει την έκδοσιν συλλογής παιδικών ποιημάτων του Γ. Βιζυηνού υπό τον τίτλον *Ο φίλος των Ελληνοπαίδων*. Θα εκδοθούν δύο τόμοι, εξ ων ο μεν πρώτος θα περιέχη *Νηπιακά, Αποφθεγματικά και Οικογενειακά*, ο δε δεύτερος *Πραγματογνωσιακά και*

⁹⁵Βιζυηνός, Γεώργιος. (1997). *Παιδικαί ποιήσεις*. Εισαγωγή Ανδρέας Καρακίτσιος. Θεσσαλονίκη: Ζήτρος, σ. 23 - 24.

⁹⁶*Τα Παιδικά Τραγούδια του Γεωργίου Βιζυηνού από το χειρόγραφο τα «Λυρικά»*. (1953). Εταιρεία Θρακικών Μελετών, αριθ. 17, σ. 5 - 6.

⁹⁷Βιζυηνός, Γεώργιος. (1997). *Παιδικαί ποιήσεις*. Εισαγωγή Ανδρέας Καρακίτσιος. Θεσσαλονίκη: Ζήτρος, σ. 25 - 26.

Ηθικοθρησκευτικά». Ωστόσο δεν κυκλοφόρησε ποτέ αυτοτελώς. Μεμονωμένα ποιήματα κυκλοφόρησαν στα περιοδικά *Εστία*, *Διάπλασις των Παίδων* και στα *Λυρικά*.

Η πρώτη έκδοση των ποιημάτων του Βιζυηνού *Τα παιδικά τραγούδια του Γεωργίου Βιζυηνού από το χειρόγραφο τα Λυρικά*, το 1953, περιλαμβάνει συνολικά 64 ποιήματα.⁹⁸ Τα περισσότερα απ' αυτά υπάρχουν στην έκδοση *Παιδικά ποιήσεις* του 1997. Ωστόσο στην πρώτη έκδοση διαβάζουμε ποιήματα που δε συμπεριλαμβάνονται στις επόμενες εκδόσεις, όπως είναι: *Η ψυχολογία* που ανήκει στην πρώτη κατηγορία, τα ποιήματα *κοσμογονικό*, *πατρίς*, *νοσταλγία*, *το ναυτόπουλο* από την τρίτη κατηγορία, *της μαμάς η αγκαλιά*, οι *μεταμορφώσεις* από την πρώτη κατηγορία. Το ποίημα *παρακοή* υπάρχει στην τελευταία έκδοση με τον τίτλο *το ψαράκι* και ανήκει στη δεύτερη κατηγορία και τέλος από τα είκοσι οχτώ αποφθέγματα της πρώτης έκδοσης αρκετά δεν υπάρχουν στην τελευταία ή και το αντίθετο κάποια αποφθέγματα υπάρχουν μόνο στην έκδοση του 1953.

Η δεύτερη συγκέντρωση των παιδικών ποιημάτων πραγματοποιήθηκε από τον Ι. Μ. Παναγιωτόπουλο το 1954. Πρόκειται για μία επιλογή ποιημάτων, διηγημάτων και μελετών του Βιζυηνού. Έχουν επιλεγεί 24 παιδικά ποιήματα προκειμένου ο αναγνώστης του Βιζυηνού να έχει μία σφαιρική εικόνα όλου του έργου του.

Η τελευταία και έκτη συγκέντρωση των παιδικών ποιημάτων του Βιζυηνού το 1997 από τις εκδόσεις Ζήτρος σε εισαγωγή Ανδρέα Α. Καρακίτσιου είναι η πιο ολοκληρωμένη.⁹⁹ Βασίστηκε στις προηγούμενες εκδόσεις, συμπεριλαμβάνει όμως και ποιήματα που κάποτε δεν τα θεωρούσαν «παιδικά». Προστέθηκε μια ομάδα ποιημάτων, που δε συμπεριλήφθηκε από τον συγγραφέα στα παιδικά, αλλά η ποιότητα τους σήμερα τα επιτρέπει να ενταχθούν ως παιδικά.

3.3 Κατηγοριοποίηση των παιδικών ποιημάτων του Γεωργίου Βιζυηνού

Όπως είπαμε στην αρχή ο Βιζυηνός δεν κυκλοφόρησε συλλογές παιδικών ποιημάτων και δεν κατηγοριοποίησε τα ποιήματα. Σύμφωνα με την αναγγελία του Ι. Γαλάτη στη *Διάπλαση*, που είδαμε παραπάνω, τα ποιήματα διακρίνονται σε

---

⁹⁸Τα *Παιδικά Τραγούδια του Γεωργίου Βιζυηνού από το χειρόγραφο τα «Λυρικά»*. (1953). Εταιρεία Θρακικών Μελετών, αριθ. 17.

⁹⁹Βιζυηνός, Γεώργιος. (1997). *Παιδικά ποιήσεις*. Εισαγωγή Ανδρέας Καρακίτσιος. Θεσσαλονίκη: Ζήτρος.

«Νηπιακά», «Αποφθεγματικά», «Οικογενειακά», «Πραγματογνωσιακά» και «Ηθικοθρησκευτικά».¹⁰⁰

Ο Ανδρέας Καρακίτσιος διακρίνει ως προς τη θεματολογία τα παιδικά ποιήματα του Γ. Βιζυηνού σε πέντε κατηγορίες. Στην πρώτη κατηγορία ανήκουν τα περισσότερα ποιήματα. Η θεματολογία είναι ανάλογη «με τις κλίσεις, τα ενδιαφέροντα, τις ευαισθησίες και τις απαιτήσεις των παιδιών». Ακολουθούν τα ποιήματα με πρωταγωνιστές ζώα, με ζώα που αποκτούν ανθρώπινη φωνή. «Η επιλογή δεν είναι τυχαία, γιατί η αγάπη των παιδιών στα ζώα είναι πασιφανής. Τα παιδιά και ιδιαίτερα τα νήπια εκλαμβάνουν τα ζώα ως κάτι το ενδιάμεσο μεταξύ αυτών και του κόσμου των μεγάλων. Επειδή δε μιλούν, τα αισθάνονται πλησιέστερα από ό, τι τους ενήλικες». Στην τρίτη κατηγορία περιλαμβάνονται τα ποιήματα «που εξυμνούν και προδιαθέτουν αγάπη στη φύση, στον άνθρωπο και στον Θεό». Στην τέταρτη κατηγορία είναι όσα «αναφέρονται σε διαχρονικές αξίες και στη λογική και ψύχραιμη αντιμετώπιση των προβλημάτων της ζωής». Εδώ εντάσσονται κυρίως τα αποφθεγματικά ποιήματα που επισημαίνουν την «αξία της οικογένειας, της πατρίδας, της θεοσεβείας, της θρησκευτικής ευλάβειας και προσευχής καθώς και τη μητρική φιγούρα ως πηγή θαλπωρής, αγάπης, φροντίδας και προστασίας». Στην πέμπτη κατηγορία ο ποιητής προσφέρει γνώσεις μιλώντας για διάφορα επαγγέλματα, τα οποία «καταγράφονται με απλότητα, καθαρότητα και ευκρίνεια. Είναι επίσης εμφανείς οι αντιλήψεις «του εργοστασιακού σχολείου». Για πρώτη φορά η ποίηση απευθύνεται με τέτοιο τρόπο για τη δουλειά. Παρουσιάζονται οι σκέψεις, τα αντικείμενα του καθημερινού περιβάλλοντος, αλλά ξεχωρίζει και η πίστη του Βιζυηνού ότι η χειρωνακτική εργασία είναι πολύ κοντά στη φάση του παιχνιδιού».¹⁰¹ Η άποψη αυτή μας παραπέμπει στη διατριβή του Βιζυηνού *Το παιχνίδι υπό έποψη ψυχολογική και παιδαγωγική* που είδαμε παραπάνω.

Περιλαμβάνει συνολικά 151 ποιήματα. Σύμφωνα με την κατηγοριοποίηση των ποιημάτων του Βιζυηνού, 68 εξ αυτών ανήκουν στην πρώτη κατηγορία, δηλαδή στα ποιήματα «με θεματολογία σαφώς προσανατολισμένη στις κλίσεις, στα ενδιαφέροντα, στις ευαισθησίες και στις απαιτήσεις των παιδιών».¹⁰² Καλύπτει το μεγαλύτερο μέρος του συνόλου των ποιημάτων και είναι τα ακόλουθα: *καλή νύχτα, τα σημεία του ορίζοντος, το ημερονύκτιον, το καλοκαίρι, προ του ύπνου, αυγή,*

¹⁰⁰Βιζυηνός, Γεώργιος. (1997). *Παιδικά ποιήσεις*. Εισαγωγή Ανδρέας Καρακίτσιος. Θεσσαλονίκη: Ζήτρος, σ. 26.

¹⁰¹Στο ίδιο, σ.26 – 28.

¹⁰²Στο ίδιο, σ.26.

σταλαγματιά – σταλαγματιά, η παπαρούνα, υπέρ των πτηνών, καλοκαίρι, τριαντάφυλλο, φιλαλήθεια, η γκρινιάρρα, χαρακτηριστικά των ωρών, ο φύλαξ άγγελος, ο ύπνος του βρέφους, ελεημοσύνη, η παρουσία του Θεού, εν ώρα θυέλλης, προ του φαγητού, μη κτυπάτε τα πουλιά, φθινόπωρον, φεγγαράκι, παιδική αφοβία, ποιος διευθύνει, η ευτυχία του φρόνιμου, τι μ' αρέσει, χειμωνιάτικο, το θυμάρι, ανατολή – δύσις, η εργασία, πρόγραμμα, πρωία, ο αρχιτέκτων, πώς κοιμούμαι;, τάξις, άμα νυχτώνει, πέσε πίττα, αι φάσεις της σελήνης, καλαί πράξεις, αρετή και αδικία, τάξις και αταξία, τι μ' αρέσει, αρετή και πλούτος, καθαριότης, ώρα ύπνου, όποιος άλλου λάκκο σκάπτει, διατί προσεύχεσαι, η βροχή, το καλοκαίρι, παις προς πτηνόν, πτηνόν προς παίδα, όπου γυρεύει κέρατα, χάνει και τ' αυτιά, το πλύσιμο, εσπερινή προσευχή, στο δρόμο, κατά την πρώτην του έτους, μύθος Α', μύθος Β', Η Νεφέλη, η βροχή, η ζωή, το όνειρο, υποθήκαι, η νεράιδα, απένταρος μουσαφιρεύει, φθινόπωρον, το ρυάκι.

Από τα ποιήματα αυτής της κατηγορίας Το φεγγαράκι συμπεριλαμβάνεται στο ανθολόγιο λογοτεχνικών κειμένων της Α' και Β' τάξης δημοτικού¹⁰³ στην ενότητα «παιδί και φύση».

Φεγγαράκι σιγανό
Πλέει μες στον ουρανό
Σα σκαφίδι φωτεινό
Σαν καντήλι κάθε βράδυ
Δίχως άναμμα και λάδι,
Φέγγει μέσα στο σκοτάδι.

Ήθελα να το κρατώ
Σαν το τόπι μου κι αυτό,
Δω κι εκεί να το πετώ.

Μα ποτέ σωστό δε μένει,
Μια τρανεύει, μια μικραίνει,
Σαν τι τάχα να παθαίνει;

Ένα πολύ γλυκό ποίημα και ταυτόχρονα ένα μάθημα για τον κύκλο του νερού στα παιδιά αποτελεί το ποίημα Η βροχή.

Μεσ' στον καθάριο ουρανό
Γυρνούνε τ' αγεράκια
Μαζεύουν όπου βρουν αχνό,
Τον κάνουν συννεφάκια.

Μ' αχνός όπου συμμαζευτεί,

¹⁰³Γραϊκός, Νικόλαος, Κάισαρης, Λεωνίδας, Καπλάνογλου, Μάνια, Τσιλιμένη, Τασούλα. (2018). *Ανθολόγιο Λογοτεχνικών Κειμένων Α' & Β' Δημοτικού Το Δελφίνι*. Υπουργείο Παιδείας, Έρευνας και Θρησκευμάτων. Διόφαντος, σ. 91.

Είναι νερό που τρέχει
Και δεν μπορεί να κρατηθεί
Για τούτο βρέχει, βρέχει.

Στη γη η βροχή κατρακυλά
Και γίνονται ρυάκι
Τα ρυάκια σμίγονται πολλά
Και κάνουν ποταμάκι.

Μα το ποτάμι που ενωθεί
Μ' ένα ποτάμι άλλο,
Κάνει νερό, πλατύ, βαθύ
Και ποταμό μεγάλο.

Κι έτσι το ρέμα το θολό
Οι ποταμοί κυλούνε,
Ωσπου να φτάσουν στο γιαλό,
Στη θάλασσα να μούνε.

Μα θάλασσα κι ωκεανό
Ο ήλιος τα ζεσταίνει,
Κάνει απ' το κύμα τους αχνό
Που στα ψηλά ανεβαίνει.

Και κει ψηλά απ' το βουνό
Κρύος βοριάς προβάλλει,
Σύννεφα κάνει τον αχνό
Και βρέχει, βρέχει πάλι.

Η δεύτερη κατηγορία, που αναφέρεται στο ζωικό βασίλειο περιλαμβάνει 30 ποιήματα: *το αποπλανηθέν πτηνόν, το χελιδόνι, το λαγουδάκι, ο κορδαλλός, ο πετεινός, η αγελάδα, η κλώσα, πεταλούδα, ο πετεινός, το βάρβαρο άλογο, η αγελάδα, ο κούκος, ένα θηρίο, αι εντολαί του πετεινού, το καναρίνι, η μέλισσα, ψαράκι, η ουρά της γάτας, η εργασία των μελισσιών, το πουλάκι, το σκυλί, το τσιροπούλι, το ψαράκι, χελώνη και ίππος, το γατάκι, μια σμαρίδα, ο παπαγάλος, η νυχτερίδα, το μυρμήγκι και το σπαλάγγι (ο τυφλοπόντικας).*

Στην κατηγορία αυτή υπάρχει ένα πασίγνωστο παιδικό ποίημα – τραγούδι που έχει μεγαλώσει γενιές και γενιές. Πρόκειται για το ποίημα *Η αγελάδα*.

Μού και μού η αγελάδα
Τρώγει χόρτα στη λιακάδα,
Βότανα μικρά – μεγάλα,
Για να κατεβάσει γάλα.

Να το κάμουνε τυράκι,
Να το κάμουν βουτυράκι,
Να μου βάλουν μεσ' στο πιάτο,

Να μου πουν: «ορίστε, φάτο!»

Το ποίημα *Το ψαράκι* υπήρχε και στην πρώτη έκδοση με τον τίτλο *Η παρακοή*.
Λέει το ποίημα:

Ένα ψαράκι στο γιαλό
Λευκό λευκό και παχουλό
Ψαράκι
-ας με χωρέσ' αν το λαλώ,
Ήτανε φαίνεται τρελλό
Λιγάκι.

Γιατ' είχε μία συλλογή,
Να μάθει τα' είν' αυτό που γη
Καλύνε.
Να ιδεί πώς τρέχουν οι λαγοί,
Όταν οι μαύροι κυνηγοί
Τους βρούνε.

Του κάκου η μάνα του η κυρά
Με τη σχιστή της την ουρά
Το κρούει,
Για να μην έβγ' απ' τα νερά.
Κείνο τυφλώθη μια φορά,
Ακούει.

Λοιπόν πετά με μια καρδιά
Πά στης ακτής την αμμουδιά
Στο χώμα.
Μα πέφτ' απ' την αναποδιά
Ίσα στου χάρου την ποδιά,
Στο στόμα.

Κι ακούει κει που σπαρταρά:
-Απ' τα δικά σου τα νερά
Μη βγαίνεις.
Κι αν παρακούσεις μια φορά
Ό, τ' είπ' η μάνα η κυρά,
Παθαίνεις.

Στην τρίτη κατηγορία περιλαμβάνονται «τα ποιήματα που εξυμνούν και προδιαθέτουν αγάπη στη φύση, στον άνθρωπο και στον Θεό».¹⁰⁴ Πρόκειται για 28 ποιήματα. Αυτά είναι: *η θεολογική σχολή της Χάλκης, η μητέρα, ο καλός Θεός, ελπίδα*

---

¹⁰⁴Βιζυηνός, Γεώργιος. (1997). *Παιδικά ποιήσεις*. Εισαγωγή Ανδρέας Καρακίτσιος. Θεσσαλονίκη: Ζήτρος, σ. 27.

στο Θεό, ο νέος ναύτης, η προς τα πτηνά ευσπλαχνία, καλή νύχτα, η λατρεία του Θεού, ευλάβεια, παρηγορεί τους ασθενείς, παιδική θεολογία, ευχαριστία, ο τρελός, η μαμά μου εορτάζει, φως ηλίου, φως κυρίου, ευχαριστία, θαυμασμός, το Ίον, η βροχή, το δάσος, υπέρ των ζωυφίων, η καταιγίς, η εσπέρα, τα δένδρα, Πάσχα, του βουνού ο βράχος, ο διδάσκαλός μου και ο κριτής.

Ένα από τα ωραιότερα ποιήματα που έχουν γραφτεί για τη μητέρα, για την ανιδιοτελή αγάπη της, τη διαχρονική αξία και σημασία στη ζωή κάθε ανθρώπου είναι το ομότιτλο ποίημα:

Πώς να πειράξω τη μητέρα,
να κάμω εγώ να λυπηθεί,
που όλη νύχτα κι όλη μέρα
για το καλό μου προσπαθεί;

Πώς ν' αρνηθώ ή ν' αναβάλλω
ό, τι ορίζει κι απαιτεί,
αφού στη γη δεν έχω άλλο
κανένα φίλο σαν κι αυτή;

Αυτή στα στήθη τα γλυκά της
με είχε βρέφος απαλό
με κάθιζε στα γόνατά της
και μ' έμαθε να ομιλώ.

Αυτή με τρέφει και με ντύνει,
όλο το χρόνο που γυρνά,
και δίπλα στη μικρή μου κλίνη,
σαν αρρωστήσω ξαγρυπνά.

Αυτή σαν πέσω και χτυπήσω,
φιλά, να γιάνει την πληγή,
αυτή, τι πρέπει εγώ ν' αφήσω
και τι να κάνω μ' οδηγεί.

Πώς το λοιπόν τέτοια μητέρα
να κάνω εγώ να λυπηθεί,
που όλη νύχτα κι όλη μέρα
για το καλό μου προσπαθεί;

Στην τέταρτη κατηγορία ανήκουν τα αποφθέγματα, οι διαχρονικές αξίες που πρεσβεύει ο Βιζυηνός, καθώς και η λογική και ψύχραιμη αντιμετώπιση των προβλημάτων.¹⁰⁵ Ο Ανδρέας Καρακίτσιος έχει συγκεντρώσει 16 ποιήματα και σειρές

---

¹⁰⁵Βιζυηνός, Γεώργιος. (1997). *Παιδικά ποιήσεις*. Εισαγωγή Ανδρέας Καρακίτσιος. Θεσσαλονίκη: Ζήτρος, σ. 26.

αποφθεγμάτων. Εκτός από τα αποφθέγματα, τα ποιήματα αυτής της κατηγορίας είναι: *ο φιλομαθής πτωχός, επί του τάφου του πατέρα μου, ο μέλλον στρατιώτης, τα ορφανά, φιλοπατρία, έρχεται ο πατέρας, η σπουδή, σταθερότης, όλα φανερώνονται, αποχωρισμός, ο τελευταίος Παλαιολόγος, ο Βύας.*

Στην τελευταία κατηγορία ανήκουν τα ποιήματα που μεταδίδουν γνώσεις και ενημερώνουν τα παιδιά πώς ασκείται κάθε επάγγελμα. Εδώ έχουμε 9 ποιήματα. Αυτά είναι: *οι μαρμαράδες, ο μαχαιράς, ο ξυλουργός, ο κυνηγός, ο κηπουρός, ο νερόμυλος, ο σιδηρουργός, ο ψωμάς και ο γεωργός.*

3.4 Γνωρίσματα της παιδικής ποίησης του Γεωργίου Βιζυηνού

Ο Βιζυηνός με τα παιδικά ποιήματα απευθύνεται στο παιδί – αναγνώστη. Καθορίζει ο ίδιος το αναγνωστικό κοινό. Γράφει έχοντας στον νου του το παιδί που αναπτύσσεται. Θέλει να πλάσσει τον χαρακτήρα του, να μεταδώσει γνώσεις, προκειμένου να γαλουχηθεί με χρηστά ήθη, με σεβασμό και πίστη στην πατρίδα και τον χριστιανισμό. Παράλληλα θα λέγαμε ότι ταυτίζεται με το παιδί, απευθύνεται στο παιδί, είναι όμως κι ο ίδιος ένα παιδί που δε μεγάλωσε ποτέ, δεν ενηλικιώθηκε ποτέ. Αν και δεν αποφεύγει κάποια «οχλυρά επιμύθια» (Αθανασόπουλος, σ. 482) γράφει με στόχο την τέρψη και τη διδαχή παράλληλα.

Ως προς τα χαρακτηριστικά της παιδικής ποίησης του Γ. Βιζυηνού ο ίδιος «επιλέγει ως πρώτο ποιητικό υλικό αυτό που αποτελεί το γνησιότερο άρωμα της Θράκης, το λαϊκό τραγούδι της, τη λαϊκή παράδοση, την ψυχή της. Δέχτηκε φυσιολογικά και τη βαθιά επιρροή από την έκρηξη των εθνικών λογοτεχνιών της εποχής του στην Ευρώπη».¹⁰⁶

«Από τις παραδόσεις του λαού παίρνει πολύτιμο υλικό και το μεταπλάθει σε ποίημα. Είναι αξιοσημείωτη η μυθοπλαστική του ικανότητα. Εκμεταλλεύεται ακόμα και τους μύθους του Αισώπου. Διαμορφώνει κατάλληλα το ποιητικό τοπίο και εμφανίζει σε πρώτο πλάνο τους ήρωές του είτε είναι παιδιά – ήρωες, είτε μικρά ζώα και αναδεικνύει μια ποίηση παιδοκεντρική και βαθιά ανθρώπινη και παιδαγωγική, πολύ διαφορετική από τις Χρηστομάθειες του 19^{ου} αι».

---

¹⁰⁶Βιζυηνός, Γεώργιος. (1997). *Παιδικά ποιήσεις*. Εισαγωγή Ανδρέας Καρακίτσιος. Θεσσαλονίκη: Ζήτρος, σ. 28 - 36.

«Επιμένει στον ανιμιστικό και ανθρωπομορφικό χαρακτήρα των ποιημάτων του. Πιστός στον σεβασμό της λογικής του μικρού παιδιού εξανθρωπίζει και προσωποποιεί τη φύση».

«Το Δημοτικό τραγούδι, η λαϊκή παράδοση δε στάθηκε μόνο πηγή έμπνευσης και αστείρευτη θάλασσα θεμάτων και ιδεών. Συντέλεσε αποφασιστικά στη δημιουργία ενός είδους γραφής, που αγγίζει τα όρια και τις παρυφές της δραματικής γραφής. Γι' αυτό τον σκοπό προχωρεί πάνω στα σταθερά μοτίβα και στους δρόμους του Δημοτικού τραγουδιού. Συγκεκριμένα, σε πολλά από τα ποιήματά του ανιχνεύονται διαλογικά μέρη, ερωτοαπαντήσεις που αποκαθιστούν τη διήγηση, δράση προσώπων και ζώων ως κεντρικών ηρώων, στοιχεία σκηνογραφικών χώρων και τοπίων. Διαμορφώνεται έτσι μια γραφή που θυμίζει θεατρικό είδος, που θέλει να αφηγηθεί, να καταγράψει και να δείξει μια αφηγηματική εκφορά, πλοκή και επεισόδια και όχι με μια ή δύο απλές εικόνες στη σειρά».

Η γλώσσα που χρησιμοποιεί ο Βιζυηνός στα παιδικά ποιήματα «είναι η γνήσια, η δημοτική της εποχής του, εμπλουτισμένη από εκφράσεις της προφορικής ντοπιολαλιάς της Θράκης. Στα ποιήματά του συναντώνται τοπικοί ιδιοματισμοί. Η γλώσσα στα παιδικά ποιήματα είναι η χαρακτηριστικότερη απόδειξη της πορείας που έχει διανύσει ο ποιητής, ο οποίος αφού ξεμπερδεύει αρχικά με την καθαρεύουσα της εποχής του, που χρησιμοποιεί στις πρώτες ποιητικές συλλογές και με το λογιοτατισμό του Φαναριωτισμού, καταλήγει σε έναν λυρισμό γεμάτο απλότητα, λιτότητα και στιχουργική οικονομία. Μάλιστα οι λυρικού τόνοι θυμίζουν Σολωμική ποίηση (Θέμελης Γιώργος και Καμαρινάκης Ευάγγελος, 1965)».

«Κάποια από τα ποιήματά του είναι γραμμένα σε πρώτο πρόσωπο, στοιχείο που ευνοεί όχι μόνο την ταύτιση του παιδιού με τον ήρωα αλλά την ανάδειξη της οπτικής γωνίας των παιδιών. Τα ποιήματα αυτά γίνονται παιδοκεντρικά και έχουν και τη σφραγίδα του παιδαγωγού».

«Ο στίχος είναι συνήθως απογυμνωμένος από τεχνικά στολίδια. Κυριαρχεί ο ίαμβος και η συχνή εναλλαγή του με τροχαίο. Στα περισσότερα η ρίμα είναι φροντισμένη, η εναλλαγή του ρυθμού δικαιώνει έναν τόνο χαρούμενο και ανάλαφρο. Είναι περιπτώσεις όπου ο φροντισμένος στίχος, η άρτια επεξεργασία της μορφής του ποιήματος προσδίδουν εύθυμο τόνο με επιτυχημένες ως επί το πλείστον παρηχήσεις. Έχουν σε υπολανθάνουσα μορφή, το στοιχείο του κωμικού, της χαράς, του παιγνιδίσματος, που τόσο πολύ εναρμονίζεται με τον ψυχικό κόσμο του παιδιού.

Υπάρχουν όμως και ποιήματα στα οποία η τεχνική επεξεργασία του στίχου δεν προχωράει σε λεπτομέρειες και αφήνει ημιτελείς ορισμένους στίχους.¹⁰⁷

Στόχος του Βιζυηνού είναι οι ιδέες, τα νοήματα και όχι ένα άρτιο τεχνικά ποίημα. Γι' αυτό ο Κωστής Παλαμάς στα Κριτικά το 1913 επισημαίνει ότι «ο Βιζυηνός αντιμετωπίζει την παιδική ποίηση ως είδος νοήματος και ιδεών, που υπηρετείται πιστά από το είδος των λέξεων, πρόκειται για μια ποίηση που συντίθεται γύρω από ιδέες, από σκέψεις και από νοήματα. «Είναι ποιήσεις όχι κατά την κατασκευήν του στίχου, αλλά κατά την διαμόρφωσιν της ιδέας, πλαστική. Τίποτε δεν περιέχει αφηρημένον και άψυχον».¹⁰⁸

Στα ελαττώματα της παιδικής ποίησης του Γεωργίου Βιζυηνού θα λέγαμε ότι κυριαρχεί ο διδακτισμός, η νουθεσία, η διάθεση να πλάσει χαρακτήρες, μία ρηχότητα, επιδερμικότητα και ο συμβουλευτικός χαρακτήρας που γίνεται πολλές φορές κουραστικός. «Δεν έχουν τα ποιήματα τον εύθυμο τόνο, τον παιγνιώδη χαρακτήρα, που έχουν τα ποιήματα του Αλέξανδρου Πάλλη. Πολλοί μελετητές μίλησαν για τη ρηχότητα, λιγότερο ο Παλαμάς, περισσότερο το επισημαίνει ο Ν. Βασιλειάδης: «Εγώ ο ίδιος τον παρατηρούσα πώς ψυχολογούσε και πώς μόρφωνε το θέμα των παιδικών ποιημάτων, που μερικά δημοσίευσε από τότε στην Εστία και στη Διάπλαση. Αλλ' η δούλεψή του έχει κάτι το δασκαλικό που χαλνά πολλές φορές την ποίησή του. Το ίδιο παθαίνει πότε – πότε με την Φαναριώτικη μικρολογία του».¹⁰⁹

Τα ποιήματά του «έχουν ένα γνήσιο λυρικό τόνο και μια ποιότητα μορφική και θεματική, στοιχεία τα οποία σε ορισμένα ποιήματα μετριάζονται ή και εξαφανίζονται, όταν κυριαρχεί η ψυχοπαιδαγωγική σκοπιμότητα. Φαίνεται ότι οι αισθητικές του αντιλήψεις, όπως διατυπώνονται στις μελέτες του προσδιορίζουν και οριοθετούν στα παιδικά ποιήματα έναν τρόπο γραφής που υπακούει ολοκληρωτικά στις ανάγκες του νοήματος και κάτω από ορισμένες συνθήκες λειτουργεί αρνητικά σε όλο το κλίμα του ποιήματος».

Παρά τις αδυναμίες, «ο Βιζυηνός παραμένει ο μοναχικός, ο ανέντακτος και ο πρωτοπόρος συγγραφέας της παιδικής ποίησης στην Ελλάδα. Ευαίσθητος και τρυφερός, καινοτόμος και νεωτεριστής, πολυτάλαντος και πολυδιάστατος άφησε πίσω του στίχους που ανθίζουν ακόμη στα παιδικά χείλη».¹¹⁰

---

¹⁰⁷Βιζυηνός, Γεώργιος. (1997). *Παιδικά ποιήσεις*. Εισαγωγή Ανδρέας Καρακίτσιος. Θεσσαλονίκη: Ζήτρος, σ. 28 - 36.

¹⁰⁸Στο ίδιο, σ. 33 - 34.

¹⁰⁹Στο ίδιο, σ. 33 - 36.

¹¹⁰Στο ίδιο, σ. 36 - 37.

Ο Περικλής Παπαχριστοδούλου γράφει: «Τα παιδικά τραγούδια διακρίνονται για τη σύλληψή τους, το περιεχόμενό τους, την ομαλή, αφελή κι απροσποίητη λαϊκή γλώσσα τους και για τα μέτρα, τους ρυθμούς και τις ομοιοκαταληξίες τους, που τα καθιστούν προσιτά, ευκολονόητα και ευκολομνημόνευτα στα παιδιά, που γι' αυτά τα καμε».

Τα τραγούδια αυτά είναι, όπως λέμε, πηγαία κατά την έμπνευση, αβίαστα κατά την εκτέλεση και θαρρείς αυτόματα, δηλαδή σαν νάρχονται μόνα τους, κρούσταλα νερά από πηγή, και νοήματα και σίχοι και στροφές και ομοιοκαταληξίες. Πραγματικά φυσικά προϊόντα, σαν νάναι λουλούδια του βουνού, που βγαίνουν όταν έρτη ο καιρός των, χωρίς καμιά ξένη επέμβαση, χωρίς καμιά ανθρώπινη επίδραση.

Ο Γεώργιος Βιζυηνός με τα παιδικά του τραγούδια έγινε κι αναδείχτηκε ο κατ' εξοχήν ποιητής των παιδιών, που αξίζει να τον διαβάζωμε και να τον μελετάμε και μεγάλοι και μικροί, θεωρώντας τον μια μεγάλη πνευματική δόξα της Θράκης, δόξα πανελλήνια». ¹¹¹

Ο φιλόλογος Ευάγγελος Καμαριανάκης σημειώνει ότι «τα παιδικά διηγήματα και ιδιαίτερα τα παιδικά ποιήματα του Βιζυηνού δείχνουν την αγάπη του πνευματικού ανθρώπου για το παιδί και τον πόθο και την προσπάθεια του να το μεταμορφώσει εθνικά. Τα τραγούδια αυτά διακρίνονται για τη σύλληψή τους, το περιεχόμενό τους, τη φυσικότητα και απλότητά τους, την ομαλή, αφελή και απροσποίητη δημοτική γλώσσα τους και τα μέτρα, τους ρυθμούς και τις ομοιοκαταληξίες τους – γνωρίσματα αυτά του παρνασσιισμού και της Νέας Ποιητικής Σχολής – που τα καθιστούν προσιτά, ευκολονόητα και ευκολομνημόνευτα στα παιδιά, για τα οποία ακριβώς και γράφτηκαν, για την πατριδογνωστική τους μόρφωση και την ηθικοθρησκευτική τους διαπαιδαγώγηση. Πολλά από αυτά κοσμούσαν παλαιότερα τα αναγνωστικά της Δημοτικής και Μέσης Εκπαίδευσης». ¹¹² Ο ίδιος ο Βιζυηνός έγραψε μέσα στο φρενοκομείο για τα παιδικά ποιήματα: «Τα ανέκδοτα ποιήματα κατήρτισα κατά παράδειγμα Άγγλων και Γερμανών ποιητών μετά σχετικών εικόνων, προς βαθμιαίαν του νου ανάπτυξιν από βρεφικής ηλικίας μέχρι της γυμνασιακής μορφώσεως». ¹¹³

---

¹¹¹Τα Παιδικά Τραγούδια του Γεωργίου Βιζυηνού από το χειρόγραφο τα «Λυρικά». (1953). Εταιρεία Θρακικών Μελετών, αριθ. 17, σ. 7 - 8.

¹¹²Καμαριανάκης, Ευάγγελος. (1996). «Η θέση του Γ. Βιζυηνού στα νεοελληνικά γράμματα». Στην *Ενδοχώρα*. Συναξάρι Γεωργίου Μ. Βιζυηνού. Αλεξανδρούπολη, τ. 4, σ. 79.

¹¹³Τα Παιδικά Τραγούδια του Γεωργίου Βιζυηνού από το χειρόγραφο τα «Λυρικά». (1953). Εταιρεία Θρακικών Μελετών, αριθ. 17, σ. 6.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΕΤΑΡΤΟ:

ΤΑ ΠΑΙΔΙΚΑ ΔΙΗΓΗΜΑΤΑ ΤΟΥ ΓΕΩΡΓΙΟΥ ΒΙΖΥΗΝΟΥ

4.1 Τα παιδικά διηγήματα του Γεωργίου Βιζυηνού

Τα παιδικά διηγήματα - αφηγήματα του Βιζυηνού είναι έξι: «Ο Άραψ και η κάμηλος αυτού», «Ο Τρομάρας», «Το σκιάχτρο του χωραφιού», «Ο κλέπτης», «Μέσα εις το αμφιθέατρον», «Πώς οικονομεείται ο χρόνος». Η Ελένη Λιανοπούλου σημειώνει ότι «Ο Τρομάρας είναι το μόνο παιδικό έργο που δίνει ο Βιζυηνός με τη μορφή παραμυθιού. Τα υπόλοιπα πέντε παιδικά έργα του Βιζυηνού είναι ένας μύθος – παραβολή ή αλληγορία (Ο Άραψ και η κάμηλος αυτού), δύο μύθοι (Το σκιάχτρο του χωραφιού, Ο κλέπτης), ένας ιστορικός μύθος (Μέσα εις το αμφιθέατρον) και ένας διάλογος (Πώς οικονομεείται ο χρόνος)». ¹¹⁴

«Τρία απ’ αυτά, «Ο Άραψ και η κάμηλος αυτού», «Μέσα εις το αμφιθέατρον» και «Πώς οικονομεείται ο χρόνος» αποτελούν διασκευές άλλων κειμένων.¹¹⁵ Πιο εκτεταμένο, σαν μικρό διήγημα, εμφανίζεται «Ο Τρομάρας».

Όλα έχουν παιδαγωγικό, διδακτικό χαρακτήρα. Αποσκοπούν να νουθετήσουν, να συμβουλέψουν τα παιδιά, να διδάξουν το σωστό, το πρέπει. Ως παιδαγωγός ο Βιζυηνός γράφει τα διηγήματα για να πλάσσει χαρακτήρες, να διαμορφώσει πολίτες και να οδηγήσει τους νέους σε χρηστά ήθη.

«Ο Τρομάρας» θα μπορούσε να χαρακτηριστεί και μυθιστόρημα αν ήταν λίγο μεγαλύτερο. Πρωταγωνιστής είναι ένα παιδί που φοβάται πολύ. Ένα γεγονός στην παιδική του ηλικία το μετέτρεψε σ’ ένα δειλό, άτολμο παιδί που φοβάται ακόμα και τη σκιά του. Είναι όμως έξυπνο και κατορθώνει να μετατρέψει τον φόβο σε γενναιότητα με την ετοιμότητα και την ευστροφία του.

Το διήγημα «Μέσα εις το αμφιθέατρον» μιλάει για τα βασανιστήρια των πρώτων χριστιανών, τα θαύματα και τους μάρτυρες του χριστιανισμού. Διαπνέει έντονη θρησκευτικότητα, μας μεταφέρει στην εποχή της αμφισβήτησης και της σκληρότητας απέναντι στους πρώτους χριστιανούς.

Το διήγημα «Πώς οικονομεείται ο χρόνος» αποτελεί μία συμβουλή για την εξοικονόμηση του χρόνου. Για να πετύχει τον στόχο βάζει μία μητέρα να συνομιλεί και να συμβουλεύει την κόρη της. Έχουμε λοιπόν τη σοφή μητέρα που

¹¹⁴Λιανοπούλου, Ελένη. (1995). «Ο “Τρομάρας”». Κείμενο του Γ. Βιζυηνού για παιδιά». Στα *περιοδικά λόγου και τέχνης*. Τ. 79, σ. 55.

¹¹⁵Βιζυηνός, Γεώργιος. (1998). *Παιδικά αφηγήματα*. Επιμέλεια: Φώτης Δημητρακόπουλος. Αθήνα: Επικαιρότητα, σ. 11.

μεταλαμπαδεύει τις γνώσεις και την εμπειρία της στη μικρή της κόρη. Όλα δίνονται με λογικά επιχειρήματα. Το διήγημα είναι στο ίδιο κλίμα με τα ποιήματα *Τάξις* και *Τάξις και αταξία*. Σ' αυτά θέλει να αφυπνίσει τα παιδιά να μη σπαταλάνε τον χρόνο, να έχουν στόχο, να δουλεύουν με τάξη για να είναι αποτελεσματικά και αποδοτικά.

Τάξις

Όποιος θέλει να προφθάξει
Τες πολλές δουλειές που θα 'χει,
Ας εργάζεται με τάξη
Κι όχι ό,τι κι όπως λάχει.

Τακτικός στα έργα αν μείνεις,
Κάθε τι θα κατορθώσεις –
Το 'να πιάνεις, τ' άλλο αφήνεις,
Τίποτε δεν θα τελειώσεις.

Τάξις και αταξία

Όποιος με νου και τάξη
Αρχίζει κι επιμέλεια,
Θα κάμει κάθε πράξη,
Καθ' έργο στην εντέλεια.

Όποιος στο βρόντο πιάνει
Και προχωρεί μ' αμέλεια,
Μισή δουλειά θα κάνει
Χωρίς καμιάν ωφέλεια.

4.2 Ο Άραψ και η κάμηλος αυτού

«Ο Άραψ και η κάμηλος αυτού»¹¹⁶ είναι διασκευή ενός αραβικού μύθου. Κυκλοφόρησε για πρώτη φορά το 1879 στη *Διάπλαση των παιδών*. Είναι διήγημα με πολύ μικρή έκταση. Ο Βιζυηνός διασκευάζει τον αραβικό μύθο με σκοπό να διδάξει το μέγεθος της αχαριστίας, της πλεονεξίας, της απληστίας, αλλά και της κακίας που εδραιώνεται στην ψυχή των ανθρώπων, όταν οι ίδιοι αφήνουν το περιθώριο να φωλιάσει μέσα τους η αλαζονεία, ο εγωισμός και η αχαριστία.

Στο διήγημα ένας μυλωνάς μπαίνει στη σκηνή του για να κοιμηθεί. Αφήνει την καμήλα του έξω από τη σκηνή. Η καμήλα όμως ζητάει μία χάρη, να κρύψει τουλάχιστον τη μύτη μέσα στη σκηνή επειδή το κρύο είναι πολύ. Ο καλοκάγαθος μυλωνάς το δέχεται. Η καμήλα όμως δεν είναι ικανοποιημένη και ζητάει όλο χάρες προκειμένου να προφυλαχθεί. Πρώτα έβαλε τη μύτη, στη συνέχεια ζήτησε να βάλει όλο το κεφάλι μέχρι τον λαιμό για να προστατευθεί από τον αέρα, αργότερα ζήτησε να εισχωρήσει πιο μέσα γιατί έβρεχε, ώσπου τελικά εισήχθη ολόκληρη μέσα στη σκηνή. Ο μυλωνάς δε χωρούσε πλέον και όταν παραπονέθηκε, η αχάριστη καμήλα του ζήτησε να βγει έξω, ενώ εκείνη να μείνει μέσα στη θαλπωρή της σκηνής.

Το ελάττωμα που σκιαγραφεί ο Βιζυηνός είναι η αχαριστία, η αλαζονεία και ο εγωισμός. Η καμήλα εκμεταλλεύεται την καλοσύνη, την ευαισθησία του μυλωνά για να προστατευθεί. Όταν καταφέρνει τον στόχο της, όχι μόνο δε λέει ευχαριστώ, αλλά με περίσσια αγνωμοσύνη διώχνει τον άνθρωπο που τη βοήθησε, τον ευεργέτη της. Η συμπεριφορά της καμήλας οδηγεί τον παθόντα στην αμφιβολία. Ο μυλωνάς θα σκεφτεί ότι το καλό που έκανε δεν τον βοηθάει, τουναντίον υποφέρει. Επομένως θα κυριευτεί από πίκρα, η πίκρα θα μεγαλώσει σιγά - σιγά και θα μετατραπεί σε κακία και μοχθηρία. Θα κυριευτεί από άλυτα πάθη.

Ο μύθος λοιπόν διδάσκει ότι δεν πρέπει να είμαστε αχάριστοι, να μη γίνουμε «καμήλα», αλλά και να μην επιτρέπουμε σε κανέναν να εκμεταλλεύεται την καλοσύνη, την αγάπη και την ευσπλαχνία μας. Να είμαστε προσεκτικοί στις κινήσεις μας, γιατί διαφορετικά, μέσα στην ψυχή μας θα εισχωρήσει η κακία και η πίκρα με αποτέλεσμα να γίνουμε δυστυχισμένοι.

Είναι λοιπόν ένας άκρως διδακτικός μύθος με παιδαγωγικό χαρακτήρα. Παρουσιάζεται με απλότητα και αμεσότητα. Οι διάλογοι είναι άμεσοι, γραμμένοι στη

---

¹¹⁶Βιζυηνός, Γεώργιος, *Παιδικά αφηγήματα*. (1998). Επιμέλεια: Φώτης Δημητρακόπουλος. Αθήνα: Επικαιρότητα, σ. 13 – 15.

δημοτική. Ο μύθος θυμίζει τη ρήση του Θουκυδίδη «ουδείς ασφαλέστερος εχθρός του ευεργετηθέντος». Θυμίζει επίσης τον μύθο του Αισώπου «η αλεπού και το τραγί»¹¹⁷. Ο μύθος μιλάει για μια αλεπού που έπεσε σε πηγάδι. Προκειμένου να βγει, καταφέρνει με την πονηριά της να πείσει ένα τραγί να κατέβει να πιει νερό. Όταν το τραγί μπαίνει στο πηγάδι, η αλεπού σκαρφαλώνει πάνω του για να βγει. Αν και η αλεπού έχει υποσχεθεί να τραβήξει το τραγί, μόλις πετυχαίνει τον στόχο της και σώζει τον εαυτό της, εγκαταλείπει το τραγί.

4.3 Ο Τρομάρας

Είναι το μεγαλύτερο διήγημα για παιδιά που έχει γράψει ο Βιζυηνός. Αφηγείται την ιστορία ενός παιδιού που τρόμαξε κάποια στιγμή πάρα πολύ και από τότε έτρεμε από τον φόβο του. Γεννήθηκε μέσα του μία φοβία που διαρκώς μεγάλωνε. Όλοι τον αποκαλούσαν «Τρομάρα» και όχι Θανάση, όπως τον έλεγαν. Ο Τρομάρας όμως δεν ήταν μόνο φοβητσιάρης, ήταν και ευφυής. Η εξυπνάδα, η φαντασία, η ικανότητα προσαρμογής, αλλά και οι ελιγμοί του, τον καθιστούν ήρωα στα μάτια όλων. Με την εξυπνάδα του κατορθώνει ν' αλλάξει την καθεστηκυία άποψη κι από άτολμος γίνεται τολμηρός και ξεπερνάει τις δυσκολίες με το πνεύμα του.¹¹⁸

Ο Βιζυηνός με απλότητα, αμεσότητα, ψυχολογική σκιαγράφηση του ήρωα, διηγείται τον φόβο του Θανάση, τη συνειδητοποίηση του μεγέθους του προβλήματος, την προσπάθεια να ξεπεράσει τον φόβο, αλλά και την ικανότητά του να δώσει άλλη εικόνα, άλλη εντύπωση. Κατορθώνει να μετριάσει τον φόβο και όλοι να πιστεύουν ότι είναι γενναίος, φοβερός και τρανός, ώσπου στο τέλος πετυχαίνει τον στόχο του. Εκμεταλλεύεται την ευφυΐα του, τη λαθεμένη εντύπωση που έχουν οι άλλοι για εκείνον, έρχεται πολλές φορές αντιμέτωπος με τις φοβίες του, αλλά με μαεστρία καταφέρνει να πείσει τους άλλους ότι καταλαμβάνεται από θυμό και όχι από φόβο. Ο Τρομάρας κρύβει την αλήθεια από τον ληστή, προκειμένου να τον ξεγελάσει και να τον συλλάβει. Έχουμε δηλαδή το θέμα της διπλής πραγματικότητας που υπάρχει σε όλα τα έργα του Βιζυηνού, όπως αναφέραμε παραπάνω. Στη συνείδηση του αναγνώστη, ο Τρομάρας δεν είναι ψεύτης, αφού ο σκοπός αγιάζει τα μέσα. Στο τέλος τιμάται ως ήρωας και παντρεύεται την κόρη του Νομάρχη. Είναι όμως ειλικρινής και δεν ψεύδεται στον μέλλοντα πεθερό του, γεγονός που τον κάνει ακόμα πιο συμπαθή.

---

¹¹⁷Davidson, Susanna. (2013). *Ιστορίες από τον Αίσωπο. Η Αλεπού και το τραγί*. Απόδοση Αργυρώ Πιπίνη. Αθήνα: Πατάκη, σ. 190 – 195.

¹¹⁸Βιζυηνός, Γεώργιος. (1998). *Παιδικά αφηγήματα*. Επιμέλεια: Φώτης Δημητρακόπουλος. Αθήνα: Επικαιρότητα, σ. 17 - 44.

Αναλυτικά η υπόθεση του διηγήματος παρουσιάζεται σε διαλογική μορφή στο επόμενο κεφάλαιο.

Ο Φώτης Δημητρακόπουλος σημειώνει: «Ο Τρομάρας περιγράφει περιπτώσιακά πώς ένα τρομαγμένο, από κάποιο επεισόδιο, παιδί, ξεπερνάει την επίκτητη φοβία του μέσα από συγκυρίες και μέσα από την εξυπνάδα του. Μέσα από τον αλληγορικό διδακτισμό των μύθων και των παραμυθιών ο αφηγητής δείχνει την αιώνια πάλη του κακού να εξαπλωθεί και να θριαμβεύσει, παρουσιάζει πώς ο καθένας μας γίνεται υποχείριο του κακού και πώς μπορούμε να γρηγορούμε και να αντιστεκόμαστε».¹¹⁹

Μία άλλη διάσταση δίνει η Ελένη Λιανοπούλου. «Ο Βιζυηνός γράφει τον Τρομάρα λίγο καιρό μετά τον θάνατο του ευεργέτη του Ζαρίφη. Τίθεται το ερώτημα κατά πόσο ο Βιζυηνός είναι απαισιόδοξος και προβαίνει στη συγγραφή του Τρομάρα, που στο τέλος πετυχαίνει τους στόχους του; Ο Βιζυηνός μετά τον θάνατο του Ζαρίφη μένει μόνος χωρίς στήριγμα με τους κληρονόμους να τον εγκαταλείπουν. Έχοντας πάντα μέσα στην ψυχή την επιθυμία για κοινωνική καταξίωση και για αγάπη, ο Τρομάρας είναι η βαθύτερη επιθυμία του ίδιου του Βιζυηνού. Είναι το παιδί που κατακτά τον ανδροκρατούμενο κόσμο με την ευφυΐα και όχι με τη δύναμη. Η πρώτη κατάκτηση και αποδοχή έρχεται με τον έρωτα της κόρης του Νομάρχη, η δεύτερη με τη λύση του προβλήματος. Επομένως γίνεται αποδεκτός στην κοινωνία, κερδίζει στην αγάπη και καταφέρνει την κοινωνική καταξίωση του.

Ο Τρομάρας έχει ένα ελάττωμα, μία ανεπάρκεια. Επιθυμεί να ξεπεράσει την ανεπάρκειά του, να βγει από το κοινωνικό περιθώριο και να αναγνωριστεί κοινωνικά. Αυτό ήταν και ο διακαής πόθος του ίδιου του Βιζυηνού, αλλά και των ηρώων του. Υπονοείται χωρίς να κατονομάζεται ότι αυτή η ανεπάρκεια είναι η έλλειψη ανδρισμού. Στο έργο απουσιάζει η λέξη ανδρικός, αρρενωπός, γυναικείος. Επιθυμεί να ξεπεράσει το ελάττωμα και να γίνει αποδεκτός από την κοινωνία των ανδρών. Έχουμε λοιπόν και στον Τρομάρα τη διάσταση φύλου – γένους, βασικό θεματικό μοτίβο του Βιζυηνού».¹²⁰

Συνεχίζει η Λιανοπούλου λέγοντας ότι «η ηρωική δράση κλιμακώνεται σε δύο δοκιμασίες. Η πρώτη είναι η δοκιμασία χαρακτηρισμού. Εδώ ο ήρωας απαλλάσσεται από τον χαρακτηρισμό του δειλού και το πετυχαίνει με την εργασία σε σιδηρουργείο. Η δεύτερη, η κύρια δοκιμασία, πραγματοποιείται σε πολλές φάσεις μέχρι να συλλάβει

¹¹⁹Βιζυηνός, Γεώργιος. (1998). *Παιδικά αφηγήματα*. Επιμέλεια: Φώτης Δημητρακόπουλος. Αθήνα: Επικαιρότητα, σ. 17 - 44.

¹²⁰Λιανοπούλου, Ελένη. (1995). «Ο “Τρομάρας”». Κείμενο του Γ. Βιζυηνού για παιδιά». Στα *περιοδικά λόγου και τέχνης*. Τ. 79, σ. 54 – 66.

τον ληστή, να φανεί αντάξιος του έρωτα της κόρης του Νομάρχη και να ανέβει κοινωνικά».

«Ο Τρομάρας και ο ληστής αποτελούν ένα δίδυμο αντίρροπων δυνάμεων. Ο ληστής είναι δυνατός αλλά ανόητος, ο Τρομάρας αδύνατος αλλά πανέξυπνος. Επομένως στο τέλος έχουμε τη νίκη της ευφυΐας απέναντι στη μυϊκή δύναμη, τον θρίαμβο του πνεύματος έναντι της ύλης».¹²¹

Ένα ακόμα στοιχείο, άξιο λόγου, στον Τρομάρα είναι η κοινωνική διάσταση. Ο Τρομάρας επιδιώκει με τον άθλο του τη δική του κοινωνική αναρρίχηση, όπως είδαμε παραπάνω, αλλά ταυτόχρονα με την πράξη του συμβάλλει στο γενικό καλό, την κοινωνία. Επομένως, «αν το άτομο θέλει να ευδοκιμήσει κοινωνικά, οφείλει να θέσει την καταξιωμένη πλέον προσωπικότητά του στην υπηρεσία του κοινωνικού συνόλου».¹²² Ο Βιζυηνός εκφράζει αυτή τη θέση και στη διατριβή του, που αναλύσαμε στο δεύτερο κεφάλαιο.

4.3.1 «Ο Τρομάρας» και το λαϊκό παραμύθι «Ο κυρ Λάζαρος κι οι δράκοι»

Το διήγημα «Ο Τρομάρας» κυκλοφόρησε πρώτη φορά στο περιοδικό «Διάπλασις των παιδων» το 1884, ωστόσο με την επανέκδοση το 1947 από τον Γ. Βαλέτα βγήκε από την αφάνεια. «Πρόσεξαν τη λογοτεχνική του ποιότητα και επεσήμαναν την καταλληλότητά του για το παιδικό κοινό. Το χαρακτήρισαν υπόδειγμα ελληνικού παιδικού διηγήματος (Γιάκος, 1991: 42), και «αντικειμενικό και εξαιρετο παιδικό διήγημα» (Σακελλαρίου, 21984: 143)».¹²³

Πρόκειται για λαϊκό παραμύθι ή παραλλαγή που άκουσε ο Βιζυηνός όταν ήταν ακόμα παιδί. Δημιουργός είναι κάποιος άγνωστος παραμυθάς. Προφανώς ο Γεώργιος Βιζυηνός είχε γοητευτεί ως παιδί από το λαϊκό παραμύθι «Ο κυρ Λάζαρος και οι δράκοι» ή κάποια παραλλαγή. Με ώριμη ματιά το διασκεύασε, το μετέτρεψε σε διήγημα. Καθώς το διαβάζουμε, αναγνωρίζουμε το προσωπικό ύφος του συγγραφέα, παντρεύει το παραμύθι με το διήγημα και γοητεύει μικρούς και μεγάλους .

Ο Χάρης Σακελλαρίου υποστηρίζει ότι είναι λαϊκό παραμύθι (Σακελλαρίου, 21984:143), ενώ ο Αντώνης Μπενέκος το προσδιορίζει ως «ποιητικό παραμύθι»

---

¹²¹Λιανοπούλου, Ελένη. (1995). «Ο “Τρομάρας”». Κείμενο του Γ. Βιζυηνού για παιδιά». Στα *περιοδικά λόγου και τέχνης*. Τ. 79, σ. 63.

¹²²Στο ίδιο, σ. 64.

¹²³Κανατσούλη, Μένη. (1995). «Ο “Τρομάρας” του Γ. Βιζυηνού: Από το παραμύθι στο διήγημα». Στην *Επιθεώρηση Παιδικής Λογοτεχνίας*. Αθήνα: Πατάκης, τόμος 10, σ. 96 – 11. Ανακτήθηκε από το διαδίκτυο 04-kanatsouli.pdf

(Μπενέκος, 21981:37). Η Μένη Κανατσούλη σημειώνει ότι υπάρχει σύγκλιση παραμυθιού – διηγήματος «Από τη μια, ο γοητευτικός μετεωρισμός μεταξύ παραμυθιού και διηγήματος, αυτή η εύθραυστη σύγκλιση των δύο λογοτεχνικών ειδών σε ένα: από την άλλη, αυτή η αυταπόδεικτη, ρητή καταλληλότητά του για παιδιά, επανέθετε επίμονα το ερώτημα, σε τι διαφέρει τελικά το παιδικό ανάγνωσμα -διήγημα- από το μη παιδικό». ¹²⁴

Το λαϊκό παραμύθι «Ο κυρ Λάζαρος κι οι δράκοι» διηγείται την ιστορία ενός φοβητσιάρη μπαλωματή που τον έλεγαν Λάζαρο. ¹²⁵«Και μνία μέρα οπού μπάλωνε, μαζώθηκαν πολλές μύγες και τράβησε ένα μπάτσο και σκότωσε σαράντα μύγες. Τότες πήγε κι έφκιακ' ένα σπαθί κι έγγραψε: «Με μνία τραβησιά σκότωσα σαράντα ψυχές!». Κι αφού το έφκιασε το σπαθί, κίνησε και πήγε στην ξενιτιά.

Και σαν πήγε δυο μέρες μακριά από τον τόπον του, ήβρε ένα πηγάδι κι έπεσε κι εκοιμήθηκε. Εκεί εκάθονταν οι δράκοι. Τότες ήρθεν ένας να πάρει νερό κι είδε το Λάζαρο, που εκοιμόνταν είδε και κείνα που ήταν γραμμένα στο σπαθί του, και πήγε κι είπε και των άλλων. Οι άλλοι του είπαν, να του πει να γένουν βλάμηδες (φίλοι). Πήγεν ο δράκος και τον εφώναξε και του είπε, αν έχει ευχαρίστηση να γένουν βλάμηδες. Ο Λάζαρος του είπε πως θέλει, και γίνηκαν και κάθονταν αντάμα. Και του είπαν οι δράκοι να πηγαίνουν με την αράδα για νερό καθώς και για ξύλα. Πήγαν οι δράκοι για ξύλα και για νερό. Ήρθε κι η αράδα του Λάζαρου να πάνει να φέρει νερό. Οι δράκοι είχαν ένα ασκί, όπου έπαιρναν νερό, κι έπαιρνε διακόσιες οκάδες νερό. Ο Λάζαρος με μεγάλη δυσκολία πήγε το ασκί άδειο στο πηγάδι κι επειδή δεν μπορούσε να το φέρει το νερό, δεν το εγέμισε το ασκί, μόν' έσκαφτε ολόγυρα το πηγάδι. Οι δράκοι, σαν άργησε ο Λάζαρος, εφοβήθηκαν κι έστειλαν έναν να πάει να ιδεί τι γίνηκε. Ο δράκος πήγε και του είπε: «Τι κάνεις αυτού, κυρ Λάζαρε;

— Δεν μπορώ, του λέει, κάθε μέρα να έρχομαι να παίρνω νερό· να φέρω μνία φορά όλο το πηγάδι, για να ξεγλιτώσω!

— Για όνομα του Θεού, κυρ Λάζαρε, του λέει, μη, γιατί ψοφούμε από τη δίψα, πηγαίνουμε μεις στην αράδα σου». Του ήρθε η αράδα του Λάζαρου να φέρει και ξύλα,

---

¹²⁴Κανατσούλη, Μένη. (1995). «Ο “Τρομάρας” του Γ. Βιζυηνού: Από το παραμύθι στο διήγημα». Στην *Επιθεώρηση Παιδικής Λογοτεχνίας*. Αθήνα: Πατάκης, τόμος 10, σ. 96 – 11. Ανακτήθηκε από το διαδίκτυο 04-kanatsouli.pdf

¹²⁵Ο κυρ Λάζαρος κι οι Δράκοι (Λαϊκό παραμύθι). Στο Ανθολόγιο Λογοτεχνικών κειμένων «Με λογισμό και μ' όνειρο» Ε' & ΣΤ' Δημοτικού. ΔΙΟΦΑΝΤΟΣ, σ. 236 – 327. Ανακτήθηκε από το διαδίκτυο http://ebooks.edu.gr/ebooks/v/html/8547/2003/Anthologio_E-ST-Dimitikou_html-empl/index09_05.html

κι επειδή δεν μπορούσε να φορτωθεί ένα δέντρο, καθώς οι άλλοι δράκοι, έδενε όλα τα δέντρα με πέτσες. Και σαν άργησε ως το βράδυ, έστειλαν πάλι οι δράκοι ένα δράκο να ιδεί τι κάνει. «Τι κάνεις αυτού, κυρ Λάζαρε;» Του είπε.

— Θέλω να φέρω όλο το ρουμάνι μνια φορά για να ξεγλιτώσω, του λέει.

— Μη, κυρ Λάζαρε, του λέει, γιατί θα ψοφήσουμε από το κρύο· πηγαίνουμε μεις στην αράδα σου». Και πήρε ο δράκος το δέντρο και το πήγε. Ύστερ' από κάμποσον καιρό είπαν οι δράκοι να τον σκοτώσουν, κι αποφάσισαν το βράδυ να τον χτυπήσουν όλοι από μνια τσεκουριά. Ο Λάζαρος τα άκουσ' αυτά και το βράδυ έβαλ' ένα κούτσορο και το εσκέπασε με την κάπα του. Το βράδυ εχτύπησαν το κούτσορο όλοι από μνια και το έκαναν κομμάτια και πάντεχαν πως τον εσκοτώσαν. Αφού αποκοιμήθηκαν οι δράκοι, ο Λάζαρος πήρε το κούτσορο και το 'ριξε όξω και πλάγιασε και προς τα ξημερώματα εβούγκηξε και τον άκουσαν οι δράκοι και τον ρώτησαν: «Τι έχεις;». Κι αυτός τους είπε ότι κάμποσοι ψύλλοι τον εσίμπησαν. Οι δράκοι πάντεχαν ότι ψύλλους ενόμιζε τις τσεκουριές, και την άλλη μέρα του είπαν αν έχει παιδιά, γυναίκα, κι αν θέλει, να του δώσουν ένα ταγάρι φλουριά και να πηγαίνει στο σπίτι του. Ο Λάζαρος τους είπε πως έχει ευχαρίστηση και να πάρει κι ένα δράκο από αυτούς να του τα φέρει τα φλουριά στο σπίτι του.

Πήρε τον δράκο φορτωμένο και πήγε στο σπίτι του. Στον δρόμο, όπου πήγαινε, του είπε του δράκου: «Στάσου, να πηγαίνω να δέσω τα παιδιά μου, να μη σε φαν!». Πήγε κι έδεσε τα παιδιά του με κάτι σχοινιά παλαιά και τους είπε: «Όντας ιδείτε τον δράκο, να φωνάζετε "κρέας από δράκο"». Κι όντας επλησίασ' ο δράκος, εφώναξαν τα παιδιά- «κρειάτο από δράκο!». Ο δράκος με μεγάλη τρομάρα άφηκε τα φλουριά κι έφυγε. Στον δρόμο όπου πήγαινε ο δράκος, ήβρε μνια αλεπού και τον ρώτησε γιατί είναι τρομοκρατημένος τόσο. Κι αυτός της είπε πως τη γλίτωσε, θα τον έτρωγαν τα παιδιά του κυρ Λάζαρου. «Απ' τα παιδιά του κυρ Λάζαρου εσκιάχτηκες; Του είπε. Αυτός είχε δυο κότες και τη μνια τού την έφαγα εψές και την άλλη θα πάνω να του την φάω τώρα· κι αν δεν πιστεύεις, έλα κοντά μου να ιδείς· δέσου απ' την ουρά μου». Εδέθηκε ο δράκος απ' την ουρά της αλωπούς και πήγε να ιδεί. Όντας επλησίασαν στο σπίτι του Λάζαρου, ο Λάζαρος εφύλαε με το ντουφέκι, γιατί εσκιάζονταν απ' τους δράκους. Σαν είδε την αλωπού οπού έρχονταν μαζί με τον δράκο, της είπε: «Δε σου είπα να φέρεις μόνον αυτόν το δράκο, μούν' να τους φέρεις όλους».

Αυτό ακούοντας ο δράκος έγινε άφαντος· κι από τη μεγάλη τη βία, οπού έπαιρνε την αλωπού, εψόφησε. Κι αφού ελευτερώθηκε από τους δράκους ο κυρ Λάζαρος, έφκιασε το σπίτι του λαμπρό κι έζησε καλά».

Το διήγημα του Βιζυηνού «Ο Τρομάρας» έχει ομοιότητες και διαφορές με το λαϊκό παραμύθι «Ο κυρ Λάζαρος κι οι δράκοι». Και τα δύο έχουν την ίδια θεματολογία: δύο ήρωες που φεύγουν και έρχονται αντιμέτωποι με δυνάμεις ανώτερες από τις δικές τους, αντιμετωπίζουν τους φόβους τους, βρίσκουν λύσεις και βγαίνουν νικητές από την περιπέτεια που έζησαν.

Ωστόσο έχουν και πολλές διαφορές. Το παραμύθι «Ο κυρ Λάζαρος κι οι δράκοι» ανήκει στα μαγικά παραμύθια και μάλιστα στην υποκατηγορία που έχει για θέμα τις δρακοντοκτονίες (Λουκάτος, 31985: 149, Αυδίκος, 1994). Όμως, το υπερβολικά μαγικό και εξωλογικό στοιχείο, που αποτελεί το κυρίαρχο γνώρισμα της κατηγορίας, δίνεται πολύ ασθενικά». Ο Λάζαρος δε χρησιμοποιεί καμία υπερφυσική δύναμη, νικάει με την πονηριά και την ευρηματικότητα, δεν αποκτάει μαγικά δώρα και οι δράκοι, αν και είναι εξωλογικό στοιχείο, στο τέλος ευτελίζονται, αποδεικνύονται ανόητοι χωρίς να μπορούν να χρησιμοποιήσουν τις εξωπραγματικές δυνάμεις που έχουν. «Το συγκεκριμένο παραμύθι αποτελεί παρέκκλιση από την κατηγορία στην οποία κατατάσσεται. Ίσως βρίσκεται πιο κοντά στα λεγόμενα διηγηματικά ή κοσμικά παραμύθια. Δε θα αποκλείαμε ακόμη το ενδεχόμενο το παραπάνω παραμύθι να είναι ένας μετασχηματισμός, μια δευτερογενής επεξεργασία δρακοντοκτονίας, από αυτές που αυτούσιες περικλείονται στα λαϊκά παραμύθια, με την οποία όμως τροποποιείται έτσι το βασικό θέμα, ώστε να καταλήγει στον ευτελισμό του. Πρόκειται με άλλα λόγια για μια μορφή παρωδίας, της οποίας ο κωμικός χαρακτήρας οφείλεται ακριβώς στη μίμηση ενός προϋπάρχοντος αρχικού κειμένου (Ζερβού, 1985: 32-37)».¹²⁶

Παρ' όλα αυτά θεωρείται λαϊκό παραμύθι καθώς διαθέτει τρεις νόμους κλειδιά σύμφωνα με τον Lüthi (Μερακλής, 1988: 20-32). Πρώτον, ο ήρωας συναντάει ένα εξωπραγματικό ον, χωρίς να του προκαλεί έκπληξη, αλλά το αντιμετωπίζει σα να πρόκειται μία απόλυτα φυσική συνάντηση. Δεύτερον, δεν υπάρχει ψυχολογικό βάθος και περιγραφή των συναισθημάτων και τέλος δε διαφαίνεται αφαιρετικό ύφος.

Στο σημείο αυτό βλέπουμε μεγάλη διαφορά με το διήγημα του Βιζυηνού. Ο Τρομάρας δε συναντάει εξωπραγματικά όντα, αλλά ληστή, δεν υπάρχει βασιλιάς, αλλά νομάρχης. Ο Βιζυηνός, άριστος γνώστης της ψυχής, σκιαγραφεί τον χαρακτήρα του Τρομάρα, περιγράφει τους φόβους του, αναγνωρίζει την αδυναμία του, νιώθουμε την αγωνία του να ξεπεράσει το ελάττωμά του. Αντίθετα, στο παραμύθι δε μαθαίνουμε

¹²⁶Κανατσούλη, Μένη. (1995). «Ο “Τρομάρας” του Γ. Βιζυηνού: Από το παραμύθι στο διήγημα». Στην *Επιθεώρηση Παιδικής Λογοτεχνίας*. Αθήνα: Πατάκης, τόμος 10, σ. 96 – 11. Ανακτήθηκε από το διαδίκτυο 04-kanatsouli.pdf

πώς νιώθει ο κυρ Λάζαρος, απλά παρουσιάζονται τα γεγονότα χωρίς συναισθηματική εμπάθυνση. Ως προς τον τρίτο νόμο για τον χαρακτηρισμό ενός παραμυθιού, στον «Τρομάρα» δεν υπάρχει το αφαιρετικό στοιχείο. Αναλύονται όλα εκτενώς, οι πληροφορίες είναι πολλές σε σημείο που πρώτος ο Παλαμάς σημείωσε τη μεγάλη έκταση του διηγήματος (Σαχίνης, 1973: 160). Επομένως βασική διαφορά είναι ότι «Ο κυρ Λάζαρος κι οι δράκοι» είναι παραμύθι, ενώ ο Τρομάρας δε διαθέτει τα στοιχεία του παραμυθιού σύμφωνα με τον Lüthi.

Συνακόλουθα, ο Λάζαρος αντιμετωπίζει τρία εμπόδια - το νερό, τα ξύλα, τη δολοφονία του - ενώ ο Τρομάρας τέσσερα. Προσποιείται ότι φέρνει όλο το πηγάδι, όλο το δάσος, εξοντώνει την αρκούδα και πιάνει έναν λαγό. Και οι δύο πετυχαίνουν τον στόχο τους εξ αιτίας της ευφυΐας και οξυδέρκειας, αλλά στον Τρομάρα προστίθεται και το τυχαίο. Η τύχη είναι άφθονη και με το μέρος του. Γράφει λάθος τ' όνομά του προκαλώντας τρόμο, σκοτώνεται η αρκούδα και πέφτει πάνω σε λαγό την κατάλληλη στιγμή. Στα παραμύθια η τύχη δε διαδραματίζει κάποιο ρόλο, γεγονός που απομακρύνει τον «Τρομάρα» από τον χαρακτηρισμό ως «παραμύθι».

Μια άλλη διαφορά είναι η αφήγηση. Ο παραμυθός αφηγείται, υπάρχει αμεσότητα, προφορικότητα και συντομία. Στον «Τρομάρα» ο αφηγητής είναι απομακρυσμένος, αποστασιοποιημένος, αφηγείται τα γεγονότα και συνυπάρχουν ισότιμα τα αφηγηματικά και διαλογικά μέρη δημιουργώντας τον ρυθμό του πεζογραφήματος.

Έπειτα στα παραμύθια τα ζώα έχουν ανθρώπινη λαλιά και σκέψη. Στον «Τρομάρα», η αρκούδα δε μετατρέπεται σε άνθρωπο, παρά το ότι το παιδί απευθύνεται στην αρκούδα με την πρόθεση να τον ακούσει.

Αξίζει να σημειωθεί ότι «Ο Τρομάρας» είναι το λιγότερο αυτοβιογραφικό διήγημα. Αυτό συμβαίνει γιατί «Το λαϊκό παραμύθι είναι από όλα τα λογοτεχνικά είδη «το λιγότερο εγωτικό, το λιγότερο γραμμένο για τον εαυτό του» (Schnitzer, 1991: 227) και ο προσωπικός συγγραφέας δεν υπάρχει. Ωστόσο ακόμα και σ' αυτό, ο Βιζυηνός αντικαθιστά τον ενήλικο με ένα παιδί δείχνοντας την προσωπικότητά του, την παιδική ψυχή του και την προσήλωσή του στον κόσμο του παιδιού.

Το διήγημα έχει ως ήρωα ένα παιδί γεγονός που πιστοποιεί ότι ο Βιζυηνός είχε φανταστεί ότι το κοινό του είναι παιδιά, απευθύνεται σε αυτά, γι' αυτό χρησιμοποιεί και λογοπαίγνια (Θανάσης – Θανατάς) προκειμένου να κερδίσει το παιδικό κοινό. Ο Τρομάρας είναι ένα φοβισμένο παιδί που παλεύει ν' απαλλαγεί από το ελάττωμά του. Εύκολα το παιδί – αναγνώστης θα ταυτιστεί μαζί του. Παράλληλα ο έντονος διδακτισμός, η απαλοιφή του θανάτου και το γεγονός ότι κυκλοφόρησε αρχικά στη

Διάπλαση των παιδων, υποδηλώνει ότι ο Βιζυηνός, χωρίς να αποκλείει το ενήλικο κοινό, απευθύνεται στα παιδιά.

Αν και με τα παραπάνω στοιχεία «Ο Τρομάρας» δε θα μπορούσε να χαρακτηριστεί παραμύθι, ωστόσο ως προς τη δομή και πλοκή έχει λειτουργίες ενός παραμυθιού. Οι λειτουργίες του παραμυθιού σύμφωνα με τον Ρώσο φορμαλιστή ¹²⁷Βλαντιμίρ Προπ (1895 – 1970) διακρίνονται και στα δύο έργα. Ο Προπ στο βιβλίο του «Μορφολογία του παραμυθιού» το 1928 μελέτησε τις δομές και την πλοκή των παραμυθιών και κατέληξε στο συμπέρασμα ότι οι ιστορίες κατασκευάζονται από τις τριάντα μία λειτουργίες που είναι¹²⁸:

1. **Απουσία.** Ένα από τα μέλη της οικογένειας απουσιάζει από το σπίτι (Ταξίδι; Θάνατος; Και τα δυο;)
2. **Απαγόρευση.** Στον ήρωα επιβάλλεται ένας περιορισμός, μία απαγόρευση.
3. **Παράβαση.** Η απαγόρευση/ εντολή παραβιάζεται.
4. **Διερεύνηση.** Ο ανταγωνιστής του ήρωα ερευνά τα της παραβάσεως, ή τα του ήρωα.
5. **Εκχώρηση.** Μέσα από τη διερεύνηση ο ανταγωνιστής μαθαίνει πράγματα για τον ήρωα (του εκχωρούνται πληροφορίες).
6. **Εξαπάτηση.** Ο ανταγωνιστής επιχειρεί να ξεγελάσει τον ήρωα, να του πάρει ό, τι έχει.
7. **Συνενοχή.** Ο ήρωας ενδίδει, ξεγελιέται και παρά τη θέλησή του βοηθάει τον ανταγωνιστή του.
8. **Δολιοφθορά.** Ο ανταγωνιστής προξενεί βλάβη στην οικογένεια του ήρωα ή στα υπάρχοντά του.
9. **Έλλειψη.** Κάποιο μέλος της οικογένειας του ήρωα επιθυμεί να έχει κάτι, ζητά να του φέρουν κάτι.
10. **Μεσολάβηση, Συνδεδετική στιγμή.** Από τον ήρωα ζητείται να αναλάβει μία αποστολή. (Συνήθως αλλά όχι απαραίτητα η αποστολή του έχει σχέση με την Έλλειψη ή τη Δολιοφθορά.)

---

¹²⁷Ανακτήθηκε από το διαδίκτυο

http://archive.eclass.uth.gr/eclass/modules/document/file.php/SEAB170/propp_theory.pdf

¹²⁸Ανακτήθηκε από το διαδίκτυο <https://community.sff.gr/topic/16770-31-%CE%BB%CE%B5%CE%B9%CF%84%CE%BF%CF%85%CF%81%CE%B3%CE%AF%CE%B5%CF%82-%CF%84%CE%BF%CF%85-%CE%AE%CF%81%CF%89%CE%B1-%CE%BA%CE%B1%CF%84%CE%AC-%CF%84%CE%BF%CE%BD-vladimir-propp/>

11. **Έναρξη Αυτενέργειας.** Ο ήρωας αποδέχεται την αποστολή του.
12. **Αναχώρηση.** Ο ήρωας εγκαταλείπει το σπίτι του.
13. **Πρώτη Λειτουργία του Δωρητή.** Ο ήρωας δοκιμάζεται, απαντά σε ερωτήσεις, αμύνεται σε επιθέσεις. Οι δοκιμασίες του θα οδηγήσουν στην απολαβή μαγικού σύνεργου ή θείας βοήθειας από κάποιον καλοθέλητο δωρητή.
14. **Αντίδραση του ήρωα.** Ο ήρωας αντιδρά στο δώρο που λαμβάνει.
15. **Εφοδιασμός, προμήθεια του μαγικού μέσου.** Στη διάθεση του ήρωα πλέον τίθεται το μαγικό μέσο που έχει λάβει ως δώρο.
16. **Μετακίνηση.** Ο ήρωας φτάνει στο μέρος όπου βρίσκεται το αντικείμενο της αναζήτησής του.
17. **Πάλη.** Ο ήρωας και ο ανταγωνιστής του συναντώνται και διασταυρώνουν τα (όποιοι είδους) πυρά τους.
18. **Στιγματισμός, Σημάδεμα.** Ο ήρωας σημαδεύεται.
19. **Νίκη.** Ο ανταγωνιστής νικιέται.
20. **Εξάλειψη της δυστυχίας.** Η αρχική έλλειψη ή βλάβη παύει να υφίσταται.
21. **Επιστροφή.** Ο ήρωας επιστρέφει.
22. **Καταδίωξη.** Ο ήρωας διώκεται, τον κυνηγούν.
23. **Διάσωση.** Ο ήρωας ξεφεύγει από τους διώκτες του.
24. **Μη Αναγνωρίσιμη Άφιξη.** Ο ήρωας φτάνει αγνώριστος, είτε στο σπίτι του, είτε, λόγω της καταδίωξης, σε άλλη χώρα.
25. **Αβάσιμες Απαιτήσεις.** Ο ψεύτικος ήρωας (μπορεί να ταυτίζεται με τον αρχικό ανταγωνιστή, μπορεί και όχι) προβάλλει ψεύτικες απαιτήσεις και επιχειρεί να καρπωθεί ξένα κατορθώματα.
26. **Δύσκολο Πρόβλημα.** Στον ήρωα τίθεται ένα πρόβλημα.
27. **Λύση.** Το πρόβλημα λύνεται.
28. **Αναγνώριση.** Ο ήρωας αναγνωρίζεται (κάποιες φορές από το σημάδεμά του).
29. **Ξεσκεπάσμα.** Ο ψεύτικος ήρωας ξεσκεπάζεται και κατατροπώνεται.
30. **Μεταμόρφωση.** Στον ήρωα δίνεται νέα όψη (ή αποκαθίσταται η παλιά του).
31. **Γάμος.** Ο ήρωας παντρεύεται την καλή του και ανεβαίνει στο θρόνο.

Με βάση τη δομή του λαϊκού παραμυθιού «Ο κυρ Λάζαρος κι οι δράκοι» οι λειτουργίες που απαντώνται είναι δώδεκα¹²⁹:

- 1) Το σπαθί – προμήθεια μαγικού μέσου
- 2) Η αναχώρηση
- 3) Ο ήρωας πηγαίνει δυο μέρες μακριά από τι σπίτι του - μετακίνηση
- 4) Συναντά τους 40 δράκους – διερεύνηση
- 5) Διαβάζουν τη φράση στο σπαθί του – εκχώρηση
- 6) Οι δράκοι ξεγελιούνται από αυτό που διαβάζουν – εξαπάτηση
- 7) Ο ήρωας τους αφήνει να πιστεύουν αυτά που διάβασαν – συννεοχή
- 8) Άθλοι δράκων και ήρωα – πάλη
- 9) Οι δράκοι να γλιτώσουν από αυτόν– νίκη
- 10) Δίνουν φλουριά και έναν δράκο – εξάλειψη της δυστυχίας, επιστροφή
- 11) Ο ήρωας γυρίζει να πάρει εκδίκηση – καταδίωξη
- 12) Ο ήρωας και πάλι καταφέρνει να διασωθεί – διάσωση

«Ο Τρομάρας» σύμφωνα με τη θεωρία του Προπ, είναι παραμύθι αφού διαθέτει δεκαπέντε από τις τριάντα μία λειτουργίες που καθορίζουν τη δομή και πλοκή ενός παραμυθιού. Αυτές είναι οι¹³⁰:

- 1) Φοβερός ληστής – δολιοφθορά
- 2) Ο Νομάρχης ζητάει ν' αποδείξει την ανδρεία του – μεσολάβηση
- 3) Πραγματοποίηση του έργου – έναρξη της αυτενέργειας
- 4) Αναχώρηση
- 5) Χαράζει το μαχαίρι – λήψη μαγικού μέσου
- 6) Περνά ψηλά βουνά – μετακίνηση
- 7) Εμφανίζεται ο ληστής – διερεύνηση
- 8) Διαβάζει την επιγραφή της μαχαίρας – εκχώρηση
- 9) Ο ληστής ξεγελιέται – εξαπάτηση
- 10) Ο ήρωας αφήνει τον ληστή στην πλάνη – συννεοχή
- 11) Κατορθώματα του ήρωα – πάλη
- 12) Πείθει τον ληστή να συλλάβουν τον Νομάρχη – επιστροφή, νίκη
- 13) Ο ληστής δέχεται το σχέδιο – εξάλειψη της δυστυχίας

---

¹²⁹Κανατσούλη, Μένη. (1995). «Ο “Τρομάρας” του Γ. Βιζυηνού: Από το παραμύθι στο διήγημα». Στην *Επιθεώρηση Παιδικής Λογοτεχνίας*. Αθήνα: Πατάκης, τόμος 10, σ. 96 – 11. Ανακτήθηκε από το διαδίκτυο 04-kanatsouli.pdf

¹³⁰Στο ίδιο.

14) Ο ληστής τιμωρείται – τιμωρία

15) Ο ήρωας παντρεύεται – γάμος

Μια άλλη σύγκριση επιχειρείται ανάμεσα στον «Τρομάρα» και «Το μόνον της ζωής μου ταξείδιον». Η Μ. Καραϊσκού θεωρεί ότι στο διήγημα «Το μόνον της ζωής μου ταξείδιον» έχουμε αναπροσαρμογή του «Τρομάρα», ο ήρωας είναι ίδιος, μόνο που τώρα δεν είναι μαθητευόμενος σιδηρουργός, αλλά μαθητευόμενο ραφτάκι. «Η αναπροσαρμογή του «Τρομάρα» στο «ταξείδιον» πραγματοποιείται με βάση τις ψυχογραφικές και αυτοαναφορικές ανάγκες της αφήγησης. Ο σιδεράς ήρωας του παιδικού έργου στο διήγημα γίνεται ραφτόπουλο, ενώ η κόρη του νομάρχη αναβαθμίζεται σε βασιλοπούλα. Η ηρωική πράξη που ο πρωταγωνιστής καλείται να εκτελέσει δεν έχει να κάνει με τη σύλληψη επικίνδυνου ληστή αλλά με κάτι πιο φιλήσυχο με υπερφυσικές όμως προεκτάσεις: «να ράψη τα νυφιάτικα χωρίς ραφή και ράμμα». Στο παραμύθι του «ταξείδιου» συναντούμε επιπλέον τα στοιχεία του μαγικού αντικειμένου και του μαγικού βοηθού με τη χρυσή τρίχα που οδηγεί στην εμφάνιση της νεράιδας.¹³¹ Αν ο «Τρομάρας» λοιπόν είναι κοσμικό παραμύθι, στο «ταξείδιον» έχουμε ένα μαγικό παραμύθι ακριβώς για να υπογραμμισθεί η παράμετρος του φανταστικού που παραπέμπει στην πρόσληψη της πραγματικότητας από το παιδί». ¹³²

Συμπερασματικά θα λέγαμε ότι «Ο Τρομάρας» αντλεί επιρροές από το λαϊκό παραμύθι, είναι γραμμένο για παιδιά, είναι διδακτικό, αμφιταλαντεύεται ανάμεσα στο παραμύθι και το διήγημα και δύναται να μεταγραφεί σε θέατρο για παιδιά και να παρουσιαστεί από τους μαθητές.

4.4 Το Σκιάχτρο του χωραφιού

Πρόκειται για ένα πολύ μικρό διήγημα με θρησκευτική και πανανθρώπινη διάσταση.¹³³ Ο Μπαρμπαστάθης καλλιεργεί σιτάρι για να συντηρήσει την οικογένειά του. Είναι λογικός άνθρωπος, έχει οργανώσει τη ζωή του για να ανταπεξέλθει στις

---

¹³¹ Προπ, Β. Γ. (1991). *Μορφολογία του παραμυθιού. Η διαμάχη του Κ. Λέβι-Στρως με τον Β. Γ. Προπ και άλλα κείμενα*. Μετάφραση. Α. Παρίση. Αθήνα: Καρδαμίτσα. Σ. 46-56.

¹³² Καραϊσκού, Μ. *Θεωρητικός προβληματισμός του Γ. Μ. Βιζυηνού για το διήγημα*. Πανεπιστήμιο Κρήτης. Ανακτήθηκε από το διαδίκτυο.

¹³³ Βιζυηνός, Γεώργιος. (1998). *Παιδικά αφηγήματα*. Επιμέλεια: Φώτης Δημητρακόπουλος. Αθήνα: Επικαιρότητα, σ. 45 - 46.

οικονομικές δυσκολίες και να καλύπτει τα προς το ζην. Ωστόσο τα πουλιά και ζώα έχουν άλλον κώδικα και επιβουλεύονται το σιτάρι για δικό τους όφελος.

Ακόμα και το σκιάχτρο στο χωράφι του Μπαρμπαστάθη δεν εμποδίζει τα πουλιά να κάνουν επιδρομές στις καλλιέργειες. Όμως ο Μπαρμπαστάθης αγαπάει όλα τα πλάσματα του κόσμου, τα πλάσματα της φύσης, του Θεού, κι έτσι, όχι μόνο δεν καταστρέφει τη φωλιά των πουλιών, δεν τραβάει το τουφέκι του, αλλά είναι σίγουρος ότι ο Θεός θα δώσει τόσο σιτάρι ώστε να χορτάσουν όλοι, πουλιά και άνθρωποι.

Στο διήγημα αυτό, ο Βιζυηνός εκφράζει το πανανθρώπινο και χριστιανικό μήνυμα ότι είμαστε πλάσματα του Θεού. Σύμφωνα με τη λαϊκή ρήση και χριστιανική άποψη «ο Θεός έχει για όλους» και δεν εγκαταλείπει κανέναν. Όποιος κάνει καλό, το καλό γυρίζει πάλι σ' εκείνον, ο Κύριος ανταμείβει τους κόπους και τη μεγαλοψυχία του.

Η πίστη στην ορθοδοξία είναι διάχυτη στο διήγημα. Ο Βιζυηνός έντονα θρησκευόμενος και ένθερμος εκπρόσωπος της Ορθοδοξίας νουθετεί τα παιδιά, τα συμβουλεύει να έχουν αγάπη για όλα τα πλάσματα, τα δημιουργήματα του Θεού. Κανένας δε χάνεται, κανείς δε θα πεινάσει όσο φωλιάζει μέσα μας η αγάπη και η καλοσύνη. Ο κόσμος μας έχει χώρο για όλους.

4.5 Ο Κλέπτης

Ο Βιζυηνός, στο διήγημα «Ο κλέπτης»¹³⁴ πραγματεύεται το θέμα της κλοπής και τον σεβασμό στην ιδιοκτησία των άλλων. Ο σκύλος Νέστωρ είναι δεμένος σ' ένα βαρέλι και φυλάει τα στάχια. Είναι Ιούλιος και εποχή του θερισμού. Το βράδυ ένας ποντικός εμφανίζεται θέλοντας να φάει τα στάχια. Στην αρχή το γάβγισμα του σκύλου τον αποθαρρύνει, παίρνει όμως γρήγορα θάρρος βλέποντας ότι ο σκύλος δεν μπορεί να τον προσεγγίσει. Έτσι έχοντας ένα στάχυ στο στόμα περιπαίζει τον σκύλο και τον πλησιάζει ως τη μύτη, όντας σίγουρος ότι ο σκύλος δεν μπορεί να δράσει. Τότε, ο σκύλος Νέστωρ, πηδάει με ορμή, τρίζει το βαρέλι και ο ποντικός εξαφανίζεται έντρομος. Ο Νέστωρ είναι ικανοποιημένος που έσωσε τα στάχια και απέδειξε ότι είναι πιστός και καλός φίλος.

Πρόκειται για μία διδακτική ιστορία για να μάθουν τα παιδιά ότι οφείλουμε να σεβόμαστε την ιδιοκτησία των συνανθρώπων μας και ότι δεν είναι πρόβλημα ν' αρπάζουμε οτιδήποτε που δε μας ανήκει. Ενδείκνυται για παιδιά Α' δημοτικού. Δίνεται

---

¹³⁴Βιζυηνός, Γεώργιος. (1998). *Παιδικά αφηγήματα*. Επιμέλεια: Φώτης Δημητρακόπουλος. Αθήνα: Επικαιρότητα, σ. 47 - 49.

πολύ ωραία, με ζωντάνια και αμεσότητα. Τα ζώα, ο σκύλος και ο ποντικός έχουν ανθρώπινη ομιλία όπως στους μύθους του Αισώπου και τα λαϊκά παραμύθια. Το μήνυμα είναι ξεκάθαρο, σαφές, εύκολα αντιληπτό μέσα από την ανθρώπινη λαλιά των ζώων.

Η ηθική του Βιζυηνού τον ωθεί να γράψει διδακτική ιστορία. Πλέκει μία μικρή υπόθεση για να περάσει το μήνυμα ότι η κλοπή είναι καταδικαστέα, πράξη ανήθικη, αλλά ταυτόχρονα παρουσιάζει το χρέος του σωστού υπαλλήλου – εργαζόμενου. Φαίνεται για μία άλλη φορά η χριστιανική διδασκαλία που έχει εντυπώσει βαθιά ο Βιζυηνός, αλλά και μία απλότητα και παιδική αμεσότητα.

4.6 Μέσα εις το αμφιθέατρον

Το διήγημα του Βιζυηνού «Μέσα εις το αμφιθέατρον»¹³⁵ ξεκινάει με την περιγραφή του αρχαίου ελληνικού θεάτρου, αναφέρεται στη φιλοκαλία των αρχαίων Ελλήνων, την ύψιστη δραματική ποίηση που παρακολουθούσαν οι αρχαίοι ημών πρόγονοι. Συνεχίζει με το ρωμαϊκό θέατρο. Οι αρχαίοι Ρωμαίοι επηρεάστηκαν από τον ελληνικό πολιτισμό και χειροκρότησαν την αρετή στα δικά τους θέατρα. Μετά την εμφάνιση του Χριστιανισμού και την εξάπλωση της νέας θρησκείας, οι Ρωμαίοι συνωστίζονταν στο Κολοσσαίο για να δουν τον εξευτελισμό της ανθρώπινης αξιοπρέπειας, τη δολοφονία των ξιφομάχων και τους διωγμούς των πρώτων Χριστιανών. Ο αυτοκράτορας παρακολουθούσε τις θηριωδίες και ο λαός ζητωκραυγάζοντας επιζητούσε να δει μάχες και αίμα.

Αυτό συνέβη και με την έφηβη Λουκιανή που αρνείτο τα εφήμερα αγαθά και απήφησε τον αυτοκράτορα. Κοίταξε κατάματα την αιώνια ζωή. Ο λαός ζητούσε τον θάνατό της. Όμως, ούτε ο λέων, ούτε η λέαινα, ούτε ο πάνθηρας σκότωσαν τη Λουκιανή. Η ιστορία είναι γεμάτη με πολλά παραδείγματα Αγίων που δεν τους άγγιξε άγριο ζώο.

Ο Βιζυηνός καταλήγει στο συμπέρασμα ότι οι μάρτυρες έχυσαν το αίμα τους για να δοξαστούν. Έτσι όπως μαρτύρησαν οι πρώτοι Χριστιανοί, έτσι κι εμείς όλοι οι Χριστιανοί είμαστε στρατιώτες. Αγωνιζόμαστε ενάντια στην κακία και τα ελαττώματά μας. Με πίστη, θάρρος και αγάπη, ο Βιζυηνός καταλήγει στο συμπέρασμα ότι οι Χριστιανοί θα δοξαστούμε.

---

¹³⁵Βιζυηνός, Γεώργιος.(1998). *Παιδικά αφηγήματα*. Επιμέλεια: Φώτης Δημητρακόπουλος. Αθήνα: Επικαιρότητα, σ. 51 – 58.

Ο Φώτης Δημητρακόπουλος λέει: «Μιαν άλλη διάσταση έχει το αφήγημα «Μέσα εις το αμφιθέατρον», όπου δείχνονται σκηνές από τα μαρτύρια των πρώτων χριστιανών που τους έριχναν στα θηρία, διάσταση θρησκευτική που θυμίζει ιστορίες κατηχητικού, απ' αυτές που δημοσιεύουν τα θρησκευτικά παιδικά περιοδικά».¹³⁶

---

¹³⁶Βιζυηνός, Γεώργιος.(1998). *Παιδικά αφηγήματα*. Επιμέλεια: Φώτης Δημητρακόπουλος. Αθήνα: Επικαιρότητα, σ. 12.

4.7 Πώς οικονομείται ο χρόνος

Πρόκειται για διήγημα σε διαλογική μορφή¹³⁷ που κυκλοφόρησε στη *Διάπλαση των παιδών* το 1890. Παρακολουθούμε τη συζήτηση μητέρας και κόρης με κεντρικό θέμα τον χρόνο και την αξιοποίησή του. Σύμφωνα με τον Δημητρακόπουλο¹³⁸ «αποτυπώνονται διάφορες σχετικές πρακτικές συμβουλές, που αναλύουν το αρχαίο γνωμικό «χρόνου φείδου» ως ηθικό δίδαγμα προς τη δημιουργικότητα».

Ξεκινάει με την κόρη που αναρωτιέται τι να κάνει για να περάσει η ώρα, αν και της αρέσει να μην κάνει κάτι. Τότε, η μητέρα της ξεδιπλώνει επιχειρήματα για την αξιοποίηση του χρόνου. Αφού οι μέρες δημιουργούνται από τα λεπτά, αν δεν πράττουμε, τότε ξοδεύουμε τη ζωή μας άσκοπα. Συγκρίνει τη ζωή με το χρήμα. Αν κάποιος ξοδέψει άσκοπα τα χρήματα, χάνει την περιουσία του, έτσι αν χάνει τον χρόνο, λιγοστεύει η ζωή. Αυτό συμβαίνει γιατί εξοικονομώντας χρήματα, αυξάνουμε την περιουσία, εξοικονομώντας χρόνο δημιουργικά, μεγαλώνει και η ζωή. Το επιχείρημα αυτό στηρίζεται στην παραγωγικότητα. Αφού όλοι έχουμε τον ίδιο χρόνο, τα ίδια λεπτά της ημέρας, πώς κάποιιοι ολοκληρώνουν περισσότερες εργασίες και άλλοι λιγότερες; Η απάντηση είναι ότι είναι συγκεντρωμένοι σ' αυτό που κάνουν και χρησιμοποιούν τον χρόνο σωστά.

Η μητέρα τονίζει ότι χρειάζεται συγκέντρωση για ένα καλό αποτέλεσμα. Με φιλοσοφική διάθεση δίνει συμβουλές στην κόρη της. Την προτρέπει να διαβάσει το πολύ δύο βιβλία ταυτόχρονα, ένα ελαφρύ για τα διαλείμματα κι ένα βαρύτερο που απαιτεί σκέψη. Δηλαδή να μην κάνει πολλά πράγματα ταυτόχρονα.

Συμβουλεύει επίσης, όταν πρόκειται να μάθει κάτι καινούριο, να αφιερώσει περισσότερο χρόνο για να το εμπεδώσει. Στη συνέχεια, αφού θα το έχει κατακτήσει, θα ολοκληρώνει την εργασία γρηγορότερα. Θα αποκτήσει δηλαδή ένα είδος αυτοματισμού.

Η μητέρα θεωρεί ότι μία εργασία πρέπει να έχει σκοπό και αξία. Διαφορετικά δεν έχει νόημα. Τέλος προτρέπει την κόρη της, όταν ολοκληρώνει όσα επιθυμεί κατά τη διάρκεια της ημέρας, να βοηθάει άλλους ανθρώπους που έχουν πολλά και δεν προλαβαίνουν.

---

¹³⁷Βιζυηνός, Γεώργιος. (1998). *Παιδικά αφηγήματα*. Επιμέλεια: Φώτης Δημητρακόπουλος. Αθήνα: Επικαιρότητα, σ. 59 – 69.

¹³⁸Στο ίδιο, σ. 12.

Εδώ λοιπόν η χριστιανική ρήση «χρόνου φείδου» και η λαϊκή άποψη «ο χρόνος είναι χρήμα» γίνεται αντικείμενο συζήτησης και στοχασμού. Στόχος του Βιζυηνού είναι να διδάξει τους νέους να αξιοποιούν δημιουργικά και παραγωγικά τον χρόνο. Ο άνθρωπος γεννιέται για να δημιουργήσει, επομένως η ζωή χωρίς δημιουργία δεν έχει νόημα, δε γεμίζει. Ο άνθρωπος νιώθει άδειος, ο χρόνος φθίνει χωρίς ν' αφήνει ένα λιθαράκι από τον εαυτό του, το στίγμα του.

4.8 Η παιδαγωγική διάσταση στην παιδική λογοτεχνία του Γεωργίου Βιζυηνού

Στο λογοτεχνικό έργο του Βιζυηνού μπορούμε να αναγάγουμε συμπεράσματα, να εντοπίσουμε και να διερευνήσουμε τις παιδαγωγικές διαστάσεις. Οι σύγχρονες έρευνες της παιδαγωγικής αναφέρονται στα οφέλη της παιδικής λογοτεχνίας, και της ενασχόλησης των παιδιών με το παιδικό βιβλίο, την ποίηση, το διήγημα, το παραμύθι.

Σύμφωνα με τον καθηγητή Κωνσταντίνο Μαλαφάντη οι παιδαγωγικές διαστάσεις της ανάγνωσης και της λογοτεχνίας είναι: η λογοτεχνία σε σχέση με την ηθική ανάπτυξη, τη συναισθηματική νοημοσύνη, την κριτική σκέψη, την πολυπολιτισμικότητα, την πολιτική αγωγή, το φύλο, τον στοχασμό και την ωριμότητα.¹³⁹ Θα δούμε στη συνέχεια αν διαφαίνονται αυτές οι παιδαγωγικές διαστάσεις στην παιδική λογοτεχνία του Βιζυηνού και με ποιον τρόπο. Τέλος θα τονίσουμε τα στοιχεία αυτά στους μαθητές της σημερινής εποχής, θα αναστοχαστούμε και θα αναλύσουμε τα νοήματα του έργου του Βιζυηνού.

Η λογοτεχνία βοηθάει στη διδασκαλία των αξιών, τη διαμόρφωση των χαρακτήρων, στην ανάπτυξη των γνωστικών στοιχείων της ηθικής φαντασίας, όπως είναι η μεταφορά, η αφήγηση και τα πρότυπα. Θα λέγαμε ότι όλα τα παιδικά ποιήματα του Βιζυηνού και τα παιδικά διηγήματα που αναλύσαμε παραπάνω έχουν ως στόχο την ηθική ανάπτυξη των παιδιών, τη διαμόρφωση ηθικών προσωπικοτήτων με αρχές και τη γαλούχηση χαρακτήρων με ήθος. Τα διδάγματα είναι εμφανή και στοχεύουν στην ηθική συγκρότηση των παιδιών με αρχές και με πίστη στον Θεό.

Η συζήτηση και η ανάλυση των ηρώων και των νοημάτων στα παιδικά διηγήματα του Βιζυηνού οδηγούν τους νέους στη διαπίστωση της θετικής και

---

¹³⁹Μαλαφάντης, Δ. Κωνσταντίνος. (2015). *Παιδαγωγική της λογοτεχνίας. Η θεωρία, τα πρόσωπα και τα κείμενα*. Αθήνα: Γρηγόρης, σ. 22 - 36.

αρνητικής συμπεριφοράς. Επομένως οι μαθητές θα εκφράσουν τα συναισθήματά τους, θα αποφορτιστούν συναισθηματικά, θα οδηγηθούν σε συμπεράσματα και όλη αυτή η αλληλεπίδραση με τους συμμαθητές τους θα ενισχύσει την αυτοεπίγνωση και την κριτική σκέψη τους.

Στο διήγημα «Μέσα εις το αμφιθέατρον» οι μαθητές θα μάθουν να σέβονται το διαφορετικό, θα γνωρίσουν ότι ζούμε σε μία κοινωνία πολυπολιτισμική και ως αρχή οφείλουμε να έχουμε τον σεβασμό στον πολιτισμό των άλλων και στην αποδοχή τους. Όσα χωρίζουν τους λαούς ανήκουν στο παρελθόν. Όλοι διαθέτουν τον δικό τους πολιτισμό και απαιτείται εκατέρωθεν σεβασμός.

Στον «Τρομάρα» βλέπουμε παραδείγματα των καλών πολιτών, πολίτες σε θέση ισχύος, τον Νομάρχη, την αστυνομία, τη δικαιοσύνη, πολίτες που διοικούν και πολίτες που εφαρμόζουν τον νόμο. Επομένως έχουμε μία οργανωμένη κοινωνία στην οποία λειτουργούν οι θεσμοί. Καλλιεργείται δηλαδή το αίσθημα του χρήσιμου πολίτη και βλέπουμε τις ιδιότητες του ευσυνείδητου πολίτη. Πρόκειται για ένα μάθημα πολιτικής αγωγής που προβάλλει τις υποχρεώσεις των πολιτών, τα δικαιώματά τους και την ανταμοιβή τους σε μια ευνομούμενη κοινωνία.

Στο ίδιο διήγημα καταρρίπτονται τα στερεότυπα για τα δύο φύλα. Μία πάγια στερεοτυπική θέση των δύο φύλων, ότι το αγόρι δεν πρέπει να φοβάται, ισοπεδώνεται. Το αγόρι είναι δειλό, θα ξεπεράσει τον φόβο, όπως θα έπρεπε να τον ξεπεράσει κι ένα κορίτσι. Όπως είδαμε στο κεφάλαιο για την πρόσληψη του έργου του Βιζυηνού, είναι προσφιλές θέμα η υπέρβαση των ορίων του φύλου και τολμάει να μιλήσει για τις αδυναμίες. Το ίδιο διαπιστώνουμε και στο παιδικό διήγημα «ο Τρομάρας». Οι στερεοτυπικές απόψεις για τον χαρακτήρα και τις ιδιότητες αγοριών – κοριτσιών ισοπεδώνονται. Υπάρχουν αγόρια με αδυναμίες και φοβίες. Ο χαρακτήρας, η ευφυΐα και η θέληση είναι εκείνα που θα οδηγήσουν τον Τρομάρα στην ένταξη του στην κοινωνία και όχι μόνο το γεγονός ότι ανήκει στο ανδρικό φύλο.

Μέσα από την ανάγνωση των παιδικών ποιημάτων και διηγημάτων του Γεωργίου Βιζυηνού οι εκπαιδευτικοί και οι μαθητές θα συζητήσουν, θα ανταλλάξουν απόψεις, θα επισημάνουν τους παιδαγωγικούς στόχους του έργου του. Ο στοχασμός και η συζήτηση είναι μία ευκαιρία για νοητική ανάπτυξη, που οδηγεί στην ωριμότητα.

Συνακόλουθα οι μαθητές θα συναισθανθούν ότι είμαστε φορείς ενός πολιτισμού που έχουμε ασπαστεί την Ορθοδοξία και είναι αναπόσπαστο κομμάτι του πολιτισμού μας, αλλά είμαστε επίσης ένας λαός που μιλάει την ίδια γλώσσα εδώ και αιώνες. Έχουμε λοιπόν τη δυνατότητα να αντλήσουμε πλούσιο γλωσσικό υλικό από την αρχαιότητα ως σήμερα και από την ιδιόλεκτο κάθε γεωγραφικής περιοχής. Η καθαρεύουσα και η δημοτική στο έργο του Βιζυηνού θα αποτελέσουν ένα μάθημα για την εξέλιξη της γλώσσας, για το γλωσσικό ζήτημα, για τους τοπικούς ιδιωματισμούς και εν τέλει για τον σεβασμό στον πλούτο, τους χυμούς και την ποικιλία της ελληνικής γλώσσας.

Έτσι όλοι θα στοχαστούμε πόσο σημαντικός συγγραφέας και παιδαγωγός είναι ο Βιζυηνός και πόσο σημαντική θέση έχει στα γράμματα και την εκπαίδευση. Ένας γόνιμος τρόπος επίτευξης αυτού του στόχου είναι και η θεατρική μεταφορά των διηγημάτων του, όπως θα δούμε στο επόμενο κεφάλαιο.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΕΜΠΤΟ:
Η ΘΕΑΤΡΙΚΗ ΜΕΤΑΦΟΡΑ ΤΩΝ ΠΟΙΗΜΑΤΩΝ
ΚΑΙ ΔΙΗΓΗΜΑΤΩΝ ΤΟΥ ΓΕΩΡΓΙΟΥ ΒΙΖΥΗΝΟΥ

5.1 Η θεατρική μεταφορά των παιδικών ποιημάτων του Γεωργίου Βιζυηνού

Τα παιδικά ποιήματα του Βιζυηνού είναι μία φιλιαναγνωστική ευκαιρία να γνωρίσουν οι μαθητές τον λογοτέχνη Γεώργιο Βιζυηνό. Ο εκπαιδευτικός δύναται να διαβάσει ποιήματα στα παιδιά, να διαβάσουν οι μαθητές τα ποιήματα ομαδικά, να τα συσχετίσουν με κάποιο μάθημα, θέμα ή εκπαιδευτικό πρόγραμμα. Ακόμα μπορούμε να δραματοποιήσουμε πολλά ποιήματα μεμονωμένα ή δημιουργώντας μια ομάδα ποιημάτων.

Η δραματοποίηση¹⁴⁰ είναι η μεταγραφή ενός λογοτεχνικού κειμένου, ποιήματος, τραγουδιού, παραμυθιού σε θεατρικό λόγο με σκοπό τη θεατρική παράσταση. Η λέξη προέρχεται από το δράμα και το ποιώ. Δράμα στα αρχαία ελληνικά σήμαινε δράση, κίνηση και ποιώ σήμαινε κάνω. Άρα δραματοποίηση σημαίνει κάνω κίνηση, δημιουργώ δράση, κάνω θέατρο. Είναι ένα εργαλείο της θεατρικής αγωγής.

Η κατηγοριοποίηση των ποιημάτων του Βιζυηνού είναι πολύτιμος οδηγός που βοηθάει τον εκπαιδευτικό. Στην πρώτη κατηγορία τα περισσότερα ποιήματα αναφέρονται στον χρόνο, στις εναλλαγές του καιρού, τις εποχές, το φεγγάρι και γενικά στον κόσμο μας. Έτσι λοιπόν, στη διδασκαλία των μηνών, των εποχών στην πρώτη και δεύτερα τάξη μπορούμε να χωρίσουμε τα παιδιά σε ομάδες, να μοιράσουμε ποιήματα, τα οποία θα εντάξουμε σε κάποιο θεατρικό για τις εποχές. Το ποίημα *ανατολή* – *δύσιν* προσφέρεται για δραματοποίηση και ως διδακτικό εργαλείο για τα σημεία του ορίζοντα. Το ποίημα *η βροχή* είναι ένα μάθημα για τον κύκλο του νερού, τη δημιουργία των ποταμών. Κάλλιστα εντάσσεται στο ανάλογο μάθημα. Τα παιδιά μαθαίνουν το ποίημα, αναπαριστάνουν τη βροχή, το ρυάκι, τον ποταμό και τον ωκεανό με τη βοήθεια πανιών και μουσικής. Το ποίημα *φεγγαράκι*, που υπάρχει στο ανθολόγιο της πρώτης και δεύτερας τάξης, μπορούμε να το διαβάσουμε όταν εξηγούμε στα μικρά παιδιά το μισοφέγγαρο και την πανσέληνο. Μετά ζωγραφίζουμε την αύξηση της σελήνης. Μοιράζουμε στα παιδιά τα χαρτόνια με την εξέλιξη του

---

¹⁴⁰Μώρου, Αντιγόνη. (2002). *Δραματοποίηση: από το κείμενο στη σκηνή της τάξης. Ένα παράδειγμα «Οδύσσεια» Ομήρου (1)*. Ανακτήθηκε από το διαδίκτυο.

γεμίσματος της σελήνης και δημιουργούμε ένα θεατρικό παιχνίδι λέγοντας παράλληλα το ποίημα.

Τα ποιήματα που έχουν ως θέμα τα ζώα έχουμε τη δυνατότητα να τα εντάξουμε σε μία παράσταση με πρωταγωνιστές τα ζώα. Κάθε παιδί θα έχει ρόλο ένα ζώο, θα κάνει παντομίμα το ζώο που αναπαριστάνει και στη συνέχεια θα απαγγείλει το ανάλογο ποίημα.

Στο μάθημα των θρησκευτικών ή σε εθνική εορτή μπορούμε να διαβάσουμε ποιήματα της τρίτης κατηγορίας. Τα ποιήματα που μιλάνε για τον Θεό, την αγάπη μπορούμε να τα δραματοποιήσουμε κατά τη διάρκεια της διδακτικής ώρας. Επίσης, στη γιορτή της μητέρας μπορούμε να συγκεντρώσουμε ποιήματα Ελλήνων ποιητών που ύμνησαν τη μητέρα, να τα διαβάσουμε όλοι μαζί σ' ένα ημικύκλιο και να συζητήσουμε για τη σημασία της μητέρας στη ζωή μας. Ακόμα μπορούμε να παρουσιάσουμε τα ποιήματα σε μία γιορτή, σ' ένα θεατρικό για το ίδιο θέμα. Με αυτόν τον τρόπο μαθαίνουν τα παιδιά το πολύ τρυφερό ποίημα του Βιζυηνού για τη μητέρα.

Τα ποιήματα με διαχρονικές αξίες και τα αποφθέγματα μπορούμε να τα εισάγουμε στο μάθημα της λογοτεχνίας. Ο Βιζυηνός έχει μία μεγάλη θεματική ποικιλία στα αποφθέγματα ώστε ο εκπαιδευτικός να βρίσκει σε κάθε θέμα και το αντίστοιχο γνωμικό, απόφθεγμα.

Τέλος, ένα αγαπημένο μάθημα είναι τα επαγγέλματα παλιά και σύγχρονα. Μπορούμε να ζητήσουμε από τα παιδιά να βρουν επαγγέλματα που χάθηκαν με το πέρασμα του χρόνου και επαγγέλματα που υπάρχουν ακόμα. Οι μαθητές θα μοιραστούν τα εννιά ποιήματα που έγραψε ο Βιζυηνός για τα επαγγέλματα και θα παρουσιάσουν ένα μικρό δρώμενο για το κάθε επάγγελμα. Θα αναπαραστήσουν με κινήσεις, θα κάνουν παντομίμα το επάγγελμα που έχουν ως ρόλο και μετά θα λένε διαδοχικά το ποίημα. Δύο ή τρεις μαθητές θα παρουσιάζουν ένα σύνολο, ένα θεατρικό δρώμενο που θα έχει κίνηση, παντομίμα, λόγο κι έτσι θα μεταφέρουν τις γνώσεις που δίνει ο Βιζυηνός για κάθε επάγγελμα.

Με πολλή φαντασία και δημιουργικότητα ο εκπαιδευτικός έχει τη δυνατότητα να γνωρίσει στα παιδιά τον Βιζυηνό και το έργο του. Δύναται να χρησιμοποιήσει μουσική, λόγο, αλλά κυρίως τη δυναμική της ομάδας για να μάθουμε όλοι τα τρυφερά ποιήματα του Βιζυηνού. Η εργασία αυτή ενδείκνυται για τις τρεις πρώτες τάξεις του δημοτικού, όταν τα παιδιά παίρνουν τις πρώτες γνώσεις για τη φύση, το

περιβάλλον, την αγάπη, μέσα από το μάθημα της λογοτεχνίας, της μελέτης περιβάλλοντος και των θρησκευτικών.

5.2 Η θεατρική μεταφορά του διηγήματος «Ο Άραψ και η καμήλας»

Το διήγημα του Βιζυηνού μπορούμε να το μετατρέψουμε σε θεατρικό έργο διατηρώντας τη γλώσσα του Βιζυηνού. Ένα παιδί έχει τον ρόλο του μυλωνά και ένα άλλο τον ρόλο της καμήλας. Ο μυλωνάς φοράει ρούχα αγρότη και η καμήλα φοράει ρούχα σε καφέ χρώμα και καφέ ουρά. Σχεδιάζουμε μία χάρτινη μάσκα καμήλας και τοποθετούμε στην πλάτη του παιδιού, κάτω από τα ρούχα, δύο κομμάτια αφρολέξ, για να θυμίσει την καμπούρα της καμήλας.

Το σκηνικό είναι απλό. Το πάτωμα έχει ένα μικρό χαλί, που χωράει μόνο τον μυλωνά. Δίπλα από το χαλί στέκεται η καμήλα. Δε χρησιμοποιούμε σκηνή για να είναι όλα ορατά σε θεατές.

Καμήλα: Έχει πολύ κρύο εδώ έξω αφεντικό. Επίτρεψόν μου να εμβάσω τουλάχιστον την μύτην μου εις την σκηνήν.

Μυλωνάς: Ευχαρίστως!

Καμήλα: Ω, πόσον ψυχρός είναι ο άνεμος! Άφες με, σε παρακαλώ, να εμβάσω ολίγον και τον λαιμόν μου.

Μυλωνάς: Θα κάνω λίγο στην άκρη για να χωρέσεις κι εσύ!

Καμήλα: Α! Πώς βρέχει. Θα γίνω μούσκεμα. Δε μου κάμνεις την χάριν να με αφήσεις να εμβάσω και τους ώμους μου, δια να μη βρέχωνται;

Μυλωνάς: Ευχαρίστως!

Καμήλα: Βρέχει πολύ! Δε μ' αφήνεις να εμβάσω όλον το σώμα μου εντός της σκηνής;

Μυλωνάς: Για να σου ειπώ; Ηξεύρεις όμως ότι εδώ δεν είναι δυνατόν να χωρέσωμεν και οι δύο;

Καμήλα: Εάν δε σου αρέση, προτιμότερον είναι να εξέλθης. Όσον δι' εμέ, εγώ είμαι πολύ καλά εδώ μέσα και θα μείνω.

Το παιδί που υποδύεται την καμήλα θα καταλάβει τον χώρο του μυλωνά, το χαλί δηλαδή, ώσπου να τον εκτοπίσει. Ο μυλωνάς φεύγει στενοχωρημένος και πληγωμένος.

Το δρώμενο αυτό ενδείκνυται για τη Β' και Γ' τάξη στο μάθημα της γλώσσας ή της λογοτεχνίας ή σε μία ανάλογη περίπτωση μεταξύ παιδιών, προκειμένου να συζητήσουμε, να δημιουργήσουμε ένα καλό κλίμα και μία λύση σε μία διένεξη.

5.3 Η θεατρική μεταφορά του διηγήματος «Ο Τρομάρας»

Το διήγημα «Ο Τρομάρας» έχει πολλά διαλογικά στοιχεία και ενδείκνυται η θεατρική απόδοση. Η συμμετοχή όλων των μαθητών με μικρούς ή μεγάλους ρόλους δύναται να προσφέρει ένα ολοκληρωμένο και οργανωμένο σύνολο. Ο σκηνικός χώρος είναι λιτός. Ένα μικρό παιδί περπατάει. Στέκεται λίγο και ονειρεύεται. Πίσω του έρχονται δύο παιδιά και τον τρομάζουν. Από τότε το παιδί φοβάται τη σκιά του, τη μύγα, τον θόρυβο. Σε κάθε κίνηση ή ήχο τρέχει να γλιτώσει. Το παιδί που υποδύεται τον Τρομάρα κάνει τις ανάλογες κινήσεις, αποφεύγει τη μύγα, κλείνει τα' αυτιά σε ήχους και δυνατούς θορύβους.

Φεύγει διανύοντας τη σκηνή κι εμφανίζεται ένα άλλο παιδί, ψηλότερο, που θα υποδυθεί τον Τρομάρα σε μεγαλύτερη ηλικία. Νέος πια ο Τρομάρας μονολογεί:

- Τι να κάμω, τι να κάμω, να υπερνικήσω αυτό το κακό μου ελάττωμα! Αύριο θα έλθη πόλεμος εις την χώρα και όλα τα συνομήλικά μου θα ζωσθούν το σπαθί και θα πάρουν το τουφέκι να πολεμήσουν τους εχθρούς και να δοξάσουν το έθνος. Κι εγώ; Εγώ φοβούμαι ως και την ίδια τη φωνή μου! Πώς να έμβω εις τη μάχη, να σταθώ δίπλα εις το κανόνι, να ιδώ τη φλόγα και ν' ακούσω τον κρότο του; Χωρίς άλλο δε θα βαστάξ' η καρδιά μου! Ή θα αναγκασθώ να φύγω, να προδώσω την αγία μου πατρίδα ή θα πέσω ζωντανός εις τα χέρια των εχθρών! Ω, εντροπή, εντροπή!

(Ο Τρομάρας λέει τόσο δυνατά τη λέξη «εντροπή» που τρομάζει ένα κορίτσι καθώς περνάει κοντά του. Ο Τρομάρας παρατήρησε ότι το κορίτσι τρόμαξε και έφυγε τρέχοντας).

Τρομάρας: Πώς έγινε! Δεν καταλαβαίνω! Ίσως, διότι ήτον η φωνή μου... Βέβαια. Αυτό θα είναι. Η φωνή μου άρχισε πλέον να μη με ξιπάζει. Άρχισε να με γνωρίζει. (Ο Τρομάρας για πρώτη φορά συνειδητοποίησε το ελάττωμα και θύμωσε με τον εαυτό του. Περπάτησε ως την πλατεία Νομαρχίας και βρέθηκε μπροστά σ' ένα σιδηρουργείο. Άκουγε τον ήχο από τα σφυριά. Τότε, πολύ συνειδητά αποφάσισε να πολεμήσει και να νικήσει το ελάττωμά του. Μπήκε στο σιδηρουργείο και είδε τον σιδερά μ' έναν γεροδεμένο μαθητευόμενο).

Τρομάρας: Χαρά στην καρδιά που την έχει το παλληκαράκι!

Τρομάρας: Μήπως χρειάζεσθε κανένα μαθητή κύριε;

Σιδεράς: Πήγαινε καλλίτερα εις κανένα σακορράφτη!

Τρομάρας: Διατί, κύριε;

Σιδεράς: Διότι, εάν ο μάστορός σου τύχη να χάσει τη σακορράφα του, ημπορεί να περάσει μία κλωστή πέρα - πέρα από τ' αυτιά σου και να εξακολουθήσει το έργο του.

Τρομάρας: Όπως αγαπάς.

Σιδεράς: Βλέπω όμως πως είσαι γνωστικό παιδί, διότι δεν τα χάνεις εύκολα. Αν σ' αρέσει η επιστήμη μου, με την ευχή του Θεού κόπιασε να λάμνης τα φουσερά.

(Ο Τρομάρας άρχισε να εργάζεται χωρίς να φοβηθεί τον ήχο, χωρίς να τρομάξει).

Τρομάρας: Αν δεν ήκουα αυτήν τη βοή, είμαι βέβαιος πως δε θα ετρόμαζα διόλου. Και αν αντί της βοής ήκουα την φωνή μου την ίδια, πάλι είμαι βέβαιος πως δε θα ετρόμαζα διόλου. Για, ας δοκιμάσω!

(Ο Τρομάρας άρχισε να τραγουδάει για να καλύψει τον θόρυβο. Τραγουδούσε τόσο δυνατά που η φωνή του έφτασε μέχρι τη Νομαρχία)

Σιδεράς: Τι ωραία φωνή!

Νομάρχης: Τι ωραία που τραγουδάει! Κόρη μου, έλα ν' ακούσεις!

Κόρη: Τι ωραία που τραγουδεί αυτός, όποιος και αν είναι!

(Η κόρη του Νομάρχη ερωτεύτηκε τον Τρομάρα χωρίς να τον γνωρίζει. Ήταν τόσο ερωτευμένη που έχασε την όρεξή της, χλόμιασε, αρρώστησε. Κανένας γιατρός δεν μπόρεσε να τη γιατρέψει ώσπου η κόρη εξήγησε στον πατέρα της τι συμβαίνει).

Κόρη: Πατέρα δεν είμαι άρρωστη, ερωτευμένη είμαι μ' αυτόν που τραγουδάει τόσο ωραία! (Βγαίνει από τη σκηνή).

Νομάρχης: Και ποίος να είναι αυτός, που επήρε το παιδί μου στη συνείδησή του; Την φωνήν του την ακούομεν, αλλά τη μούρη του δεν την είδαμε. Ίσως να είναι υιός του υπουργού, ίσως είναι υιός κανενός μεγαλουσιάνου.

(Ο Νομάρχης πάει στο σιδηρουργείο να μάθει ποιος τραγουδάει τόσο όμορφα).

Νομάρχης: Δε μου λέγεις, τι πράγμα είναι αυτός που τραγουδεί τόσον ωραία εις το εργαστήρι σου;

Σιδεράς: Αυτός είναι ο μαθητής μου! Είναι ο Τρομάρας!

Νομάρχης: Περίεργο όνομα! Και διατί τον ονομάζουν Τρομάρα;

Σιδεράς: Διατί; Διότι δεν τα χάνει έτσι εύκολα. Αυτό νομίζω, είναι φως φανερό. Αλήθεια, σου είναι κομματάκι ξερός και κίτρινος, μα ως για την αξία, να ειπούμε, είναι όνομα και πράμα. Είναι μια τρομάρα.

(Μετά από σκέψη, ο Νομάρχης πλησιάζει τον Τρομάρα).

Νομάρχης: Έμαθα μ' ευχαρίστησή μου, πως είσαι άξιος, είσαι τρομερός ήρωας, καθώς το λέγει το όνομά σου και απεφάσισα να σε κάμω γαμβρό μου. Αλλά πριν σου δώσω την κόρη μου, πρέπει να μου αποδείξεις την ανδρεία σου, πρέπει ν' αποδείξεις

ότι είσαι όνομα και πράμα χειροδύναμος και ατρόμητος. Εδώ εις τα περίχωρα είναι ένας φοβερός ληστής, που τυραννεί τον τόπο και ληστεύει τους ανθρώπους. Κανείς δεν ημπορεί να τον συλλάβη, διότι είναι δυνατός άνθρωπος. Εσύ, χωρίς άλλο, θα είσαι δυνατότερός του. Πήγαινε, φέρε μου τον ζωντανό και έλα να σου δώσω την κόρη μου. (Ο Τρομάρας έμεινε έκπληκτος και άρχισε να τρέμει με την παρεξήγηση που δημιουργήθηκε γύρω από το όνομά του).

Νομάρχης: Κάτι τρέμεις;

Τρομάρας: Ω , δεν είναι από τον φόβο μου, είναι... είναι από τον θυμό μου!

Νομάρχης: Μπράβο σου, για το ήθος και τον θυμό που έχεις απέναντι στον ληστή!

Τρομάρας: Αύριο, σου φέρνω τον ληστή εις τα πόδια σου. (Εδωσαν τα χέρια και ο Νομάρχης αναχώρησε. Ο Τρομάρας έπιασε ένα σίδερο να το κάνει μαχαίρι. Με τη λεπίδα ήθελε να χαράξει ΘΑΝΑΣΗΣ ΤΡΟΜΑΡΑΣ. Από τη βιασύνη του όμως έγραψε ΘΑΝΑΤΑΣ ΤΡΟΜΑΡΑΣ. Πήρε τη μαχαίρα και κίνησε για το βουνό. Ξάπλωσε να ξεκουραστεί μπήγοντας τη μαχαίρα στη γη. Μετά από λίγο εμφανίζεται ο ληστής).

Ληστής: Βρε να πάρ' η οργή! Αυτός θα νάναι κανένας περίφημος συντεχνίτης, κανένας τρομερός άνθρωπος! Δεν βλέπεις, πως το λέγει και το όνομά του; Ο Νομάρχης, καθώς ακούω, εβάλθη και καλά να με συλλάβη. Και μονάχος καθώς είμαι, δε με καλοφαίνεται. Ας τον καλοπιάσω αυτόν εδώ, να τον κάμω σύντροφο. Βεβαίως είναι ατρόμητο παλληκάρι, αλλέως δεν θα έπεφτε να κοιμηθή τόσον αζένοιαστα μέσα εις του Θεού τον κάμπο.

(Εκείνη τη στιγμή ξύπνησε ο Τρομάρας. Τρόμαξε κι άρχισε να τρέμει. Ο ληστής όμως κατάλαβε ότι έτρεμε από τον θυμό του που τον ξύπνησε).

Ληστής: Συμπάθεια, ήρωά μου! Μην το πάρης για κακό, σε παρακαλώ και μη θυμώνης τόσο. Αν το ήξευρα δεν σε ενοχλούσα. Ενόμισα πως είχες κοιμηθεί αρκετά και είπα να κάμωμεν ολίγη κουβέντα, γιατί, καθώς βλέπεις, εβαρέθηκα τη μοναξιά.

Ο Τρομάρας έτρεμε και μονολογούσε:

Καλά! Τόσοι άνθρωποι εις τον κόσμον χρεωστούν τας επιτυχίας των εις την ιδέα που εσημάτισαν οι άλλοι περί αυτών και όχι εις την αξία που έχουν αυτοί οι ίδιοι. Διατί να μην επωφεληθώ και εγώ την ιδέα που εσημάτισε ο ληστής περί εμού και, αν όχι άλλο, να σώσω την ζωή μου;

Τρομάρας: Άκουσε να σου πω! Άλλη φορά εάν με τύχης να κοιμούμαι, το οποίον ελπίζω να μη συμβή, κι έχεις να με ειπής τίποτε, θα κάμνης καλά να περιμένης έως ότου εξυπνήσω μόνος μου. Διότι ιδές, όταν θυμώσω εγώ, δεν χωρατεύω!

Ο ληστής μονολογεί:

Βρε να πάρ' η οργή! Καλά το είπα, πως αυτός είναι ατρόμητος άνθρωπος. Ως τώρα κανείς δεν μου ωμίλησε τοιουτοτρόπως!

Ληστής: Έλα δα! Τ' αδέρφι, μην το παρακάνης πάλε και συ! Πού να ξεύρω εγώ, πως είσαι τόσον ασίθυμος άνθρωπος. Εκείνο που ήθελα να σε πω είναι, πως σε παρακαλώ να γίνουμε σύντροφοι. Κοίταξ' εδώ. Είμαι μονάχος και με τρέμει όλ' η επαρχία. Αν συντροφεύσω μαζί σου, όλο τον κόσμο δεν τον φοβούμαι.

Τρομάρας: Α!

Ληστής: Δεν ηξεύρεις. Ήλθεν ένας άξιος Νομάρχης εις τον νομό, που μήτε με τα δώρα, μήτε με τες απειλές ημπορώ να τον καταφέρω, να με αφήση ήσυχο. Σήμερα έμαθα πως έστειλε κάποιον να με συλλάβη, δι' αυτό επιθυμούσα πολύ να έχω ένα σύντροφο. Και πού να εύρω καλλίτερον από σένα; Ορίστε τα όπλα μου και φόρεσέ τα. Είναι τα καλλίτερα του κόσμου και είναι άξιά σου. Φόρεσέ τα, σε παρακαλώ. Φόρεσέ τα!

Τρομάρας: Ευχαριστώ, ευχαριστώ! Αν είμαι ανδρείος άνθρωπος, καθώς το λέγεις, τι τα θέλω τα όπλα; Και αν δεν είμαι, πάλε τι τα θέλω;

Ο ληστής μονολογεί:

Βρε να πάρ' η οργή! Καλά το είπα, πως αυτός έτσι ισχνός και λεπτός, πρέπει να είναι χειροδύναμος άνθρωπος. Αληθινά, όταν έχη κανείς τέτοιο σύντροφο, τα όπλα τι τα θέλει;

Ληστής: Έχεις δίκαιο, κυρ Τρομάρα! Γίνε μονάχα σύντροφός μου και σε υπόσχομαι να βάλω και τα όπλα κατά μέρος.

(Ο Τρομάρας κατάλαβε ότι είναι προς το συμφέρον του να προσεγγίσει τον ληστή. Έδωσαν τα χέρια και το βράδυ έπεσαν να κοιμηθούν στη σπηλιά του ληστή. Ο ληστής όμως ροχάλιζε τόσο δυνατά, σαν αρκούδα και ο Τρομάρας φοβισμένος, κίνησε να φύγει. Καθώς περπατούσε στο πυκνό δάσος γυάλιζαν δύο κόκκινες φωτιές)

Τρομάρας: Ω! βέβαια, αυτοί θα είναι χωροφύλακες και ζητούν να συλλάβουν τον κακούργο! Ας τρέξω να τους οδηγήσω. (Όταν πλησίασε είδε μία αρκούδα με γυαλιστερά μάτια). Τι να κάνω τώρα. Αν πάω πίσω θα ταραχθή ο ληστής! Αν μείνω εδώ, θα με φάει η αρκούδα. Καλύτερα να σκαρφαλώσω στην απιδιά. (Ο Τρομάρας ανέβηκε σ' ένα κλαδί, όμως και η αρκούδα ανέβηκε στο ίδιο). Τώρα πια θα με φάγη και δεν ηξεύρω τι να κάμω! Να πηδήξω κάτω, θα πέσω να σκοτωθώ. Να μείνω εδώ που είμαι, θα με φάγη χωρίς άλλο η αρκούδα! Ας αναβώ ολίγο ψηλότερα! Η αρκούδα είναι βαρειά και δεν ημπορεί να με φθάση. (Ο Τρομάρας ανέβηκε στην κορυφή της

απιδιάς. Η αρκούδα μπορούσε ν' ανέβει, δεν είδε όμως ότι κάποιος κάθεται στην απιδιά. Απλά ανέβηκε στην απιδιά για να φάει τα αγαπημένα της αχλάδια, τα απίδια. Αυτό έκανε άλλωστε κάθε βράδυ. Σήκωνε κάθε απίδι στο φως του φεγγαριού για να ελέγξει αν είναι σκουληκιασμένο, το σήκωνε κοντά στη μύτη του Τρομάρα χωρίς όμως να τον βλέπει.

Ο Τρομάρας μονολογεί:

Εκατάλαβα. Αυτή με είδε πως είμαι έτσι λεπτός και αδύνατος και θέλει να με παχύνη πρώτα και ύστερα να με φάγη. Γι αυτό μου δίνει τα απίδια.

Τρομάρας: Δε θέλω...

(Κάθε φορά που η αρκούδα σηκώνει στο φως ένα απίδι, ο Τρομάρας λέει «Δε θέλω».)

Τρομάρας: Να το τέλος του δειλού ανθρώπου! Δε θέλω, ντε, σου λέγω!!!

(Η αρκούδα τρώμαξε από τη φωνή, έκανε έναν βρυχηθμό, έπεσε από το κλαδί και σκοτώθηκε. Ο ληστής ξύπνησε από τον θόρυβο.

Ληστής: Τι έχεις σύντροφε και τι τρέμεις τόσο πολύ;

Τρομάρας: Ω! άφησέ με! Δεν είναι από τον φόβο μου, είναι από τον θυμό μου!

Ληστής: Πώς! Μήπως και σε θύμωσα εγώ πάλι; Είμαι δυστυχής άνθρωπος, το γνωρίζω. Έχω το κακό σύστημα να ροχαλίζω και πολύ φοβούμαι θα σου εχάλασα την ησυχία!

Ο Τρομάρας μονολογεί:

Τι ανόητος άνθρωπος, που είναι αυτός! Ας του κόψω κανένα μεγάλο ψέμα, δια να ιδώ αν θα τα εννοήσει.

Τρομάρας: Όχι, δε με θύμωσες εσύ τόσο, όσο κάποιος άλλος! Τόσων χρόνων έγινα, ποτέ ακόμη αρκούδα δεν ετόλμησε να παρουσιασθή εμπρός μου. Και απόψε εκεί που κοιμόσουν και εροχάλιζες, το οποίο πιστεύω πως δε θα ξανακάμης, σου βλέπω την κυρά που εμβήκες εις το σπήλαιο και ετοιμάζετο να σε φάγη έτσι εμπρός εις τα μάτια μου.

Ληστής: Χριστός και Παναγιά! Και πώς έγινε, στο Θεό σου; Και τώρα έφυγε; Την έδιωξες;

Τρομάρας: Έννοια σου, μη φοβάσαι πλέον και σου την έχω διορθωμένη.

Ληστής: Βρε αδερφέ! Πώς κατώρθωσες να σκοτώσης μία τόσο τρομερά αρκούδα! Εσύ είσαι μοναδικός άνθρωπος! Είσαι Σαμψών! Είσαι Ηρακλής! Πώς την εσκοτώσες, στον Θεό σου!

Τρομάρας: Χα! Για τέτοιες μικροδουλειές, ούτε πολλή τέχνη, ούτε πολύ κόπος χρειάζεται. Άκουσε να σου πω. Καθώς την είδα και εμβήκε εις το σπήλαιο, εκαμώθηκα

πως κοιμούμαι και την αφήκα να προχωρήσει, νομίζοντας πως θα πέσει εις τα χέρια μου ευκολότερα. Αλλ' επειδή εροχάλιζες, το οποίον, πιστεύω, δε θα ξανακάμης πλέον, ήλθε ίσα - ίσα κατ' επάνω σου. Εγώ την αφήκα να πλησιάσει. Και εκεί που άνοιξε το στόμα της να χάψη το κεφάλι σου, την άρπαξα από την ουρά, την εφορτώθηκα εις την ράχη μου, την ανέβασα επάνω εις αυτό το δένδρον και έτσι από τ' αψηλά την εβρόντησα επάνω εις τον κοπτερόν τον βράχο. Καθώς βλέπεις, το πράγμα δεν ήτο δύσκολον!

(Ο ληστής φιλάει το χέρι του Τρομάρα, πηγαίνουν στη σπηλιά και τοποθετεί μπροστά μία τεράστια πέτρα για να μην μπορεί να μπει αρκούδα ή άνθρωπος. Ο ληστής από τον φόβο του ροχαλίζει εφτά φορές περισσότερο, αλλά ο Τρομάρας δεν ενοχλείται πια, φοβούμενος αυτό που πέρασε με την αρκούδα. Το πρωί ο Τρομάρας πήγε να πάρει ακράνια από ακρανιά).

Ληστής: Μη λαμβάνης τον κόπο, σύντροφε. Δική μου δουλειά είναι να σε υπηρετώ εις όλα τα πράγματα.

(Ο ληστής κρατούσε το ψηλότερο κλαδί, ο Τρομάρας κρατούσε το κλαδί και έτρωγε. Βλέποντας ο ληστής ότι ο Τρομάρας έφαγε όλα τα ακράνια άφησε το κλαδί, το οποίο όμως τράβηξε τον Τρομάρα και τον έριξε σε βάτο).

Τρομάρας: Αν με εννοήση πως το έπαθα από την αδυναμία μου, άσχημα την έχω. Και πώς να εμβάλωσω! (Ωστόσο ο Τρομάρας έπεσε πάνω σε λαγό)

Ληστής: Μωρ' εσύ είσαι που σκοτώνεις τες αρκούδες τόσο εύκολα; Μωρέ δεν μου λέγεις πως δεν έχεις ενός ασπρού δύναμι και μας κοροϊδεύεις;

Τρομάρας: Πάρε πρώτα το κυνήγι και ύστερα τα λέμε. Βλέπεις άλλο δύναμις και άλλο εξυπνάδα. Δια να πιάση κανείς ένα λαγό δεν χρειάζεται πολλή δύναμι, αλλά χρειάζεται μεγάλη εξυπνάδα. Τώρα να σε δώσω να καταλάβης. Γνωρίζεις ότι τα ακράνια είναι πολύ βλαβερά εις το νηστικό στομάχι. Ενώ λοιπόν εσύ με κρατούσες το κλωνί, εγώ εσκεπτόμην πως το κρέας είναι η καλλίτερη τροφή του κόσμου. Και εκεί που εσκεπτόμην, βλέπω τον φίλο σου το λαγό και κάθεται μέσα εις το βάτο. Πώς να κάμω να τον πιάσω, είπα μέσα μου. Αν πάγω δεξιά θα μου φύγει από τ' αριστερά, αν πάγω αριστερά, θα μου φύγει από τα δεξιά. Άλλος δρόμος δεν μου έμεινε λοιπόν, παρά να πηδήξω από το δένδρον και να του έλθω ουρανοκατέβατος. Καθώς βλέπεις το πράγμα ήτο κομμάτι δύσκολο και θα άξιζε τον κόπο, αν ήτο κανένα ζαρκάδι ή κανένα ελάφι. Αλλά τι να γίνη! Στην αναβροχιά, καλό και το χαλάζι.

Ληστής: Βρε να πάρ' η οργή! Καλά το είπα, πως αυτός είναι μοναδικός άνθρωπος.

(Πήραν τον λαγό μέσα στη σπηλιά και τότε ο ληστής διαπίστωσε ότι χρειάζονται ξύλα για τη φωτιά).

Ληστής: Μου κάμνεις τη χάρι να φέρεις πεντέξη ξύλα, σύντροφε;

Τρομάρας: Μετά χαράς, σύντροφε.

Μονολογεί.

Τώρα την έπαθα εις τα σωστά. Αν με νιώση, πως δεν είμαι ό, τι νομίζει, πάγει με σκότωσε! Το βρήκα! Θα περιτριγυρίσω με σκοινί πεντέξη μεγάλους πλατάνους και θα τους τραβώ να τους ξεριζώσω.

Τρομάρας: Έγιαμόλα, έγιαλέσα.

Ληστής: Τι κάμνεις ακόμη σύντροφε;

Τρομάρας: Προσπαθώ να φέρω πεντέξη ξύλα! Έγιαμόλα, έγιαλέσα.

Ο ληστής μονολογεί: Βρε να πάρ' η οργή! Καλά το είπα, πως αυτός είναι χειροδύναμος άνθρωπος. Είναι καλός να μας ξεριζώσει όλο το δάσος και να αποκαλυφθεί η σπηλιά μου!

Ληστής: Άσε, θα το κάμνω εγώ!

Μου κάμνεις τη χάρι, σύντροφε να αρπάξης μία στάλα νερό από το πηγάδι;

Τρομάρας: Μετά χαράς σύντροφε.

Ο Τρομάρας μονολογεί: Ο κουβάς είναι μεγάλος και το πηγάδι βαθύ. Ε! Τώρα πια εχάθηκα! Τώρα πια δεν υπάρχει τρόπος να γλυτώσω! Θα καταλάβη πως τον κοροϊδεύω και θα με σκοτώση.

Τρομάρας: Το βρήκα. Θα δέσω την αρπάγη εις το σκοινί, θα το ρίξω μέσα και θα κάμνω ότι τραβώ όλο το πηγάδι. (Μόλις η αρπάγη σκάλωσε σε πέτρα ο Τρομάρας φώναζε). Έγιαμόλα, έγιαλέσα.

Ληστής: Τι κάμνεις ακόμη σύντροφε;

Τρομάρας: Προσπαθώ να βγάλω το νερό. Και επειδή δεν είναι παρά μία στάλα μονάχα, σου το φέρνω μια για πάντα μαζί με το πηγάδι. Έγιαμόλα, έγιαλέσα.

Ο ληστής μονολογεί: Βρε να πάρ' η οργή! Καλά το είπα, πως αυτός δε χωρατεύει. Είναι ικανός να μου ξεπατώσει το πηγάδι.

Ληστής: Άσε, θα το κάμνω εγώ!

(Ο Τρομάρας αντιμετώπιζε τον ληστή σαν υπηρέτη του κι ο ληστής τον υπηρετούσε αφού είχε σχηματίσει την εντύπωση ότι ο Τρομάρας έχει υπερφυσικές δυνάμεις).

Ληστής: Δεν ηξεύρεις αυτόν τον Νομάρχη, δεν ημπορώ να τον χωνεύσω. Αφότου διωρίσθη, δεν με αφήκε ήσυχο. Κάθε ώρα στέλλει ανθρώπους να με συλλάβουν. Τώρα

λοιπόν που ευτύχησα να έχω ένα σύντροφο, ωσάν του λόγου σου, μου έρχεται η όρεξις να τον συλλάβω ζωντανό και να του βάλω ολίγη γνώσι.

Τρομάρας: Χα! Αυτό είναι το μόνο εύκολο πράγμα!

Ληστής: Δεν είναι τόσο εύκολο, διότι ο Νομάρχης προφυλάγεται και δεν εβγαίνει εις την εξοχή.

Τρομάρας: Καλά λοιπόν, τότε τον πιάνει κανείς εις το σπίτι του.

Ληστής: Ναι, αλλά δεν ηξεύρεις τι δυνατό σπίτι οπού έχει. Κανείς δεν ημπορεί να το τρυπήση και να έμβη.

Τρομάρας: Πολύ καλά. Λοιπόν τότε κανείς εμβαίνει από την θύρα.

Ληστής: Αυτό δα είναι ολωσδιόλου αδύνατο. Διότι η θύρα του Νομάρχου είναι το δυνατότερο πράγμα. Κανείς δεν ημπορεί να την ανοίξη.

Τρομάρας: Τόσο το καλλίτερο. Τότε λοιπόν θα την ανοίξη αυτός ο ίδιος ο Νομάρχης.

Ληστής: Πώς είναι δυνατό;

Τρομάρας: Άκουσε να σου πω, βλέπω εκεί εις την γωνιά δύο σιδερένια δεσμά δια τα χέρια.

Ληστής: Τα έχω ίσα – ίσα δια τον Νομάρχη.

Τρομάρας: Εύγε. Να λοιπόν, πώς είναι δυνατόν να γίνουν όλ' αυτά που επιθυμείς. Όταν πάρη να βραδυάζη, κατεβαίνουμε οι δυο μας εις την χώρα, χωρίς όπλα, χωρίς τίποτε. Εκεί σου φορώ τα σίδερα εις τα χέρια, και μια και δυο πηγαίνουμε εις του Νομάρχου το σπίτι. Εννοείται, εγώ θα ειπώ, σ' έχω συλλάβει και σε πηγαίνω εις τον Νομάρχη. Όταν ο Νομάρχης ακούση, πως κάποιος του φέρνει τον εχθρό του τον ληστή χειροδέσμιο, δεν καταλαμβάνεις πως θα τρέξη ν' ανοίξη την θύρα αυτός ο ίδιος;

Ληστής: Βέβαια. Αυτό είναι φυσικό.

Τρομάρας: Καλά λοιπόν! Την στιγμήν οπού θα ανοίξη τη θύρα, ημπορώ εγώ να τον αρπάξω από τον λαιμό, να του φορέσω τα σιδερά σου, να τον φορτωθώ εις την ράχη μου, να τον φέρω εις το σπήλαιο. Ημπορώ ή δεν ημπορώ;

Ληστής: Βέβαια. Εσύ εσήκωσες μια ζωντανή αρκούδα και την ανέβασες επάνω εις το δένδρο, πώς να μη σηκώσης τον Νομάρχη, βεβαιότατα ημπορείς.

Τρομάρας: Πολύ καλά! Εάν ημπορώ θα το κάμω.

Ληστής: Και αν πυροβολήσουν και σε σκοτώσουν;

Τρομάρας: Ανόητος που είσαι! Όταν εγώ σηκώνω τον Νομάρχη, ποιος θα πυροβολήση; Δεν εννοείς πως θα φοβηθούν να το κάμουν, δια να μη σκοτώσουν και τον Νομάρχη μαζί μ' εμέ;

Ληστής: Αλήθεια αυτό δεν το εσκέφθηκα. Τι ευτυχία να έχει κανένας τέτοιο σύντροφο!

Τρομάρας: Φθάνει μόνο να κάμης ό, τι σου είπα και να μη φοβάσαι.

Ληστής: Α, μπα. Εγώ να φοβούμαι; Φέρ' εδώ τα σίδερα να μου δέσεις τα χέρια.
(Ο Τρομάρας δένει τα χέρια του ληστή, πηγαίνουν στο σπίτι του Νομάρχη, χτυπάνε την πόρτα και ο Νομάρχης ανοίγει με μεγάλη χαρά ο ίδιος την πόρτα φορώντας νυχτικό, σκούφο και παντόφλες. Ο ληστής περίμενε δεμένος ώσπου κάποια στιγμή είπε:

Ληστής: Σύντροφε. Τι στέκεις! Δεν τον φορτώνεσαι να τον πάμε; Έτσι δεν μου υπεσχέθης;

Τρομάρας: Α! άκου να σου πω. Εγώ σου υπεσχέθην πως θα τον φορτωθώ, να τον πάγω εις το σπήλαιόν σου εάν ημπορώ. Αλλά πώς θέλεις να σηκώσω ένα τέτοιον θεοστρόγγυλο Νομάρχη εγώ, που δεν είμαι ικανός να βγάλω έναν κουβά νερό από το πηγάδι;

Ληστής: Πώς! Και λοιπόν όλες εκείνες αι ανδρείες, που μου έδειχνες, τι ήσαν;

Τρομάρας: Δεν ήσαν ανδρείες, ήσαν εξυπνάδες.

(Αστυνομικοί παίρνουν τον ληστή, έρχονται στη σκηνή όλοι για τον γάμο)

Τρομάρας: Νομάρχα, δεν είμαι τόσο δειλός και άτολμος καθώς πρωτύτερα, αλλ' ότι τον ληστή δεν τον ενίκησα με την δύναμη, αλλά με το πνεύμα μου.

Νομάρχης: Τόσο το καλλίτερο. Θα σε κάμω γαμβρό μου, ετελείωσε. Ο ξυπνός νικά τον χειροδύναμο.

5.4 Η θεατρική μεταφορά του διηγήματος «Το σκιάχτρο του χωραφιού»

Το διήγημα αυτό ενδείκνυται να μετατραπεί σ' ένα μικρό δρώμενο στη διάρκεια διδασκαλίας των θρησκευτικών ή σ' ένα αφιέρωμα για την αγάπη. Βάζουμε ένα παιδί να σταθεί ακίνητο, να κάνει το σκιάχτρο κι ένα άλλο παιδί να μαζεύει το σιτάρι. Άλλα παιδιά κάνουν με τα χέρια τους κινήσεις πουλιών, γυρίζουν γύρω από το σκιάχτρο κι από τον αγρότη. Σκύβουν προς τη φωλιά τους - που είναι ένα οριοθετημένο σημείο της σκηνής - και πετάνε πάλι. Ο αγρότης κοντοστέκεται, κοιτάζει τα πουλιά, καμαρώνει που έχουν ένα μέρος να φυλαχτούν και λέει:

- Όσο σιτάρι και αν φάτε, θα μείνη και πάλι πολύ να πάγω εις το σπίτι μου, να ζυμώση πίτες και ψωμιά η κυρά - Στάθαινα και να φάγουν τα παιδιά μου.

Οι μαθητές της τάξης τραγουδούν όλοι μαζί το πανανθρώπινο μήνυμα της αγάπης, της καλοσύνης και του σεβασμού.

5.5 Η θεατρική μεταφορά του διηγήματος «Ο Κλέπτης»

Το διήγημα αυτό είναι μικρό σε έκταση, έχει διαλόγους στη δημοτική και είναι ένα εύκολο δραματοποιημένο αφήγημα. Δύο παιδιά έχουν τους κεντρικούς ρόλους. Ο σκηνικός χώρος μπορεί να είναι η μαθητική τάξη. Φέρνουμε ένα βαρέλι και το παιδί που υποδύεται τον Νέστωρα είναι ντυμένο με καφέ ρούχα και ουρά. Κάθεται δεμένος με μία αλυσίδα μπροστά στο βαρέλι. Το άλλο παιδί που υποδύεται το ποντίκι φοράει γκρι ρούχα και ουρά. Στέκεται απέναντι από τον σκύλο μ' ένα στάχυ στο στόμα.

Ακολουθεί η στιχομυθία:

Νέστωρ: Γαβ, γαβ. Πού έκοψες αυτό το στάχυ;

Ποντίκι: Εις το χωράφι του αφέντη σου.

Νέστωρ: Αυθάδη, αδιάντροπε, κλέπτη, τολμάς ακόμη και να καυχηθής δια την κλεψιά σου εμπρός μου. Στάσου να σου δείξω.

Ποντίκι: Θα στραγγουλίσω τον λαιμό σου!

Νέστωρ: Αχ, ας ήταν μεγαλύτερη η αλυσίδα μου κι έβλεπες!

Ποντίκι: Θα επήγαινα παρά πίσω. Χα χα.

Νέστωρ: Ας μπορούσα να τη σπάσω, τότε να 'βλεπες.

Ποντίκι: Θα έτρεχα γρήγορα μέσα στην τρύπα μου! Δεν σε φοβάμαι!

Στο σημείο αυτό ορμάει ο Νέστωρ, τρίζει το βαρέλι και το ποντίκι εξαφανίζεται φοβισμένο.

Νέστωρ: Αχ, αχ! Φόβο που τον επήρε! Εγλύτωσα το στάχυ, δεν θα τα φάγη, εφάνηκα πιστός φύλαξ. Αχ και αν πέσης ποτέ εις τα δόντια μου, κυρ ποντικέ, θα σε μάθω να σέβεσαι την ιδιοκτησία του άλλου... και εμέ το Νέστορα.

5.6 Η θεατρική μεταφορά του διηγήματος «Εις το αμφιθέατρο»

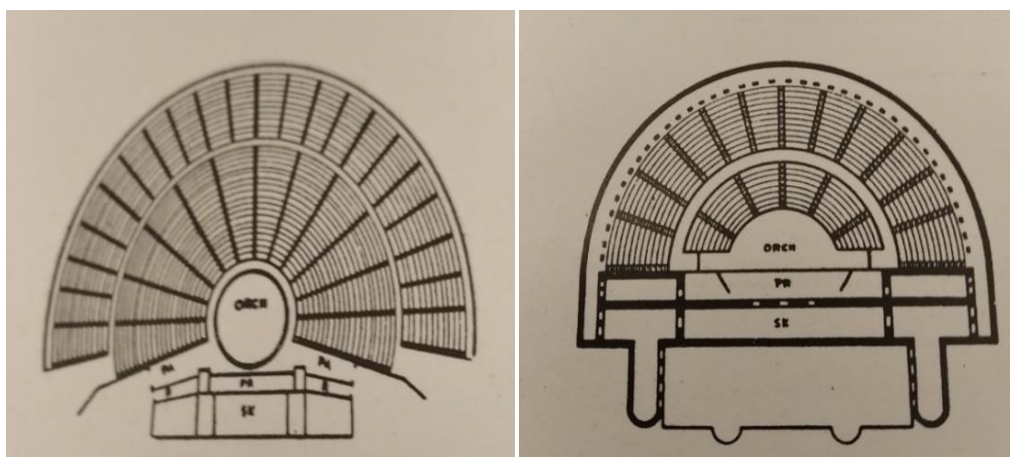
Το διήγημα αυτό μπορούμε να το διαβάσουμε σε μαθητές της Δ' τάξης στο μάθημα των θρησκευτικών και να συζητήσουμε για τα μαρτύρια των πρώτων Χριστιανών και την καθιέρωση του Χριστιανισμού. Σε καμία περίπτωση δεν ενδείκνυται για δραματοποίηση εξ αιτίας των σκηνών βίας.

Μπορούμε όμως να μιλήσουμε για το αρχαίο ελληνικό θέατρο και το αρχαίο ρωμαϊκό θέατρο. Το θέμα προσφέρεται για να αναφερθούμε στη γένεση του θεάτρου στην αρχαία Ελλάδα, τα είδη του δράματος - τραγωδία, κωμωδία, σατυρικό δράμα – να γνωρίσουμε στους μαθητές τους εκπροσώπους του αρχαίου δράματος, τον Αισχύλο,

τον Σοφοκλή, τον Ευριπίδη και τον Αριστοφάνη, αλλά και να εξάρουμε την αξία του θεάτρου και την παιδαγωγική επιρροή του στο αθηναϊκό κοινό.

Στη συνέχεια περνάμε στο ρωμαϊκό θέατρο και με αφορμή τη φράση του Βιζυηνού (σ. 52) «Αλλά και οι παλαιοί Ρωμαίοι, - ενόσω εις την καρδίαν αυτών έφεγγε το φως όπου εδανείσθησαν από την φιλόανθρωπον Ελλάδα, - αυτού μέσα εις τα υπαίθρια θέατρα χειροκρότουν την αρετήν και εσφύριζον την κακίαν», αναφερόμαστε στο ρωμαϊκό θέατρο, στις αρχαιοελληνικές επιρροές, στους θεατρικούς συγγραφείς Πλάυτο, Τερέντιο και Σενέκα.

Τέλος δείχνουμε σχέδια από την αρχιτεκτονική του αρχαίου ελληνικού και ρωμαϊκού θεάτρου. Επισημαίνουμε τις ομοιότητες και τις διαφορές και ως άσκηση σχεδιάζουμε τα θεατρικά κτίσματα. Είναι και τα δύο αμφιθεατρικά κτίσματα. Ωστόσο στο αρχαίο ελληνικό θέατρο η ορχήστρα είναι στρογγυλή, η σκηνή έχει μικρότερη έκταση, υπάρχουν δύο πάροδοι δεξιά και αριστερά, οικοδομείται σε φυσικό χώρο και βρίσκεται σε απόλυτη αρμονία με τον περιβάλλοντα χώρο. Το ρωμαϊκό θέατρο έχει κερκίδες υποστηριζόμενες με τοξοστοιχίες, περιορισμένη ορχήστρα, μεγαλύτερη σκηνή, είναι πιο περίτεχνο και γύρω από το θέατρο υψώνεται τοίχος που απομονώνει το θέατρο από τον φυσικό χώρο¹⁴¹. Ενώ δηλαδή το αρχαίο ελληνικό θέατρο είναι μέρος της φύσης, το ρωμαϊκό αποκόπτεται με τον υψηλό τοίχο, τον λεγόμενο Scaenae frons.

¹⁴²Εικ. 1. Το αρχαίο ελληνικό θέατρο ¹⁴³εικ. 2. Το ρωμαϊκό θέατρο

Το διήγημα αυτό είναι λοιπόν μία αφορμή για να μιλήσουμε για τα μαρτύρια των Χριστιανών, το ελληνικό και το ρωμαϊκό θέατρο και να θαυμάσουμε την περίφημη αρχιτεκτονική τους δομή.

¹⁴¹Φεσσά – Εμμανουήλ, Ελένη. (1994). *Η Αρχιτεκτονική του Νεοελληνικού Θεάτρου 1720 – 1940*. Αθήνα: Ευρωπαϊκό πολιτιστικό κέντρο Δελφών & Ίδρυμα Φ. Κωστόπουλου, σ. 21 -25.

¹⁴²Στο ίδιο, σ. 24.

¹⁴³Στο ίδιο.

5.7 Η θεατρική μεταφορά του διηγήματος «Πώς οικονομείται ο χρόνος»

Το διήγημα αυτό είναι σε μορφή διαλόγου. Ας φανταστούμε ένα αστικό σαλόνι με τη μητέρα και την κόρη να κεντάνε. Το σκηνικό έχει ένα κομοδίνο με βιβλία. Η κόρη σταματάει οποιαδήποτε εργασία λέγοντας:

- Ας κάμω κι εγώ τίποτε για να περάση η ώρα!

Τότε αρχίζει η συζήτηση με τη μητέρα να ξεδιπλώνει ένα - ένα τα επιχειρήματα για την εξοικονόμηση του χρόνου. Σκηνοθετικά, μητέρα και κόρη σηκώνονται, κάθονται, περπατάνε στη σκηνή, προκειμένου να υπάρχει εναλλαγή και εγρήγορση.

Η απόδοση είναι ακριβώς όπως έχει γραφτεί από τον ίδιο τον Βιζυηνό, καθώς δεν υπάρχει καθόλου αφήγηση.

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Ο Γεώργιος Βιζυηνός (1849-1896) υπήρξε ένας από τους πιο καλλιεργημένους λογοτέχνες της εποχής του. Με σπουδές στη Θεολογική Σχολή της Χάλκης, στη Φιλοσοφική Σχολή της Αθήνας και στα Γερμανικά Πανεπιστήμια της Γοττίγγης, της Λειψίας και του Βερολίνου αποκτάει πολύπλευρη μόρφωση και επιστημονική κατάρτιση. Το έργο του είναι μεγάλο και αγγίζει πολλούς τομείς, τη λογοτεχνία, την παιδαγωγική, την ψυχολογία και την έρευνα.

Όπως είδαμε στο κεφάλαιο για το γλωσσικό ιδίωμα, ο Βιζυηνός στα πρώτα έργα χρησιμοποιεί αμιγώς την καθαρεύουσα, στη συνέχεια η καθαρεύουσα που χρησιμοποιεί είναι πιο απλή, κατανοητή, εγκαταλείπει δηλαδή την αρχαϊζουσα. Είναι δηλαδή η καθαρεύουσα που είχε αποκτήσει ένα βαθμό προφορικότητας από τους μορφωμένους της εποχής. Στα διαλογικά μέρη οι ήρωες μιλάνε τη δημοτική της εποχής με πολλά στοιχεία από τον τόπο καταγωγής του, την Ανατολική Θράκη.

Ο Βιζυηνός αν και θεωρούσε το γλωσσικό ζήτημα, το μεγαλύτερο ζήτημα, ανώτερο και από το ανατολικό, δεν υποστήριξε με σθένος τη δημοτική. Στο διήγημα «Διατί η Μηλιά δεν έγινε Μηλέα» φαίνεται ξεκάθαρα ότι υποστηρίζει τη δημοτική που αποτυπώνει τις ανάγκες και τα συναισθήματα των ανθρώπων. Αναγνωρίζει ότι η δύναμη της εξελισσόμενης γλώσσας είναι μεγάλη και τίποτα δεν μπορεί να ανακόψει την πορεία της. Ωστόσο δεν τόλμησε να αγωνιστεί, προφανώς επειδή θεωρούσε ότι αυτή είναι η φυσική εξέλιξη και δεύτερον δεν ήθελε να καινοτομήσει και να διακινδυνεύσει αυτό που χρόνια είχε χτίσει στα έργα του, το πάντρεμα στοιχείων καθαρεύουσας, δημοτικής και θρακικής διαλέκτου.

Η επιρροή του στα γράμματα υπήρξε τεράστια, ιδιαίτερα μετά τον εγκλεισμό του στο Δρομοκαΐτειο και ακόμη περισσότερο μετά τον θάνατό του. Έχουν γραφτεί άπειρα για το λογοτεχνικό του έργο. Όλοι συνηγορούν ότι, αν ο Βιζυηνός είχε αφοσιωθεί μόνο στην ποίηση, δε θα είχε μείνει στην ιστορία της νεοελληνικής λογοτεχνίας με μεγάλα γράμματα. Έγραψε οχτώ διηγήματα σε μικρό χρονικό διάστημα, ήταν όμως αρκετά για να χαρακτηριστεί πατέρας της ελληνικής ηθογραφίας, θεμελιωτής του ελληνικού διηγήματος, άριστος δεξιότηχνης του λόγου, που διείσδυσε στην ψυχή των ηρώων. Στο έργο του πλέκονται με μαεστρία αυτοβιογραφικά στοιχεία μαζί με φανταστικά, θρύλους και ιστορίες της Θράκης. Όλοι οι μελετητές επεσήμαναν ότι το έργο του είναι αυτοβιογραφικό. Διαβάζοντας τα διηγήματα, μαθαίνουμε τον βίο του. Ο ίδιος υπάρχει στα διηγήματα ως αφηγητής και ως πρόσωπο. Η απήχηση του έργου του είναι

τεράστια. Έναν αιώνα μετά μιλάμε, αναλύουμε το λογοτεχνικό του έργο, παρακολουθούμε σε θεατρικές διασκευές έργα του. Σήμερα, ο Βιζυηνός είναι στη συνείδηση των Ελλήνων ο πρώτος διηγηματογράφος, ο πρώτος που εμβάθυνε στην ψυχολογία των ηρώων του και άνοιξε τον δρόμο στους επόμενους.

Έχοντας τον τίτλο του διδάκτορα από το Πανεπιστήμιο της Γοττίγγης είναι ταυτόχρονα παιδαγωγός, φιλόσοφος και ψυχολόγος. Η διατριβή του *Το παιγνίδι υπό έποψη ψυχολογική και παιδαγωγική* είναι μία μελέτη για την προέλευση, ουσία και αξία του παιγνιδιού. Επηρεασμένος από τους Γερμανούς Kant, Shiller, Shaller, Erdmann και τους αρχαίους φιλοσόφους Πλάτωνα και Αριστοτέλη επιχειρεί μία ολοκληρωμένη έρευνα για το παιγνίδι. Κρίνοντας την έρευνα πάντα σύμφωνα με την εποχή της, θα λέγαμε ότι ο Βιζυηνός επέλεξε ένα θέμα που ερεύνησαν μεγάλοι μελετητές του 20^{ου} αιώνα. Είναι δηλαδή πρόδρομος και προάγγελος για το παιδικό παιγνίδι, τη γένεση και τα οφέλη του, πριν την εμφάνιση του Φρόιντ (1856–1938) και το έργο του *Πέραν της αρχής της ηδονής* (1920), του Jean Piaget (1896–1980), του Donald W. Winnicott (1896-1971) του Jerome S. Bruner (1915–2016) και όλων των σύγχρονων ψυχιάτρων – μελετητών που ερεύνησαν το παιδικό παιγνίδι. Είναι πρόδρομος της συμπεριφοριστικής κατεύθυνσης, οι μελετητές της οποίας έδωσαν βαρύτητα στα ερεθίσματα (Pavlov), την ενίσχυση (Skinner) και τη μίμηση προτύπων (Bandura), καθώς και της βιοκοινωνικής θεωρίας του Erikson. Δε θα λέγαμε ότι η διατριβή του είχε απήχηση στην εποχή του, άλλωστε τα αντίγραφα που υπάρχουν είναι σε άριστη κατάσταση γεγονός που υποδεικνύει ότι δε μελετήθηκαν πολύ. Ωστόσο η επιλογή του θέματος και η συσχέτιση που γίνεται έστω και με τη δική του παιδική ηλικία, ανοίγει το παράθυρο στους μεταγενέστερους να μελετήσουν το παιγνίδι στην παιδική ηλικία και να παρατηρήσουν τα παιδιά.

Ως παιδαγωγός κυκλοφόρησε τα εγχειρίδια *Στοιχεία λογικής προς χρήση της ελληνικής νεολαίας* και *Στοιχεία ψυχολογίας προς χρήση των Γυμνασίων και Διδασκαλείων*. Επισημαίνουμε την επιστημονική κατάρτιση και ενημέρωση καθιστώντας τον Βιζυηνό σύγχρονο παιδαγωγό και άριστο γνώστη της ψυχής, της παιδαγωγικής και των στόχων της. Με τα εγχειρίδια θέλει να μεταλαμπαδεύσει τις γνώσεις που κατέχει πάνω στη σύγχρονη ψυχολογία και παιδαγωγική στους συναδέλφους του εκπαιδευτικούς και τους μαθητές. Πρόκειται για ολοκληρωμένα βοηθήματα υψηλού επιπέδου με τη ματιά ενός έμπειρου δασκάλου.

Ολοκληρώνοντας την έρευνα για την παιδαγωγική αξία του Βιζυηνού, συμπεραίνουμε ότι η επιστημονική κατάρτιση, οι παιδαγωγικές αρχές που πρεσβεύει η

αισθητική και ψυχολογική εμβάθυνση διαφαίνονται στην παιδική λογοτεχνία του. Γράφει πάρα πολλά παιδικά ποιήματα και έξι παιδικά διηγήματα γνωρίζοντας ότι το κοινό του είναι παιδιά. Απευθύνεται σ' αυτά ως παιδαγωγός, σαν τον δάσκαλο που θέλει να πλάσσει χαρακτήρες, να διαμορφώσει συνειδήσεις. Χρησιμοποιεί το ταλέντο της πέννας και παντρεύει τη λογοτεχνία με την παιδαγωγική. Στις μελέτες βλέπουμε τον επιστήμονα, τον ψυχολόγο και παιδαγωγό, στην παιδική λογοτεχνία βλέπουμε τον λογοτέχνη – παιδαγωγό. Τα παιδικά του ποιήματα έχουν χαρακτηριστεί ως τα ωραιότερα παιδικά ποιήματα της νεοελληνικής λογοτεχνίας και τα παιδικά του διηγήματα μετατρέπουν μία συμβουλή, μία ιδέα σε λογοτεχνία.

Συνακόλουθα διαπιστώνουμε ότι ο Βιζυηνός μεταφέρει και εκφράζει παιδαγωγικούς στόχους στην παιδική λογοτεχνία, δίνει παιδαγωγική διάσταση στο παιδικό λογοτεχνικό του έργο, πολύ πριν οι παιδαγωγικοί στόχοι ερευνηθούν και αξιολογηθούν από τους σύγχρονους μελετητές. Είναι προάγγελος της σύγχρονης παιδαγωγικής και εύστοχα οδηγεί τα παιδιά στην ηθική ανάπτυξη, τη συναισθηματική νοημοσύνη, τον στοχασμό, την κριτική σκέψη, την αποδοχή της πολυπολιτισμικότητας και της διαφορετικότητας, την ανάπτυξη ενός χρήσιμου πολίτη στην κοινωνία και καταρρίπτει τα στερεότυπα των δύο φύλων.

Κλείνοντας τη μελέτη αυτή αναγνωρίζουμε και επιβεβαιώνουμε τη συμβολή του Βιζυηνού ως λογοτέχνη και παιδαγωγού στην Ελλάδα του 19^{ου} αιώνα. Ως πολύπλευρη προσωπικότητα που λάτρευε τα παιδιά, που ήταν και ο ίδιος παιδί μέχρι τον θάνατό του, ο Βιζυηνός αποδεικνύεται σπουδαίος παιδαγωγός μέσα από τα επιστημονικά εγχειρίδια, τα παιδικά ποιήματα και τα παιδικά διηγήματα. Δυστυχώς όμως, όπως δεν εκτιμήθηκε δεόντως το έργο του όσο ήταν εν ζωή, το ίδιο συνέβη και με την αξία του ως παιδαγωγού. Πορευόταν μόνος και δεν αναγνωρίστηκε ως σπουδαίος παιδαγωγός που ήταν μπροστά από την εποχή του.

ΠΗΓΕΣ

Βιζυηνός, Γ. Μ. (1991). *Τα διηγήματα*. Επιμέλεια Βαγγέλης Αθανασόπουλος. Αθήνα: Νεοελληνική Βιβλιοθήκη Ίδρυμα Κώστα και Ελένης Ουράνη.

Βιζυηνός, Γεώργιος. (1998). *Παιδικά αφηγήματα*. Επιμέλεια: Φώτης Δημητρακόπουλος. Αθήνα: Επικαιρότητα.

Βιζυηνός, Γεώργιος. (1997). *Παιδικαί ποιήσεις*. Εισαγωγή Ανδρέας Καρακίτσιος. Θεσσαλονίκη: Ζήτρος.

Βιζυηνός, Γ. Μ.(1881). *Το Παιδικό Παιχνίδι σε σχέση με την Ψυχολογία και την Παιδαγωγική. Πρωτότυπη επί διδακτορία διατριβή για την απόκτηση του τίτλου του Διδάκτορα της Φιλοσοφίας στο Πανεπιστήμιο της Γοττίγγης*. Επιμέλεια Σιδεράς, Α & Σιδερά – Λύτρα, Π. Θεσσαλονίκη: Αδελφοί Κυριακίδη.

Βιζυηνός, Γεώργιος. (1995). *Η φιλοσοφία του καλού παρά Πλωτίνω*. Σχεδιάσμα εισαγωγής Παύλος Καλλιγιάς. Αθήνα: Αρμός.

Βιζυηνός, Γ. Μ. (1885). *Στοιχεία λογικής προς χρήσιν της ελληνικής νεολαίας*. Αθήνα: Σπυρίδων Κουτσουλίνος.

Βιζυηνός, Γ. (1888). *Στοιχεία Ψυχολογίας προς χρήσιν των Γυμνασίων και Διδασκαλείων*. Αθήνα: Αλέξανδρος Παπαγεωργίου.

Βιζυηνός, Γ. Μ. (2001). *Το τέλος του παραμυθιού ή η αρχή του ονείρου*. Επιμέλεια Λίτσα Χατζοπούλου. Αθήνα: Ερμής.

Τα Παιδικά Τραγούδια του Γεωργίου Βιζυηνού από το χειρόγραφο τα «Λυρικά». (1953). Εταιρεία Θρακικών Μελετών, αριθ. 17.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Αθανασόπουλος, Βαγγέλης. (1996). «Ο Βιζυηνός εκατό χρόνια μετά την έξοδό του από το φρενοκομείο». Στη *Νέα Εστία*. Τ. 1664.

Αμπατζοπούλου, Φραγκίσκη. (2012). «Από την ηθογραφία στη νοσογραφία: Ιατρικές ιδέες στον Βιζυηνό». Στο *The Athens Review*. Τ. 29.

Βασιλειάδης, Ι. Ν. (1894). «Σελίδες εν Φρενοκομεία: Ο Ατυχήσας Ποιητής». *Ποικίλη Στοά*, έτος 10^ο.

Γανίδου, Εύα. (2015). *Διπλωματική εργασία. Μυθοπλαστικές βιογραφίες του Γ. Μ. Βιζυηνού (1898 – 2005)*. Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης. Φιλοσοφική Σχολή. Τμήμα Φιλολογίας. Ανακτήθηκε από το διαδίκτυο [Μυθοπλαστικές βιογραφίες του Γ. Μ. Βιζυηνού.pdf](#)

Γιαλούρης, Αντώνιος. (1933). *Στερνοί Φαναριώτες Λόγιοι. Γεώργιος Βιζυηνός. Ο άνθρωπος και το έργο του: κριτικό σημείωμα*. Πειραιάς: Ρυθμός. Σ. 28. Ανακτήθηκε από το διαδίκτυο [Γεώργιος Βιζυηνός κριτική μελέτη Αντώνη Γιαλούρη 1933.pdf](#)

Γραϊκός, Νικόλαος, Καίσαρης, Λεωνίδα, Καπλάνογλου, Μάνια, Τσιλιμένη, Τασούλα. (2018). *Ανθολόγιο Λογοτεχνικών Κειμένων Α' & Β' Δημοτικού Το Δελφίνι*. Υπουργείο Παιδείας, Έρευνας και Θρησκευμάτων. Διόφαντος.

Davidson, Susanna. (2013). *Ιστορίες από τον Αίσωπο. Η Αλεπού και το τραγί*. Απόδοση Αργυρώ Πιπίνη. Αθήνα: Πατάκη.

Δημάση, Μαρία. (2015). *Λέξεις από την τουρκική γλώσσα στα διηγήματα του Γεωργίου Βιζυηνού και η σημειωτική συμβολή τους στην αφηγηματική πλοκή*. Θεσσαλονίκη: Αφοί Κυριακίδη, β' έκ.

Δημόπουλος, Αριστείδης. (2010). *Διπλωματική εργασία. Αφηγηματικές τεχνικές στο διηγηματογραφικό έργο του Γ. Βιζυηνού*. Πανεπιστήμιο Πατρών. Τ.Ε.Ε.Α.Π.Η. Ανακτήθηκε από το διαδίκτυο [Αφηγηματικές τεχνικές στο διηγηματογραφικό έργο του Γ. Βιζυηνού .pdf](#)

Διακοσάββα, Εμμανουέλα. (2018). *Γεώργιος Βιζυηνός, ο συγγραφέας της ετερότητας*. Ανακτήθηκε από το διαδίκτυο.

Δεπούντης, Ιάσων. (1958). «Ο Γεώργιος Βιζυηνός και η ψυχολογία». Στην *Επιθεώρηση Τέχνης*, έτος 4^ο, τόμος Ζ', τ. 39.

Εγκώμια Γεωργίου Βιζυηνού υπό Κ. Παλαμά, Ν. Βασιλειάδου, Θ. Βελιανίτη. Στην *Ενδοχώρα*. Συναξάρι Γεωργίου Μ. Βιζυηνού. Αλεξανδρούπολη, τ. 4.

Ιωαννίδης, Στέφανος. (1998). *Συγκλίσεις. Βίος, έργο, ιδέες. Ρήγας Βελεστινλής, Πολύδωρος Παπαχριστοδούλου, Γεώργιος Βιζυηνός, Κωνσταντίνος Θεοτόκης. Δοκίμια*. Αλεξανδρούπολη: εκδόσεις περιοδικού Ενδοχώρα.

Καμαριανάκης, Ευάγγελος. (1996). «Η θέση του Γ. Βιζυηνού στα νεοελληνικά γράμματα». Στην *Ενδοχώρα*. Συναξάρι Γεωργίου Μ. Βιζυηνού. Αλεξανδρούπολη, τ. 4.

Κανατσούλη, Μένη. (1995). «Ο “Τρομάρας” του Γ. Βιζυηνού: Από το παραμύθι στο διήγημα». Στην *Επιθεώρηση Παιδικής Λογοτεχνίας*. Αθήνα: Πατάκης, τόμος 10. Ανακτήθηκε από το διαδίκτυο [04-kanatsouli.pdf](#).

Καραγιαννοπούλου, Ευαγγελία. *Για τη μάθηση. Η σημασία του σχεσιακού παράγοντα*. Αθήνα: Gutenberg.

Καραϊσκού, Μ. *Θεωρητικός προβληματισμός του Γ. Μ. Βιζυηνού για το διήγημα*. Πανεπιστήμιο Κρήτης. Ανακτήθηκε από το διαδίκτυο.

Κούλα, Βασιλική, Κούλα, Ευγενία. (2014). «Η συμβολή του παιδαγωγού και λογοτέχνη Γεωργίου Βιζυηνού στην Παιδαγωγική Επιστήμη». Πρακτικά του Ελληνικού Ινστιτούτου Εφαρμοσμένης Παιδαγωγικής και Εκπαίδευσης (ΕΛΛ.Ι.Ε.Π.ΕΚ.), 7ο Πανελλήνιο Συνέδριο 10,11,12 Οκτωβρίου 2014.

Κρημνιώτη, Πόλυ. (1996). «Ο μεγάλος εξερευνητής της ανθρώπινης ψυχής». Στην *Ενδοχώρα*. Συναξάρι Γεωργίου Μ. Βιζυηνού. Αλεξανδρούπολη, τ. 4.

Λιανοπούλου, Ελένη. (1995). «Ο “Τρομάρας”. Κείμενο του Γ. Βιζυηνού για παιδιά». Στα *Περιοδικά λόγου και τέχνης*. Τ. 79.

Μαλαφάντης, Δ. Κωνσταντίνος. (2015). *Παιδαγωγική της λογοτεχνίας. Η θεωρία, τα πρόσωπα και τα κείμενα*. Αθήνα: Γρηγόρης.

Μαμώνη, Κυριακή. (1996). «Από τη βιογραφία και εργογραφία του Γ. Βιζυηνού. Καταγραφές και επισημάνσεις». Στην *Ενδοχώρα*. Συναξάρι Γεωργίου Μ. Βιζυηνού. Αλεξανδρούπολη, τ. 48.

Μαμώνη, Κυριακή. (1973). «Η ακαδημαϊκή σταδιοδρομία του Βιζυηνού». Στα *Θρακικά Χρονικά*. Ξάνθη, αρ. 30.

Μαστοράκη, Ανδρονίκη. (2004). «Γεώργιος Βιζυηνός – Ένας μοντερνιστής ηθογράφος». Στο *Φιλολογική Σχολή Βελιγραδίου*. Από τη γενιά του 1880 στη γενιά του 1930.

Μπακιρτζής, Μ. Ιωάννης. (1999). *Διδακτορική Διατριβή. Οι ιστορικές συνιστώσες της ιδεολογίας και του έργου του Γεωργίου Βιζυηνού και η Οθωμανοκρατορία στη Θράκη το Β΄ μισό του 19^{ου} αιώνα*. Πάντειο Πανεπιστήμιο Αθηνών, τμήμα Κοινωνιολογίας.

Μπακιρτζής, Μ. Ιωάννης. (2008). *Ο κοσμοπολίτης Γεώργιος Βιζυηνός νοσταλγός της Θράκης*. Ανάτυπο. Αλεξανδρινός Άμπελος, τόμος Α΄.

Μουλλάς, Π. (1996). *Το νεοελληνικό διήγημα και ο Γ.Μ. Βιζυηνός. Νεοελληνικά διηγήματα*. Αθήνα: Βιβλιοπωλείον της Εστίας, 5η έκδ., σή΄-σθ΄. Ανακτήθηκε από το διαδίκτυο.

https://www.greek-language.gr/digitalResources/literature/education/literature_history/search.html?details=24

Μώρου, Αντιγόνη. (2002). *Δραματοποίηση: από το κείμενο στη σκηνή της τάξης. Ένα παράδειγμα «Οδύσσεια» Ομήρου (1)*. Ανακτήθηκε από το διαδίκτυο.

Ο κυρ Λάζαρος κι οι Δράκοι (Λαϊκό παραμύθι). Στο Ανθολόγιο Λογοτεχνικών κειμένων «Με λογισμό και μ' όνειρο» Ε' & ΣΤ' Δημοτικού. ΔΙΟΦΑΝΤΟΣ. Ανακτήθηκε από το διαδίκτυο http://ebooks.edu.gr/ebooks/v/html/8547/2003/Anthologio_E-ST-Dimotikou_html-empl/index09_05.html

Ξενόπουλος, Γρηγόριος. (1937). *Αλέξανδρος Πάλλης. Στα Άπαντα*. Αθήνα: Μπίρης, τ.11^{ος}.

Παναγιωτόπουλος, Ι. Μ. (1954). *Γεώργιος Βιζυηνός*. Αθήνα: Αετός. Ανακτήθηκε από το διαδίκτυο https://e-didaskalia.blogspot.com/2014/04/blog-post_8372.html

Παπαθανασόπουλος, Θανάσης. (1996). «Η Θράκη στην πεζογραφία του Γ. Βιζυηνού ως χώρος μυστικής αποκάλυψης». Στη *Νέα Εστία*. Τ. 1664.

Παπακώστας, Γιάννης. (2004). *Γεωργίου Βιζυηνού Επιστολές*. Αθήνα: Πατάκης.

Παρασκευόπουλος, Ν. Ιωάννης. (1985). *Εξελικτική ψυχολογία*. Αθήνα, τόμος 1.

Πολίτης, Λίνος. (1998). *Ιστορία της Νεοελληνικής Λογοτεχνίας*. Αθήνα: Μορφωτικό ίδρυμα εθνικής τραπέζης.

Πότσα, Ελένη. (2014). *Η αισθητική του Γεωργίου Βιζυηνού, θεωρία και λογοτεχνικές προσαρμογές*. Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης, Τμήμα Φιλοσοφίας και Παιδαγωγικής, ΠΜΣ. Ιστορία της Φιλοσοφίας, Θεσσαλονίκη.

Προπ, Β. Γ. (1991). *Μορφολογία του παραμυθιού. Η διαμάχη του Κ. Λέβι-Στρως με τον Β. Γ. Προπ και άλλα κείμενα*. Μετάφραση. Α. Παρίση. Αθήνα: Καρδαμίτσα.

Σαχίνης, Απόστολος. (1968). *Το διήγημα του Γ. Βιζυηνού*. Θεσσαλονίκη. Ανακτήθηκε από το διαδίκτυο [Αποστολου Σαχίνη Το διήγημα του Γ. Βιζυηνού.pdf](#)

Σιδεράς, Α. & Σιδερά - Λύτρα, Π. (2009). *Γεωργίου Μ. Βιζυηνού, Το Παιδικό Παιχνίδι σε σχέση με την Ψυχολογία και την Παιδαγωγική. Πρωτότυπη επί διδακτορία διατριβή για την απόκτηση του τίτλου του Διδάκτορα της Φιλοσοφίας στο Πανεπιστήμιο της Γοττίγγης (1881)*. Θεσσαλονίκη: Αδελφοί Κυριακίδη.

Σιδεράς, Αλέξανδρος. (1996). «Το αμφισβητούμενο έτος γεννήσεως του Γεωργίου Βιζυηνού». Στην *Ενδοχώρα*. Συναξάρι Γεωργίου Μ. Βιζυηνού. Αλεξανδρούπολη, τ. 4.

Φεσσά - Εμμανουήλ, Ελένη. (1994). *Η Αρχιτεκτονική του Νεοελληνικού Θεάτρου 1720 – 1940*. Αθήνα: Ευρωπαϊκό πολιτιστικό κέντρο Δελφών & Ίδρυμα Φ. Κωστόπουλου.

Χατζηδήμου, Δ. (2019). *Εισαγωγή στην Παιδαγωγική: Συμβολή στη διάχυση της παιδαγωγικής σκέψης*. Θεσσαλονίκη: Αδελφοί Κυριακίδη.

Χρυσανθόπουλος, Μιχάλης. (1994). *Γεώργιος Βιζυηνός μεταξύ φαντασίας και μνήμης*. Αθήνα: Βιβλιοπωλείον της Εστίας.

Vitti, Mario.(1992). *Ιστορία της νεοελληνικής λογοτεχνίας*. Αθήνα: Οδυσσέας.

ΠΗΓΕΣ ΣΤΟ ΔΙΑΔΙΚΤΥΟ

http://archive.eclass.uth.gr/eclass/modules/document/file.php/SEAB170/propp_theory.pdf

<https://community.sff.gr/topic/16770-31-%CE%BB%CE%B5%CE%B9%CF%84%CE%BF%CF%85%CF%81%CE%B3%CE%AF%CE%B5%CF%82-%CF%84%CE%BF%CF%85-%CE%AE%CF%81%CF%89%CE%B1-%CE%BA%CE%B1%CF%84%CE%AC-%CF%84%CE%BF%CE%BD-vladimir-propp/>

http://users.uoa.gr/~nektar/arts/tributes/gewrgios_bizyhnos/bizyhnos-biografia.htm

users.auth.gr/akarakit/bizyenos.doc ISSN 1790-857